

приредио Зоран Милошевић

НЕБЕСКА ГЕОПОЛИТИКА

Ватикан и међународни односи

ЦЕНТАР АКАДЕМСКЕ РЕЧИ
Међународна словенска академија

**НЕБЕСКА
ГЕОПОЛИТИКА**

Небеска геополитика, Ватикан и међународни односи, зборник радова
Приредио Зоран Милошевић (1959)

ЕДИЦИЈА ГЕОПОЛИТИЧКЕ РАСПРАВЕ
књига 3

ИЗДАВАЧ

Центар академске речи доо
Шабац

www.carsa.rs

e-mail: zoran.milosevic@yandex.ru

Телефон: 064/224 3 349

Међународна словенска академија наука, образовања, уметности и
културе, Москва

ЗА ИЗДАВАЧА

Зоран Милошевић

РЕЦЕНЗЕНТИ

Академик проф. др Сегеј Бабулин,
Међународна словенска академија, Москва

Проф. др Лазо Ристић
Факултет политичких наука, Бања Лука

Др Момчило Суботић, научни саветник
Институт за политичке студије, Београд

ПРЕВОДИОЦИ

Стефан Милошевић
Татјана Вучинић-Маљевић
Зоран Милошевић

КОРИЦА:

Павел Тихомиров

ЛЕКТОР

Нада Вучинић

ШТАМПА

Маркос, Бања Лука

ТИРАЖ

500

ISBN 978-86-80142-07-4

НЕБЕСКА ГЕОПОЛИТИКА

Ватикан и међународни односи

Приредио
Зоран Милошевић

ЦЕНТАР АКАДЕМСКЕ РЕЧИ, ШАБАЦ
МЕЂУНАРОДНА СЛОВЕНСКА АКАДЕМИЈА НАУКА, ОБРАЗОВАЊА
УМЕТНОСТИ И КУЛТУРЕ, МОСКВА
2016.

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i>	7
<i>Реч представника српског одељења Међународне словенске академије</i>	11

I

ВАТИКАН И ГЕОПОЛИТИКА

Павел Краснов, ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ У ЕВРОПИ: РЕТРОСПЕКТИВА И САВРЕМЕНОСТ	15
Јеромонах Максим (Попов), ВАТИКАН – АВАНГАРДА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ (СРЕДИНА XX – ПОЧЕТАК XXI ВЕКА)	31
Зоран Милошевић, ИСТОЧНА (ГЕО)ПОЛИТИКА ВАТИКАНА ..	44
Владан Станковић, СПОЉНА ПОЛИТИКА СВЕТЕ СТОЛИЦЕ – ОСВРТ НА СРПСКО ПИТАЊЕ	65
Дмитриј Јевгењевич Муза, ГЕОПОЛИТИКА ИСТОЧНОХРИШЋАНСКЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ У КОНТЕКСТУ СУКОБА СА ВАТИКАНОМ	94
Петер Ковачич Першин, УТИЦАЈ ЦРКВЕНЕ ДРУШТВЕНЕ ДОКТРИНЕ НА ПОЛИТИКУ	105
Зоран Милошевић, О ОБАВЕШТАЈНОЈ СЛУЖБИ (SODALITIVM PIANUM) СВЕТЕ СТОЛИЦЕ	111

II

РУСИЈА, ВАТИКАН И (ГЕО)ПОЛИТИКА

Рустем Вахитов, РУСИЈА И ЛАТИНСТВО: АНТИКАТОЛИЧКИ ЗБОРНИК ЕВРОАЗИЈАЦА	121
--	-----

Артем Соловјов, ИМПЕРИЈСКИ АСПЕКТ РУСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ
КРИТИКЕ КАТОЛИЦИЗМА У XIX ВЕКУ:
СЛУЧАЈ АРХИЕПИСКОПА НИКАНОРА (БРОВКОВИЧА) 131

Кирил Шевченко, РУСИНИ КАО ОБЈЕКАТ ЕТНОКОНФЕСИОНА-
ЛНОГ ИНЖЕЊЕРИНГА 152

Јурочкин М. А., ФОРМИРАЊЕ ПРАВНОГ СТАТУСА И ПОЛИТИКЕ
РУСКЕ ДРЖАВЕ ПРЕМА РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЦРКВИ У
СЕВЕРОЗАПАДНОМ ДЕЛУ РУСКЕ ИМПЕРИЈЕ
ТОКОМ XVIII И ПОЧЕТКА XX ВЕКА 145

III УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Зоран Милошевић, ПАПА И ВЕЛИКА ГЕОПОЛИТИЧКА ИГРА.. 167

ПРЕДГОВОР

Геополитика се као метод заснива на просторном прилазу, а простор је сам по себи непроменљив, постојан. Концепција издвајања „копна и мора“ у виду темељних и примарних облика простора постаје општеприхваћена класификација на којој је заснован геополитички прилаз. Но, данашња геополитика је принуђена да, осим копна и мора, узме у обзир још два елемента – ваздух и етар (свемирски простор). Тако смо дошли до наслова зборника, где „небо“ треба схватити и као геополитички простор, али и као метафору која означава религиозну духовност, у овом случају римокатоличку.

Пратећи дакле улогу Ватикана у међународним односима (геополитици) покушали смо да је осветлимо кроз 12 радова различитих аутора, при чему доминирају научници из Русије и Белорусије. Тема, наравно, није лака, јер историјско наслеђе односа римокатолика и православних нема пуно светлих тачака. Римокато-

толици су од раскола 1054. године некако чешће били моћнији и као такви тлачили православне покушавајући да их потчине. Светла тачка православног света све до Октобарске револуције 1917. године била је Русија. Но, потом и православни у овој земљи подлежу атеистичком терору и различитим искушењима повезаним са антиправославном влашћу у земљи. Додатно удаљавање православних од римокатолика је улога Ватикана, а посебно папе Јована Павла II у разбијању СССР-а, а потом и покушајима духовног поробљавања Истока.

Садашњи папа Фрањо, дакле, наследио је ово тешко бреме, а према првим показатељима није намервао да ту било шта мења, него да настави путевима претходника. Колико је јавности познато предложио је да се источна политика Ватикана води у оквиру стратегије longduree (“велика делатност”). Такође, папа Фрањо је најавио да ће источну политику водити по обрасцу који је зацртао Бенедикт XVI, а овај је, опет, био присталица погледа Јована Павла II, који је био велики непријатељ православља. Но, развој светских догађаја не иде на руку Ватикану, јер је Запад на челу са САД, искористивши Свету столицу да сруши свог главног конку-рента – СССР, почео да угњетава и римокатолике. Тако се фор-мирала невероватна ситуација, да православни, којих данас има тек нешто више од сто милиона, а римокатолика око 1, 3 мили-јарде, буду главна помоћ Ватикану у заштити својих верника. Тако се, невољно, Ватикан морао прилагођавати новонасталој ситуацији.

Православни иако малобројни успели су да сачувају веру и духовну снагу, пре свега у Русији, али и другде. Тако оснажена Русија постала је привлачна слободољубивим људима планете без обзира не верску припадност, па и римокатолицима. Пре него што је и званично Ватикан започео сарадњу са Путиновом Русијом учинили су то верници из Бразила, Венецуеле (где је била развијена „теологија ослобођења“ од америчке доминације), Јужне Африке итд. учествујући у антиглобалистчком отпору који су организовали Русија, Кина и Индија. Сада се БРИКС-у, очигледно, придружује и Ватикан.

Шта је овде ново?

Пратећи, дакле, улогу Ватикана у међународним односима (геополитици) уочава се да има мишљења како се дипломатија Свете столице труди да спречи Трећи светски рат (руска новинска агенција Регнум, 28. 2. 2016.). Римокатолички надбискуп Пол Галахер, иначе секретар Свете столице за односе са државама (изјавио је лондонском „Catholic Herald-у“) да ватиканске дипломате ризикују и свој живот да би спречиле нови рат.

Но, највећу пажњу изазвао је сусрет руског патријарха Кирила и римског папе Фрање, 12. фебруара 2016. године, на Куби, када су потписали заједничку Декларацију. Плод овог сусрета могао би бити остварење коначног циља свих православних – одрицање Свете столице од политике унијатства (унијаћења православних). Унија је политика римокатолика која је захтевала потчињавање православних, али им је остављала могућност да задрже византијски обред (литургију), уз, наравно, признање примата папе. Ова политика Рима оставила је велике ране на телу православних које нису зарасле до дана данашњег. Једнако у Украјини, Белорусији и у српским земљама...

Надбискуп Украјинске грко-католичке цркве (званични назив украјинских унијата), Свјатослав Шевчук, иначе најбројније унијатске „цркве“ са око четири милиона верника, после првог читања Кубанске декларације у изјави „Радио Ватикану“ затражио је „објашњења“ о одређеним местима заједничке декларације. Недуго потом, почео је да шири страх и панику од могућности да ће се Света столица одрећи православних унијата („Имам осећај да се иза наших леђа тргује нашим душама“).

Ипак, не треба сумњати да ће они унијати који одбију повратак у православље, а на препоруку Ватикана, наћи нове „заштитнике“, односно покровитеље. Са једног острва већ се нуде да преузму њихово финансирање. Ово не чуди јер су унијати одувек васпитвани у екстремистичком духу, о чему сведоче њихови злочини, како у Украјини, Белорусији, тако и на подручју НДХ, односно данашње Хрватске и БиХ.

Папа Фрањо је после свог избора, марта 2013. године, после, како смо напоменули, „обећања“ да ће наставити стару политику према православнима, због развоја догађаја био приморан да мења политику и крене ка „помирењу са Русијом“. Сарадњу са руским председником Владимиром Путином, папа Фрањо је преузео, пре свега због рата у Сирији, где је стао на страну легитимне владе у Дамаску, али и Русије. Парадоксално је, али тачно, да римокатолике у Сирији и целом Блиском истоку прогони Запад својом политиком, а не православни и муслимани. Тако се формирала невероватна ситуација да око сто милиона православних помажу 1,3 милијарде римокатолика да сачувају своју заједницу на Блиском истоку.

Због тога римокатолички (над)бискупи и покрети позивају на „ослобађање Европе од САД“ (међународни римокатолички покрет Pax Christi), критикујући политику Вашингтона на Блиском истоку. Звучи невероватно, али је тачно, да је бискуп Јерусалима, Вилијам Шомали, преко медија оптужио САД за немање стратегије на Блиском истоку, односно решавање кризе у овом региону.

Имамо, дакле, довољно разлога да под критичку лупу поставимо „небеску геополитику Ватикана“, при чему је одабир тема, методолошки и теоријски приступ препуштен ауторима.

Жеља приређивача, као и издавача, била је да јавности предочимо одређена сазнања по питању Ватикана и међународних односа. Колико смо у томе успели, судиће наравно сами читаоци.

Такође, са овим зборником Центар академске речи започео је заједничку издавачку делатност са Међународном академијом науке, културе и уметности из Москве, што даје додатни квалитет нашим научним пројектима.

ПРИРЕЂИВАЧ

РЕЧ ПРЕДСТАВНИКА СРПСКОГ ОДЕЉЕЊА МЕЂУНАРОДНЕ СЛОВЕНСКЕ АКАДЕМИЈЕ

Уроњени смо у два миленијума хришћанске савремености, историјске свести која је спознала пут спасења и постала главни фактор светске историје. Свако покољење ступа у живот упознајући се са Светим писмом, делима Светих отаца, подвизима својих предака и тако оснажено упознаје и одолева искушењима свог времена. Два миленијума богочовечанског стремљења људског рода праћена су са два миленијума организоване опозиције, која настоји да наметне слободу потчињавања себичности и нагонима, пролазном и материјалном.

То одређује и два основна цивилизацијска усмерења данашњег света: хришћански, оличен у Трећем Риму, православној словенској Русији и свима који су претеча, активни део или савезник овог подвига, и отпаднички, чији је најстарији, најорганизованији и још увек најмоћнији део, ватиканска клерикална псеудодржава или наддржава. Срби су, као народ на првој линији, дуго трпели и још увек трпе ватикански геноцидни прозелитизам, били су и остали мета агресивних западних империја инспирисаних из Ватикана, у њиховом вишевековном крсташком походу, који данас

видимо као многовековно настојање да се потре медитерански корен и исходиште руске православне цивилизације а тиме и она сруши, оставши без исходишта.

Колико је моћна, спасоносна и пресудно важна историјска свест произашла из православног источника, показује и чињеница да се „историјски компромис“, односно отворени савез Ватикана и јудео-протестантске масонерије десио уочи колапса СССР, а да је у облику војне силе први и једини пут опредмећен неуспешном агресијом НАТО на Србију 1999.године, када 800 пута материјално јачи противник није успео да порази верујућу Србију.

Степен у коме је данас уједињен Запад, као и његове страшне оружане, финасијске и пропагандне ратне авантуре последњих деценија, не говоре о снази, него о слабости. Али да бисмо одолели искушењима свог времена, која су баш због кризе Запада огромна, морамо се загледати у данашње стање и деловање, као и у перспективе Ватикана, највеће и најкомплексније организације хришћанског имена на свету. У томе ће нам помоћи ова књига.

Српско одељење Међународне словенске академије наука, уметности, образовања и културе одаје признање свом члану и састављачу овог зборника, проф. др Зорану Милошевићу, најплоднијем српском истраживачу савремене руске политичке мисли, што нам је подарио ову веома важну књигу и омогућио да наше одељење, учешћем у издавању овог зборника, направи озбиљан корак у обнављању свог рада.

Посебну захвалност упућујемо председнику наше академије Сергеју Николајевичу Бабурину, једном од најважнијих научних и политичких делатника савремене Русије, који је у Москви обновио рад Међународне словенске академије наука, образовања, уметности и културе и подстакao обнављање њеног рада и у Србији, показујући, не први пут, нама Србима да смо важан део велике цивилизације, већ и да то Русија осећа и разуме.

ВЛАДИМИР КРШЉАНИН,
председник Српског одељења Међународне
словенске академије наука, образовања, уметности и културе

I

ВАТИКАН И ГЕОПОЛИТИКА

Павел Петрович Краснов

ГОУ ВПО «Оренбургски државни универзитет»
Руска Федерација

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ У ЕВРОПИ: РЕТРОСПЕКТИВА И САВРЕМЕНОСТ

«Како је то могуће да политички делатници на власти не препознају огромну вредност ове међународне снаге, ове светске духовне државе?»

Б. Мусолини о Ватикану (13:107)

Сажетак

У религиозном животу савремене Европе током последњих деценија догодиле су се важне промене. Главни разлог ових промена били су, са једне стране, губитак традиционалне религиозне идентичности од милиона људи и перманентно умањење броја верника (институционално верујућих) у државама Западне Европе, а са друге стране, миграција у европске државе становника из Азије, Африке, Блиског истока итд. који припадају за Европу нетипичним религијама. Ово последње, а такође и активизација религиозног живота у државама Источне Европе, у којима је током неколико деценија наметан државни атеизам, учинили су религиозно питање једним од главних у оквиру разматрања будућности европског континента, како у оквиру Европске уније, тако и ван њега. У том смислу, само по себи, актуелизује се питање о геополитичкој улози Римокатоличке цркве (даље РКЦ) у савременој Европи, као и какав је историјски значај западног хришћанства за Европу.

Папска дипломатија је постала бабицом данашњег система међународних односа, јер је непосредно утицала на суштину Вестфалског уговора (и мира) 1648. године, положивши темеље савременом светском поретку. Од тада је Ватикан успешно играо улогу неутралне државе, која уједињује друге државе, које се такође придржавају неутралности и у, међународним односима, бави се пре свега посредништвом. Ову мисију Ватикан испуњава и данас.

У целини учешће Ватикана у етнорелигиозном конфликту на територији бивше Југославије манифестовало је подршку само словеначком и хрватском сепаратизму, уз развијање антисрпске кампање у медијима, као и подршку антисрпских акција од стране западних држава на територији Хрватске, Босне и Херцеговине и Косова и Метохије. Том приликом је Света столица нарушила како Латерански уговор, који га је обавезао на неутралност и ограничавао делатност само на религиозну сферу, тако и резолуције Другог ватиканског концила, који је определио мисионарство као духовно и религиозно (не политичко) по својој природи.

Кључне речи

Ватикан, геополитика, међународни односи, дипломатија, Света столица

Већ две хиљаде година хришћанство је једна од важнијих компоненти светске историје, заузимајући веома важну функцију у политичком, идеолошком, а сада и економском развоју човечанства. Појава папске државе, са једне стране, дозволило је римским папама да играју упоредо са другим европским државама улогу световних владара теократске државе, суштински утичући на европску политику у целини. На другој страни, као глава цркве папе су могле да се мешају у унутрашња питања држава да крунишу императоре, искзаујући утицај на судбину држава и народа. Лишавање римских папа световне власти (1870. године), мислило се, да ће снажно ограничити улогу и утицај цркве у светској историји. Међутим, парадоксалним начином, политика цркве остала је једном од најприсутнијих у човечанству.

У религиозном животу савремене Европе током последњих деценија догодиле су се важне промене. Главни разлог ових промена били су, са једне стране, губитак традиционалне религиозне идентичности од милиона људи и перманентно умањење броја верника (институционално верујућих) у државама Западне Европе, а са друге стране, миграција у европске државе становника из Азије, Африке, Блиског истока итд. који припадају за Европу нетипичним религијама. Ово последње, а такође и активизација религиозног живота у државама Источне Европе, у којима је током неколико деценија наметан државни атеизам, учинили су религиозно питање једним од главних у оквиру разматрања будућности европског континента, како у оквиру Европске уније, тако и ван њега. У том смислу, само по себи, актуелизује се питање о геополитичкој улози Римокатоличке цркве (даље РКЦ) у савременој Европи, као и какав је историјски значај западног хришћанства за Европу.

РКЦ је јединствена у свету религиозна структура која има сопствену дипломатску службу, која је током протеклих векова помагала Светој столици да води сталну борбу за очување и развој, како духовне тако и световне власти папе, пре свега над државама Европе.

Историја и лекције вишевековних отворених и тајних ратова ватиканске дипломатије за власт римокатолицизма над умовима и поступцима милијарде и сто тридесет милиона људи (17,4 одсто становника планете, према подацима из 2008. године), над европским сувереним државама чине проблем који аутор жели да осветли. Током протеклих векова папска држава била је политичка снага у Западној и Централној Европи, која је исказала утицај, како на сав систем европских међународних односа, тако и на унутрашњу политику појединих држава континента¹.

Видан значај у феудалном друштву Западне Европе имала је РКЦ. Њој је припадала око трећине обрадиве земље и становници који су се налазили у зависном положају. Сама црква је била организована по феудалном обрасцу, на принципима строге хијерархије, монархистичким начелима на челу са римским папом. РКЦ је имала своје бродове, оружане снаге, норме које је прописала и посебно право (канонско). Свештенство је било привилеговани слој феудалног друштва, а црква – важан део феудалне структуре.

У периоду феудалне размрвљености, римокатолицизам је био јединствена снага која је уједињавала западноевропск исвет. Будући да је била економски и политички моћна, црква је играла владајућу улогу и у идеологији средњовековног друштва. Одуство јасне границе између робовласничког и феудалног друштва омогућавало је коришћење апологетике ропства за оправдавање кметства. Поглед на свет средњег века био је теолошки. Можда је прехрабро рећи, али да није било хришћанства питање је да ли би имали тако богату и великолепну, непоновљиву историју и културу Европе.

Развоју уметности Европљани треба да захвале енергији римокатоличких манастира. Особеност римокатоличког монаштва првих векова хришћанства био је аристократизам. Први монаси на Западу били су људи из образованих слојева друштва. Отуда је монаштво од самог свог почетка било културни центар Европе, чувар и стваралац њене културе².

---

¹ Шейнман М. М. От Пия IX до Иоанна XXIII. Ватикан за сто лет. - М., 1966. с. 21

² Карсавин Л. П. Монашество в средние века. – СПб., 1912. с. 18

Са смрћу Карла Великог, а због борби између његових наследника и навале Нормана, који су пљачкали Европу, за становништво су настала тешка времена. Под покровитељством РКЦ у манастирима су организоване и постојале уметничке школе. У почетку оне су стварале своје «производе», али чувањем наслеђеног они су припремали будућност³.

Манастирске хронике бележе имена архитеката, иконописца и јувелира који су живели у манастирима и који су припадали монашким редовима.

Велику улогу у очувању уметности имали су монаси – бенедиктанци, надбискуп Екберт, бискупи константински Хобгарт, гилдесвемски Бернвард, рајенауски абат Витигово и други виши црквени великодостојници⁴.

У XI веку заједно са општим друштвеним напорима почео је развој културе. Развој је почео под утицајем манастира. Посебно је много за уметност урадила у X веку основана Клунијска монашка конгрегација. Наиме, клунијски монаси су били саветници папâ и краљева и њихова конгрегација била једна од већих у хришћанском свету. У то време у уметности формира се романски стил⁵. (...)

Током протеклих векова папство је представљало наднационалну снагу која је определила не само послове цркве, него се отворено мешало у унутрашњу политику независних држава. Спољња политика Ватикана основана на жестоком прагматизму, постепено се мењала, прелазећи са позиције политичког на религиозног арбитра и функцији посредника. Директно мешање у политику европских држава, посебно после прогона из Европе језуита (до XIX века), Ватикан је заменио тајном дипломатијом и политичким интригама. Одступајући и наступајући, маневришући, прибегавајући компромисима, Света столица је ипак принуђена да однесе са западноевропским државама успоставља на принципу равноправности и немешања у унутрашње послове на обострану корист⁶.

Представити савремени систем међународних односа је тешко а без уважавања хришћанства и немогуће. Не само зато што је хришћанство једна од светских религија, већ и зато што је током два века играло велику улогу у историји културе, органски се везу-

---

³ Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. - М., 1972. с. 94

⁴ Вёрман К. История искусства всех времен и народов. - М., 2002. с. 298

⁵ Исто, стр. 303.

⁶ Зонова Т. В. Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы. - М.: РОССПЭН, 2000. с. 32

јући за светску политику. Но, од свих хришћанских цркви највише се на међународној арени појављивала РКЦ. При чему, последњих година Ватикан све више креће у офанзиву.

Актуелност делатности Ватикана у савременој Европи расте на таласу јачања глобализације, активности ислама, неповољне демографске ситуације и појавом, што су приметили многи истраживачи, духовног вакуума. И раније је римокатолицизам био доминирајућа религија у Европској унији по броју верујућих, али када је 2004. године примљено десет нових чланица, међу њима и Пољска, Литванија, Чешка, Словачка, Мађарска, Словенија и Малта, ово добија на значају у оквиру европске интеграције.

Европа је најосетљивије место за Ватикан. Овде се родило западно хришћанство, са ове територије је започело експанзију. Данас је око 59 одсто становника континента крштено по римокатоличком обреду, а црква у Европи располаже са највећим бројем свештника.

Једна од форми повећања политичког присуства РКЦ у Европи постала је ширење дипломатских веза. У моменту до ступања на папски престо Јована Павла II (16. октобра 1978. године), Ватикан је одржавао дипломатске односе са свим државама региона. Међутим, било је и неколико држава са којима, због историјских разлога, овакви односи нису постојали. Међу таквим државама била је Велика Британија, која је формално прекинула контакте са папом 1543. године, када је папа одбио да потврди развод краља Хенрика VIII са Екатерином Арагонском. У јануару 1982. године званично је објављено да Света столица и Велика Британија обнављају дипломатске односе, према заједничкој одлуци да се прообрази енглеска мисија у Ватикану у амбасаду, а, такође, да се у Лондону отвори папска амбасада.

Штафету међу свим религијама по активности у сфери међународних односа има Ватикан, а папа Јован Павле II је поставио и рекорд по броју званичних путовања у иностранство – 134, као и мноштвом пријема председника и премијера држава светског значаја у Ватикану. Мало ко од државника светског значаја може се поредити са папом по овом питању. У том смислу треба приметити да је Ватикан почео да користи светску дипломатију, којој раније папе нису придавале толики значај. Методологија посета папе Јована Павла II била је прецизно разрађена и обезбеђивала је неопходни политички и идеолошки ефекат. Мало је у западном свету било таквих политичких и друштвених делатника који су током посета у иностранству имали тако „згуснут“ програм и при том се често појављивали пред масом.

Ватикан је обновио и дипломатске односе са трима скандинавским државама – Данском, Норвешком и Шведском, који нису

постојали неколико векова. Са Шведском је то урађено после 450 година непостојања дипломатских односа, када их је 1527. године прекинуо Густав Ваза, први краљ протестант. Интересантно је да је у овој земљи тек 1953. године обновљено присуство римокатоличког свештенства.

РКЦ је јединствена религиозна заједница која има статус међународног правног лица, што је признато од држава и међународних организација, а и гарантовано нормама међународног права. Ни једна друга конфесија или религиозна организација нема такав статус. Међународни утицај Ватикана ослања се на велики број верујућих (милијарда и 130 милиона). Таквим бројем грађана не може се похвалити ни једна држава на планети. Такође, РКЦ има и снагу великог броја монашких редова и световних римокатоличких организација, које су присутне у свим државама света.

Тренутно Ватикан одржава дипломатске односе са 172 државе света. Ватикан учествује у 33 међународне (међувладине) организације (на пример у Међународној агенцији за атомску енергију и Међународној организацији рада), узимајући учешће у 10 регионалних међувладиних организација (у том смислу члан је ОЕБС-а и има делегате у Лиги арапских држава).

Папа Јован Павле II, са правима председника државе, јединствени је лидер религиозне организације који је имао говор пред Генералном Скупштином Уједињених нација, 5. октобра 1995. године, док други верски лидери немају право на тако нешто. Користећи стално представништво у Уједињеним нацијама Ватикан узима учешће у решавању глобалних економских проблема. Ватикан, такође, учествује у раду и следећих међународних организација:

1. Организација за безбедност и сарадњу у Европи (ОЕБС),
2. Међународна агенција за атомску енергију,
3. Међувладин савет за климатске промене,
4. Међународни монетарни фонд (ММФ),
5. Међународно савез за пренос електричне енергије
6. Конференција Уједињених нација за трговину и развој,
7. Управе врховног комесара Уједињених нација за питање избеглица,
8. Светски поштански савез,
9. Светска организација интелектуалног власништва и
10. Светска трговинска организација (СТО).

Учешће у светској економији Ватикана је двојако. Са једне стране, као независна држава, преко интеграције својих материјалних могућности и потреба са међународним, а са друге, као метропола римокатоличке империје, која по свету има 3.000 мо-

нашких редова (фрањевци, бенедиктанци и други), те десетак хиљада манастира, дечјих вртића, школа итд.

Буџет Ватикана је информација коју Римокатоличка црква не објављује јавно, а према незваничним информацијама 2005. године износио је 14 милијарди евра⁷.

Папска дипломатска мрежа је једна од најразвијенијих у свету. Може се рећи да је унікална, јер је у потпуности професионална и у свету нема примера за поређење. Прва стална нунцијатура (амбасада) папе била је основана у Базелу 1231. године. У другој половини XVI века Света столица је већ располагала са 34 сталне нунцијатуре. Сви папски амбасадори имали су чин бускупа или надбискупа. Своје мисије Света столица је слала не само по европским државама, него и у Кину, Татарима, Персијанцима⁸. Наиме, дипломатска служба Ватикана је први пут одредила хијерархију (редослед) европских монарха у специјалном регистру. У овом регистру први је папа, а за њим је император Свете римске империје германске нације, краљ Француске, Шпаније, Арагона, Португалије, Енглеске, иза монарха следе владари у звању херцога, грофова, а ту су чак и владари република⁹.

Стратегија и тактика дипломатије Ватикана заснована је на вишевековном искуству, а одликује се гипкошћу, жестином и упорношћу. Један од теоретичара дипломатије Ватикана, кардинал Бертоли, изводи њену стратегију и тактику од самог Исуса Христа, којег сматра великаном дипломатског умећа. Бертоли пише: «Наш Господ је умео да јасно и енергично води дијалог. Умео је да ћути када је то било потребно и да избегава непотребне расправе. Истовремено, умео је да саговорника постави у безизлазну позицију, пре свега жестоком реакцијом или неочекиваним расуђивањем. Могао је да решава најсложенија и најкомпликованија питања, не упадајући у замке својих противника. Господ нас је научио свему томе, а чак је позвао своје ученике даб уду сложни, а у тешким ситуацијама мудри као змије и добри као голубови»¹⁰.

Но, «мудрост змије» је често, а «доброта голуба» је веома ретко ила присутна до наших дана у дипломатији Ватикана. Дипломати Ватикана, по правилу, су одлични професионалци, који су стекли високо образовање у Папаској академији, основаној још

---

⁷ **Церкви в Европе** [Электронный ресурс] / Радиостанция «Эхо Москвы». - <http://www.echo.msk.ru/programs>

⁸ **Лебек Э.** Тайная история дипломатии Ватикан. - М.: Рипол классик, 2004. с. 78

⁹ Исто, стр. 23.

¹⁰ Исто, стр. 201.

1701. године од Климента XI и представља једну од најстаријих дипломатских образованих институција у Европи и свету. Међу дипломцима ове академије је пет папа, а најпознатији су Пио XII и Павле VI, који су после завршетка студирања постали и њени професори.

ТАКТИКА ВАТИКАНСКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ

Ако говоримо о тактици ватиканске дипломатије она је класични пример кориштења метода посредништва, арбитраже и миротворства. Руководство дипломатске службе је строго централизовано. Ову службу је увек предводио лично папа, који има у области спољње политике велика овлашћења. Он закључује, ратификује и денонсира међународне уговоре и конкордате, именује нунције (амбасадоре) и прима стране представнике, одржава личне контакте са шефовима држава и влада, иступа с обраћањима, писмима, речима, и другим начинима по актуелним питањима међународних односа.

Делатност дипломата Римокатоличке цркве ослања се на снажане националне групе за притисак, које чине римокатолици, хришћански-демократе, хришћански-социјалисти и друге аналогне политичке партије, затим римокатоличке организација и покрете, на средства за масовну комуникацију римокатолика, речима на сву римокатоличку инфраструктуру у некој држави. Тиме се повећава ниво поверења у одлуке Ватикана, јер квалитет аналитичких материјала спољнополитичке службе, даје увереност да су усвојена најбоља решења.

Да би се представио утицај Римокатоличке цркве у државама Европе неопходно је навести неке цифре (подаци из 2004. године).

	Римокатолици (у%)	Протестанти (у%)	муслимани (у%)	православни
Белгија	70	-	9 %	-
Аустрија	78	4,6	-	-
Чешка	45	10	-	-
Француска	67	-	12	-
Немачка	35	35	-	-
Пољска	94	-	-	2
Швајцарска	46,3	38	-	-
Словенија	70,8	-	3,4	-
Словачка	60,4	6,2	-	-
Шпанија	78	2,5	-	-
Италија ¹¹	82	-	7,2	-

Но, можда је најважније преимућство ватиканске дипломатије, која је последица историјског искуства Ватикана, а то је да уме да осмисли решење, те га конструктивни примени. За разлику

¹¹ *Globalisation Ethical and Institutional Concerns: Proceedings of the Seventh Plenary Session of the Pontifical Academy of Social Sciences, 25-28 April 2004. - Vatican City, 2004.*

од неких световних држава смена руковдства, тј. долазак новог папе на власт не значи блађење или одбацивање прошлости. Све папе, независно од тога, какав траг су оставили у историји, нису критиковали своје претходнике.

Повећању политичке моћи папства допринели су Крсташки походи за «ослобађање гроба Господа», које је 1096. године покренуо папа Урбан II. Осим тежње да се утврди у Источном средоземном приморју, папа је задао циљ и уједињења под једну заставу свег тадашњег «хришћанског света», тј. Европе. Током епохе Просветитељства папство је постало центром око кога су се формирале нове форме међународног живота. Обратите пажњу, управо је у ово време папство у извесној мери наступило у улози оснивача европске заједнице у савременом схватању појма. Рим се, тиме, преобратио у центар дипломатске активности.

Папска дипломатија је постала бабицом данашњег система међународних односа, јер је непосредно утицала на суштину Вестфалског уговора (и мира) 1648. године, положивши темеље савременом светском поретку. Од тада је Ватикан успешно играо улогу неутралне државе, која уједињује друге државе, које се такође придржавају неутралности и у, међународним односима, бави се пре свега посредништвом. Ову мисију Ватикан испуњава и данас.

Током столећа Ватикан и његова дипломатија доживели су велике потешкоће, које је било потребно превазићи, да би се преживело. Папство се нашло пред изазовом убрзаног светског развоја, такорећи тектонских социјалних потреса, нових економских процеса, проналазака у смислу схватања света и природе, кардиналних научних открића, ширења рационалистичког мишљења и одговарајућих им преврата, револуција и ратова. Ватикан је са пажњом пратио промене које су се догађале у светском политичком систему и природно, реаговао на њих.

ВАТИКАНСКИ УДАР НА ПРАВОСЛАВНЕ

Папска дипломатија, памтећи поуке из прошлости са пажњом је постојано ширила географију и сфере своје делатности, тежећи да својом моћи заштити и повећа користи за Римокатоличку цркву: посебно је пратила догађања у тзв. Трећем свету, посебно демографију, јер се број становника овде брже повећавао него у другим регионима. Азијске и афричке државе Ватикан је посматрао као перспективне за ширење римокатолицизма. Осим тога, ови региони сматрају се «незараженом» потрошачком идеологијом, која се оцењивала као једна од препрека за оснаживање цркве у државама Запада. **Не мало пажње Ватикан је посветио**

Азијско-тихоокеанском региону. За време свог папствовања Јован Павле II је овде долазио, различитим поводима, чак пет пута. Римокатолицизам се размахнуо и у Украјини. Године 1992. у овој држави су биле регистроване 92 римокатоличке парохије, а крајем 1996. – 651 парохија. Од стране различитих римокатоличких редова отворено је 22 манастира и 193 недељне школе, организовано шест периодичних издања, две богословије и факултет светог Томе при Кијевском универзитету. А у Западној Украјини унијати су извршили погром православних. Користећи се подршком локалних власти освајали су православне цркве, тукли свештенике и вернике. Фактички уништили су три православне епархије: Тернопољску, Ивано-Франковску и Лавовску. У Лавовској епархији од 1200 парохија остало је свега 40.¹²

Паралелно, Ватикан је освајао и друге источне земље. И прва на удару је била православна Румунија, где је 87 одсто становника православних и око 10 одсто грко-католика, који живе, углавном, у Трансилванији и представљају етничке Мађаре. Томе је допринео и долазак на власт у држави, Емилија Констанинескуа, који је заузео курс уласка државе у НАТО и друге евроатлантске структуре и надао се подршци Ватикана. Године 1998. папа је посетио Румунију и за то време је константовано да се поклапају интереси руководства Румуније и Римокатоличке цркве.¹³

Следећа држава коју је посетио папа била је Грузија. Власти ове државе су са великим очекивањима чекали драгог госта, при чему их није збунила чињеница, да у Грузији фактички нема римокатолика. Од те посете много је очекивао и Ватикан, али и Тбилси, који већ тада није скривао своју западну оријентацију. У Грузију папу су примили на највишем нивоу, са намером да му уступе један од престоничких тргова за служење мисе. Међутим, против тога категорички су иступили високи представници Грузијске православне цркве. Резултат је био да се миса одржала у тбилској хали спротова. Папа је био гост и код православних. Истина, приликом посете понтифекса саборној цркви дошло је до конфликта. Папа је решио да се окористи добром приликом и без сагласности домаћина да уђе у олтар, али су му пут преградили грузијски свештеници. Потом је прослеђена молба да се госту дозволи да уђе у олтар, што је одбијено. Према сведочењу новинара, понтифексу је од тога позлило, тако да су му лекари указали помоћ.

---

¹² **Тимонин А.** Ватикан добрался до Москвы // Российская газета. - 2004. - 18 февраля.

¹³ **Итоги визита понтифика в Румынию.** - [//http://religion.ng.ru/world/2000-09-27/6_role.html](http://religion.ng.ru/world/2000-09-27/6_role.html).

УЛОГА ВАТИКАНА НА ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРОСТОРУ

Крајње је важно размотрити ове проблеме и осветлити улогу Ватикана у друштвено-политичким процесима на постјугословенском пространству. Историја Југославије, од момента стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године током свег трајања постојале су противуречности које су се завршиле кризом 90-их година XX века, показујући активну тежњу Свете столице да учествује у друштвено-политичким процесима на југословенској територији. Но, најупечатљивије наличје властите стратегија и тактике Ватикана у односу према југу Балканског полуострва, показало се глобалним променама геополитичке карте Европе – сламање Аустро-Угарске империје и образовања нових држава почетком века. Затим, формирање профашиситчких режима за време Другог светског рата и при разбијању Југославије на крају столећа¹⁴.

Почетком XX в на римокатоличким територијама хабзбуршке монархије, Словеније и Хрватске, под руководством више црквене јерахије и у сагласности са општом идеологијом Свете столице, почели су се формирати националистички римокатолички покрети, у оквиру којих је створен систем различитих римокатоличких организација. Њихова одлика је била тежња да укључе све друштвене слојеве, али са приоритетом рада са младима, ученицима и студентима (крајње промишљен корак који је дао резултате). Резулт је био повећање утицаја Римокатоличке цркве на лични и друштвени живот, како до, тако и после стварања југословенске државе, развијајући систем римокатоличких братстава, конгрегација и религиозних школа. Организовали су се скупови, конференције и слетови римокатоличких друштава. Утицајном политичком снагом постала је и римокатоличка штампа и публицистика. Римокатолички јерарси одбацивали су идеју учешћа цркве у световној власти и у животу грађанског друштва, утврђујући, при том, право цркве на контролу институције брака и породице, религије, и идејне и моралне припреме омладине на свим степенима образовања¹⁵.

После стварања Краљевства СХС (од 1929. Краљевине Југославије) делатност римокатоличких политичких кругова била је усмерена на формирање јединственог хрватског државно-националног програма са курсом на одвајање Хрватске од југословенске државе, при чему је разрађена стратегија и тактика супротстав-

---

¹⁴ Жутић Н. Краљевина Југославија и Ватикан. – Белград, 1996. с. 59-60

¹⁵ Исто, стр. 62-63.

љања Србима. Ватикан се пројавио као непомирљиви про-тивник јединствене државе и све до разбијања Југославије непрестано је изводио акције усмерене на одвајање римокатолика из Југославије.

С почетком балканске кризе, позиција Ватикана закључила се у тежњи да се промени постојећи политички систем, а у намери да доведу до распада државе и обезбеде признавање римокатоличким републикама – Словенији и Хрватској. Интересантно је да су се жеље Свете столице и словеначких и хрватских комунистичких лидера поклопиле, а последњи су све ово и реализовали. Председник Хрватске Фрањо Туђман и словеначки председник Милан Кучан успоставили су јаке и сталне контакте са Ватиканом, а истовремено, ватикански медији су обезбеђивали велику информативну подршку одвајању римокатоличке Словеније и Хрватске од православне Југославије. Године 1991, дана 21. априла, папа Јован Павле II је иступио у јавност са речима о неопходности политичких промена у Југославији, наглашавајући тезу о културном, историјском, религиозним и лингвистичким разликама њених народа. У периоди ширења конфликта и његовог прерастања и велики грађански рат. Ватикан је 13. јануара 1992. године једнострано признано сувереност Хрватске и Словеније.¹⁶ Са једне стране, ватиканска дипломатија је уложила много напора да се реши сукоб у Босни и Херцеговини, а на другој, папа је подржао бомбардовање српских позиција од стране НАТО-а, при чему су углавном страдали цивили¹⁷.

У целини учешће Ватикана у етнорелигиозном конфликту на територији бивше Југославије манифестовало је подршку само словеначком и хрватском сепаратизму, уз развијање антисрпске кампање у медијима, као и подршку антисрпских акција од стране западних држава на територији Хрватске, Босне и Херцеговине и Косова и Метохије. Том приликом је Света столица нарушила како Латерански уговор, који га је обавезао на неутралност и ограничавао делатност само на религиозну сферу, тако и резолуције Другог ватиканског концила, који је определио мисионарство као духовно и религиозно (не политичко) по својој природи.

Посебну расправа захтева питање о вези Ватикана и фашизма од 20-их до 50-их година прошлог века. Ова тема заслужује огроман и мукотрпан рад, којој у отаџбинској историографији, на жалост, није додељена дужна пажња. Важна чињеница је сарадња папе Пиа и Б. Мусолинија, који је фактички уз подршку римо-

---

¹⁶ Исто, стр. 143.

¹⁷ Исто, стр. 199.

католичке цркве и дошао на власт, као и плодносна сарадња Светог престола и фашистичке власти, при чему није било никакве задршке. У предратној Европи ватиканска дипломатија вешто је маневрисала и тежила да улови свој «команд» од могућих војних акција. При томе, људске жртве настале маневрисањем папе нико није бројао¹⁸. Но, њих је боло мноштво, а «неутрални» Ватикан није остао по страни када му се указала прилика да освоји «нове» хоризонте...

На крају, приметимо, да постоји (старо) питање уз помоћ којих критеријума треба оцењивати међународну делатност Ватикана? Одоговор се крије у разговору са почетка XIX века, када је француски опуномоћеник Франсоа Како, који је требао да води преговоре са папом, питао Наполеона о томе, чувши одречан одговор: «Понашајте се са њим као да има 200.000 наоружаних војника»¹⁹.

Бесусловно, моћ Ватикана није у броју бајонета и пушака, већ у зависности дела становника планете од верских убеђења, које Света столица користи делујући у име свих римокатолика света. «Уникалност» је кључна реч коју треба користити према овој држави, тачније – **религиозној заједници са правима државе**. Мешавина која већ више од две хиљаде година у овој или оној мери утиче на светску политику.

У савременим условима дипломатска служба Римкатоличке цркве представља у систему светских међународних односа утицајну политичку силу. Свети престо иступа као особена међународна, наддржавна институција са дипломатском делатношћу, која је створена као чврста форма организације са циљем да заједнички штити римокатолички религиозни култ.

Дате чињенице сведоче о томе да делатност Римкатоличке цркве не зависи од географског и временског вектора, већ служи одређеном циљу – задовољења честољубивих претензија римског епископа на власт, пре свега духовну, али и са претензијама на световну. Ватикан на почетку XXI века, ипак не игра улогу светског «гаранта», на коју су папе претендовале у прошлом веку. Ипак, и данас Свети престо заузима видно место у систему међународних односа и активно продужава политику глобалне мисионарске делатности.

---

¹⁸ **Краснов П. П.** Польский вопрос в дипломатии Ватикана в преддверие и первые годы Второй мировой войны – Перспектива: Сборник статей молодых ученых № 10.- Оренбург: ИПК ОГУ, 2008. с. 56

¹⁹ **Лаврецкий И.** Ватикан. - М.: ГОСПОЛИТИЗДАТ, 1957. с. 206

Свети престо данас у процесу модернизације савремених друштава уједињене Европе, може да игра улогу уједињавања различитих етникума и политичког уједињавања, стварајући најбоље услове за наставак процеса глобализације у оквиру Европске уније и светском простору у целини.

*Са руског превела
Татјана Вучинић-Маљезић*

ЛИТЕРАТУРА

- 1. Globalisation Ethical and Institutional Concerns: Proceedings of the Seventh Plenary Session of the Pontifical Academy of Social Sciences, 25-28 April 2004.** - Vatican City, 2004.
- 2. Жутић Н.** Краљевина Југославија и Ватикан. – Белград, 1996.
- 3. Вёрман К.** История искусства всех времен и народов. - М., 2002.
- 4. Гуревич А. Я.** Категории средневековой культуры. - М., 1972.
- 5. Зонова Т. В.** Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы. - М.: РОССПЭН, 2000.
- 6. Итоги визита понтифика в Румынию.** - http://religion.ng.ru/world/2000-09-27/6_role.html.
- 7. Карсавин Л. П.** Культура средних веков. - Ленинград, 1989 .
- 8. Карсавин Л. П.** Монашество в средние века. – СПб., 1912.
- 9. Конкордат между Ватиканом и Королевством Югославии.** - <http://www.bogoslov.ru>.
- 10. Краснов П. П.** Польский вопрос в дипломатии Ватикана в преддверие и первые годы Второй мировой войны – Перспектива: Сборник статей молодых ученых № 10.- Оренбург: ИПК ОГУ, 2008.
- 11. Лаврецкий И.** Ватикан. - М.: ГОСПОЛИТИЗДАТ, 1957.
- 12. Лебек Э.** Тайная история дипломатии Ватикан. - М.: Рипол классик, 2004.
- 13. Мэнхэттен А.** Ватикан – католическая церковь – оплот мировой реакции. - М., 1948.
- 14. Тимонин А.** Ватикан добрался до Москвы // Российская газета. - 2004. - 18 февраля.
- 15. Церкви в Европе** [Электронный ресурс] / Радиостанция «Эхо Москвы». - <http://www.echo.msk.ru/programs/vokrugsveta/33667/index.phtml>.

16. Шейнман М. М. От Пия IX до Иоанна XXIII. Ватикан за сто лет. - М., 1966.

РЕЗИМЕ

Краснов П. П. ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ РИМСКО- КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ В ЕВРОПЕ: РЕТРОСПЕКТИВА И СОВРЕМЕННОСТЬ

В религиозной жизни современной Европы за последние десятилетия произошли весьма существенные изменения. Главными причинами этих изменений стали, с одной стороны, утрата многими людьми традиционной религиозной идентичности и постоянное уменьшение институциональных верующих в странах Западной Европы, с другой стороны, миграция в европейские страны населения стран Азии, Африки, Ближнего Востока и т. д., принадлежащих к нетипичным для Европы религиям. Это последнее обстоятельство, а также активизация религиозной жизни в странах Восточной Европы, в которых в течение нескольких десятилетий насаждался государственный атеизм, сделали религиозный вопрос одним из главных в ходе обсуждения будущего европейского континента, как в рамках Европейского Союза, так и за его пределами. В этой связи, сам собой, актуализируется вопрос о геополитической роли Римско-католической церкви (далее РКЦ) в современной Европе и об историческом значении для Европы западного христианства.

Папская дипломатия стала, так сказать повивальной бабкой для нынешней системы международных отношений, поскольку непосредственно воздействовала на содержание Вестфальского мира 1648 г., положившего начало современному миропорядку. С этого времени Ватикан успешно играл роль нейтрального государства, которое объединяло другие государства, также придерживавшиеся нейтралитета, и в международных отношениях занимался, прежде всего, посредничеством. Эту миссию Ватикан выполняет и сегодня.

В целом участие Ватикана в этнорелигиозном конфликте на территории бывшей Югославии проявилось в односторонней поддержке словенского и хорватского сепаратизма, в развертывании антисербской кампании в СМИ, в поддержке проводимых западными странами антисербских акций на территории Хорватии, Боснии и Герцеговины, Косово и Метохии. Святой Престол нарушил как статьи Латеранских соглашений, обязывающих его

оставаться нейтральным и ограничивать свою деятельность исключительно религиозной сферой, так и резолюции Второго ватиканского собора, определяющие характер миссионерской деятельности духовенства как сугубо религиозный (не политический) по своей природе.

Јеромонах Максим (Попов)

Кандидат богословља

Св. Јовано-Богословски Макаровски мушки манастир. Г. Саранск
(Саранска митрополија)

Русија

ВАТИКАН – АВАНГАРДА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ (СРЕДИНА XX в. – ПОЧЕТАК XXI в.)

Сажетак

Чланак је посвећен духовној проблематици савременог света. Одређени догађаји у историји Европе средине XX в.– почетка XXI в., повезани са деловањем духовних лидера хришћанства, разматрају се узевши у обзир формирање Новог светског поредка. Постао је очигледан факт, да се религија налази под строгом пажњом политиколога. Истовремено пратимо ширење сфере социјално-друштвеног живота заједнице, у чије деловање се укључују религиозни лидери, конкретно Римски понтифик. Посебно се разматра функција Ватикана не само као цркве, већ и као национално-државне институције.

Кључне речи

Ватикан, религија, духовност, Православна вера, социјум, екуменизам

У историји Европе **друге половине XX в.** посебан догађај било је одржавање Другог Ватиканског сабора (1962-1965). «Показавши гибку прилагодљивост овоме свету, он је изменио саму суштину хришћанског учења, придавши му екуменистички правац» [21]. Сабор је утврдио *екуменизам* за своју генералну линију. Формулисана је лична екуменска концепција, алтернативна протестантској. То је дозволило да се започне дијалог са другим религијама, уз очување неприкосновености претпоставке о власти понтифика [21].

Даље се појављује концепција сједињивости вере у Христа са признањем «делимичне истинитости» нехришћанских религија. «Иван Павле II у својој књизи "Преступити праг надања" писао је, да се у предању Католичке цркве од давнине укоренила предс-

тава "о такозваним *semina Verbi* (семенима Слова). Та семена постоје у свим религијама". На тај начин, неоспорност папске власти гарантује Католичкој цркви очување њеног идентитета, чак и у случају њеног растварања у "делимичним истинама" других култура, истина тада ће то већ бити заиста свесветска црква Римског понтифика» [21].

У случају са јудаизмом дијалог је означавао фактички једностране уступке од стране католицизма. А међухришћанско зближавање Ватикан је осмислио «у складу са одлукама сабора, као процес уласка свих осталих цркви у окриље Католичке цркве» [21].

За време спровођења сабора Римски понтифик постаје Павле VI (1963-1978), са којим је активно сарађивао Константинопољски патријарх Атинагора, познат по својим проекуменским и прокатоличким погледима. Управо на њега и његове наследнике «Ватикан ће полагати наде у тежњи да постигне реформу Православних цркви на Истоку и њихово признавање примата Римског понтифика» [21].

«О Атинагори се документовано зна, да је био масон 33 степена» [2].

Још 1949 г. (после ступања на катедру) патријарх Атинагора шаље америчког архиепископа Јакова са циљем да усмено посведочи своје поштовање папи Ивану XXIII, назвавши га «другим Предтечом» [15.С.23].

«Године 1964. у Јерусалиму је одржан први сусрет поглавара Рима и Цариграда за протеклих 526 година (ако не рачунамо сусрет патријарха Јосифа II и папе Евгенија IV у Ферари 1438 г.), у току ког је патријарх Атинагора прочитао заједно са Павлом VI молитву "Оче наш" и разменио са њим пољубац мира» [21]. Дана 7 децембра 1965 г. истовремено у Риму и Фанару одржана је церемонија подписивања укидања анатеме из 1054 г. (подсетимо да је 1054 г. папа Лав IX прочитао анатему православнима; са своје стране Константинопољски патријарх Михаил I (Керулариј) и његов Св. Синод прочитали су анатему папистима). Римокатоличка црква била је проглашена «сестринском» (појам "Цркве-сестре" увео је Павле VI) [21].

Неканоничност и незаконитост тог акта била је очигледна, о томе су говорили истакнути богослови, канонисти и јерарси. Они су упозоравали, да је скидање анатема из 1054 г. могуће тек после одустајања Рима од својих заблуда и само на Васељенском Православном Сабору. Ти обавезни услови нису били испуњени.

Године 1967. одржан је нови сусрет папе са патријархом у Истамбулу, са узајамним признавањем, а 26 октобра 1967 г. папа Павле VI и патријарх Атинагора сусрели су се још једном – у Риму.

Наставивши Источну политику коју је започео Иван XXIII, Павле VI остварује контакте са руководиоцима источноевропских држава и СССР. Тако 1967 г. он позива у Ватикан В. П. Подгорног, А. А. Громика, маршала Ј. Б. Тита, Ј. Кадара и Е. Герека [21].

Између Римског понтифика и политичке елите Италије настаје нови тип односа. Подсетимо на «измене, које су се дотакле сакривеног нивоа управљања Св. Престолом, и коју су постале одраз новог карактера односа између црквених јерарарха и италијанске политичке елите. Реч је о тесном савезу, који је био установљен између Павла VI и представника утицајних масонских кругова са циљем да се у држави не допусти јачање левих снага и на првом месту комуниста» [21]. Главну улогу у склапању тог савеза играле су специјалне службе Ватикана Свештена Алијанса (СА) и Sodalitium Pianum (SP).*

У периоду од 1968-1971 г. SP је спровео активно истраживање, сакупивши обимни материјал, што је склопило потпуну слику свих веза масона у разним одељењима Ватикана. По резултатима истраживања «Павле VI лично је замолио руководиоца контраобавештајне службе да обустави истрагу тог предмета и наредио је да се материјали сместе у Тајни архив. Од тада, како пише истраживач Фратини, нико се није занимао потрагом за масонима у оквиру зидина Ватикана» [21].

На чело СА био је постављен свештеник Паскуале Маки, који је постао лични секретар и лице од поверења папе. Он је установио активно узајамно деловање обавештајних органа са масонима. «Најутицајнији међу њима био је банкар Микеле Синдона, ког је папа одредио за свог саветника по финансијским питањима, а затим га је поставио на чело Института за религију (ИЗР), кога називају Банком Ватикана» [21]. ИЗР припада низу најтајнијих папских служби.

После смрти Павла VI (1978) нови понтифик Иван Павле I почео је истрагу деловања ИЗР, желећи да реформише финансијске структуре Ватикана. «До 23. септембра 1978 г. он је поседовао скоро све материјале везане за истрагу по предмету Банке Ватикана, сакупљене од стране Свештене Алијансе, међу којима је био и извештај "ИЗР - Банка Ватикана: стање предмета, ток предмета", припадајући категоријама "Строго поверљиво" и "понтификална тајна"» [21]. У ноћи између 28. и 29. септембра 1978 г. папа Иван Павле I је преминуо при чудним околностима. У медицинској експертизи говорило се о «природној смрти од инфаркта», али је остало много нејасних питања, везаних за околности ње-

---

* Обавештајан служба Ватикана

гове смрти [21]. Џ. Колеман пише, да је Иван Павле I био убијен тихо, посредством масона у ватиканској јерархији [8.С.133].

За новог папу био је изабран кардинал Карол Војтила, који је узео име Јован Павле II (1978-2005). «Међутим "мозак и срце" католицизма, који почиње да одређује нову политику Ватикана и деловање цркве у целини, постаје "Опус Деи", заменивши Ред језуита, који је у току четири века играо кључну улогу у обезбеђивању контроле над свешћу елита» [21].

Ред је одиграо важну улогу у доласку Војтиле на власт. Главна фигура у томе «постао је кардинал Кениг, архиепископ Бечки, близак реду "Опус Деи" и повезан са "Великом националном лажом Аустрије". Захваљујући односима дубоког поверења између понтифика и "Опус Деи" последњи се претворио у привилеговани, елитни одред папе. Аналитичари га називају неофицијелним центром ватиканске специјалне службе» [21].

Посебно се треба присетити околности доласка на власт **папе Јована Павла II**. О. Четверикова пише: «Шпански свештеник Лопес Саес сматра, да се питање доласка Војтиле на власт решавало 70-их година у Белој Кући и у бизнис-крugовима САД, и да су управо Бжезински, тесно повезан са Дзивичем, и кардинал Филадельфискиј Курољ (такође Пољак) увели будућег папу у круг људи, блиских власти у Вашингтону» [21].

Како је постало познато, активну улогу у сарадњи са Ватиканом играла су високопостављена лица: директор ЦИА Вилијем Кејси (бивши руководиолац изборне кампање Р. Регана), његов заменик Верној Волтер, државни секретар Александер Хејг, саветник за националну безбедност Ричард Ален. Сви они су католици и (осим Алена) витезови Малтешког реда [21].

Ватикан постепено постаје авангарда екуменизма и савезник масона у изградњи Новог светског поредка. «1983 г. Иван Павле II потпуно је укинуо забрану католицима да ступају у масонске ложе и сам је ушао у једну од италијанских масонских ложа» [2]. Познат је скандалиозни случај, када је «у октобру 1983 г. италијански часопис "Oggi" одштампао у једном од својих бројева фотографију, на којој папа Јован Павле II присуствује масонском банкету: он се налази у "братском ланцу" са скрштеним рукама, који чине гостимасони околу банкетног стола. Тај број часописа умало је био конфискован» [21].

Спољно-политичка делатност Јована Павла II била је испуњена сусретима на највишем нивоу. Тако је, на пример, 1980 г. одржан историјски сусрет: у Ватикан је у државну посету допутовала енглеска краљица Елизабета II (она је поглавар Англиканске цркве). Треба нагласити, да су «много векова британски монарси и римски понтифици били непомирљиви непријатељи»[5].

Почиње нова ера односа између Римског понтифика и САД: «7 јуна 1982 г. у Ватикану одржан је први сусрет између Јована Павла II и Р. Регана, чији резултат је било склапање договора о спровођењу заједничке тајне кампање у Пољској са циљем рушења "комунистичке империје"» [21]. Тај договор, добивши назив «свештеног савеза», објавио је новинар Карл Бернштајн у часопису "Тајм". Обелодањивање тог договора «имало је за циљ да покаже свим католицима, да је Ватикан на страни Новог светског поредка, и да им предложи да следе за понтификом» [21]. У току осам година Ватикан и Вашингтон водили су заједничку «битку за Пољску», која се овенчала успехом: «У априлу 1989 године Лех Валенса и представници пољске владе подписали су Договор о политичким и економским реформама, а у мају Пољска католичка црква добија статус, који нема аналога у другим источноевропским државама: њој се враћа имовина, конфискована 50-их година и дозвољава јој се да оснива сопствене образовне институције» [21].

Утицај Ватикана није изостао ни приликом догађаја у Мађарској и Југославији, «где је његов задатак био остваривање независности Словеније и Хрватске као "католичког бастиона" на источном крилу ЕУ» [21]. Користећи искуство Другог светског рата, Ватикан је дејствовао у тесној вези са Немачком, која је одиграла кључну улогу у дезинтеграцији Југославије.

«У априлу 1991 г. Јован Павле II одржао је говор, у ком је затражио политичке промене у Југославији, нагласивши културне, историјске, религиозне и лингвистичке разлике њених народа» [21]. За време војних дејстава у Босни и Херцеговини (Босански рат 1992-1995), папа је у потпуности подржао антисрпске акције западних држава. Конкретно, 12 августа 1993 г. у Денверу (држава Колорадо) Јован Павле II рекао је Билу Клинтону: «Ви сте дужни да бомбардујете србе!» [20].

Од 1991. г. на Косову и Метохији утврђује се исламски екстремизам, а такође почиње да се испољава утицај албанске нарко-мафије. Године 1992. околности на Космету почињу да се компликују. Албанци формирају одреде тзв. Косовске ослободилачке армије, која започиње терористички рат. Запад је у том конфликту стао на страну албанских сепаратиста [9]. «За време косовског конфликта Св. Престол подржао је албанске сепаратисте на Космету, а 1998 г. био је један од првих светских лидера који су тражили спровођење енергичних акција против Србије» [21].

За време рата против Православља у Југославији одржан је још један у низу светских екуменистичких састанака: «Од 28. августа до 5. септембра 1993 г. у Чикагу под називом "Други парламент светских религија" одржано је заседање највећег у историји

"Саве-та религиозних поглавара". Први је одржан 1893. г.» [15. С. 75]. У закључном документу парламента религија предложена је идеја саздавања нове «глобалне етике» (Global Ethic), нових моралних критеријума, који не треба да буду апсолутизовани од стране ни-једне од постојећих религија [15.С.75].

Од 24. марта до 10. јуна 1999. г. трајала је агресија НАТО против православне Југославије. **Главни разлог** почетка рата био је тај, што је СРЈ била једина држава Источне Европе, која одбија да ступи у НАТО и остаје стратешки савезник Русије [19]. Истовремено то је била генерална проба «рата цивилизације», којим светска закулиса има намеру да међусобно сукобљава муслимане и хришћане у целом свету ради њиховог узајамног слабљења [10]. До априла 2000. г. на територији Косова и Метохије постављено је 41.000 војника снага КФОР. Без обзира на то, «годину дана после прекида агресије НАТО у крају убијено је више од 1000 људи, протерано више од 200.000 Срба и Црногораца и 150 хиљада припадника других етничких група становништва, спаљено је или оштећено око 100 храмова и манастира»[3]. 2000 г. Јован Павле II за јасне «заслуге» награђен је највишом наградом САД — Златном медаљом Конгреса. Зато је «утврђивање власти папског престола политичким методама одабрана стратегија, која је постала католичка традиција, а не "болест"»[14].

Долази до измене карактера односа према **СССР и Русији**. «Године 1988. Горбачову је у Москви преко државног секретара Ватикана кардинала Агостина Казароли била предата посланица од Јована Павла II, услед чега је 1. децембра 1989 г. одржан сусрет између Горбачова и папе у Ватикану, у току ког су они 70 минута беседили очи у очи у личној библиотеци понтифекса. По завршетку беседе совјетска делегација одпутовала је на Малту ради сусрета са Џ. Бушом - старијим» [21]. Дана 15. марта 1990 г. између Ватикана и СССР установљени су официјелни односи, који имају дипломатски статус. У априлу 1991 г. подписан је официјелни документ о обнављању структура Католичке цркве у Русији, Белорусији и Казахстану. Све то је допринело активизацији делатности католика у Совјетском Савезу: «На првом месту се легализује деловање унијата, којима су дате значајне повољности на штету Руске православне цркве» [21]. У Западној Украјини почињу ор-ганизоване акције унијата против православних: прогони и отимање њихових храмова, праћени батинањима и исмевањем над свештеницима и мирјанима. Услед тога на Галичини су уништене три православне епархије - Тернопольска, Ивано-Франковска и Љвовска [21]. У Русији 1992 г. официјелно почиње да делује друштво језуита, које је отворило своје филијале у Новосибирску, Калињинграду, Санкт-Петербургу и Москви.

После Другог Ватиканског сабора Ватикан почиње да спроводи «лукаву» екуменистичку политику према другим религијама. Почевши од 1971. г. на нивоу представника две конфесије (јудеја и римокатолика) сваке године спроводе се сусрети Међународног комитета за односе између Католичке цркве и Међународног јудејског комитета за међурелигиозне консултације [21]. Новотарије се настављају: 1985. г. објављен је официјелни документ Св. Престола «Запажања поводом правилног представљања Јудеја и јудаизма у учењу и катехизису Католичке цркве», који детаљније појашњава ставове ранијих докумената по том питању [21]. «Јован Павле II био је први римски папа, који је посетио велику римску синагогу и у њој присуствовао молитви» [15.С.68].

За време Јована Павла II започео је и дијалог са муслиманима, који протиче у две сфере: теоретској (доктриналној) и практичној. «Неке области класичног богословља се реконструишу, Свето Писмо се исчитава по новом, допушта се тумачење традиција једне културе у светлу традиција друге, што се приказује као "такмичење" хришћанства и ислама, и што треба да доведе до бољег разумевања две традиције. Али то "такмичење" није у корист хришћанства» [21].

Јован Павле II, наступајући пред муслиманима, отворено је изјавио, да хришћани и муслимани имају истог Бога. У току посете Индији 1986 г. телевизијске камере су забележиле моменат, када је папа примио на главу знак «тилак» од хиндуистичке врачаре (жречице) [15.С.68].

Константинопољски патријархат такође бива увучен у екумениски програм Ватикана. **Патријарх Вартоломеј** (1991) активно учествује у светској друштвеној делатности: наступио је у Европарламенту, на међународном «Прашком форуму 2000», награђен је Златном медаљом Конгреса САД и премијом ОУН «Борац за очување Планете Земље». «А што се тиче његових тесних односа са америчким руководством, треба нагласити, да је 1998 године у САД донесен Закон о заштити Константинопољског патријархата, који је установио чврсту подршку наступајућих америчких и натовских операција у православним државама (Грузија и Украјина) и "цветних (меких) револуција" које су спроведене у тим земљама» [21].

Анализирајући догађаје XX в., треба приметити, да је преподобни Јустин (Поповић) (+1979) дефинисао католицизам као један од елемената «духа времена». Он пише, да дух времена «садржи у себи све противуречности савременог живота: културу и цивилизацију, философију и науку, католицизам и протестантизам» [6]. По речима преподобног Јустина «Други Ватикански сабор је препород свих форми европског хуманизма» [7]. Он даје дефиницију

екуменизма: «Екуменизам је заједнички назив за све видове псеудохришћанства и све псеудоцркве Западне Европе. У њему је суштина свих врста хуманизма са папизмом на челу» [7].

Почетак XXI в. означен је активизацијом екуменистичке делатности не само у Европи, већ и у целом свету. 29 јуна 2004. г. спроведена је официјелна посета Ватикана од стране Константинопољског патријарха Вартоломеја I [5]. У току своје следеће посете Ватикану октобра 2008. г. он се молио заједно са папом Бенедиктом XVI у Сикстинској капели за време међуконфесионалног сусрета, сазваног ради борбе са фундаментализмом и за религиозну трпељивост. Екуменизам «сакупља» ауторитет на међународној арени: «20 октобра 2010 године Генерална Асамблеја ОУН на предлог краља Јордана Абдале II прогласила је прву недељу фебруара сваке године Светском недељом хармоничних међуконфесионалних односа (World Interfaith Harmony Week)» [17].

Уочи посете папе Римског Франциска Турској, одржане 28-30 новембра 2014. године, за време које је на Фанару одржан сусрет поглавара Католичке Цркве и Патријарха Константинопољског Вартоломеја, «у Грчкој је обнародована петиција, која је подвргла оштрој критици недавне изјаве Поглавара Константинопољске православне цркве» [4]. Са Свете Горе Атон упућено је писмо Константинопољском патријарху поводом зближавања са Римским папом. У том писму «Свештени Кинот Свете Горе позива на прекид богословског дијалога са римокатолицима, који су упорни у својој јереси. Такав дијалог води само ка «смућивању међу вернима» и не даје никакве друге резултате» [16]. У закључном делу свог писма «представници свих атонских манастира» са «жаљењем и немиром» констатују, да се «у случају наставка зближавања са латинима могу поновити догађаји од пре 50 година, када су атонски манастири прекинули да помињу Константинопољског патријарха Атинагору, који је скинуо анатеме са паписта» [16].

Посебно се треба задржати на духовно-политичкој ситуацији, која је настала у наше време у **Украјини**. Основу духовних немира представља деловање Михаила Антоновича Денисенка (касније - Филарета), а раније он је био Високопреосвећени Митрополит Кијевски и све Украјине (1990-1992) [13]. У новембру 1990. г. помесни сабор УПЦ доноси одлуку: «Обратити се свјатјешем патријарху Московском и све Русије Алексеју и епископату РПЦ са молбом да се дарује аутокефалија УПЦ», то јест потпуна канонска самосталност [13]. Тему давања аутокефалије Украјинској православној цркви разматрао је Архијерејски сабор РПЦ у пролеће 1992 године (Филарет тада није присуствовао). У закључку сабор је предложио Филарету да добровољно напусти положај поглавара Украјинске православне цркве. Филарет се, обећававши да ће

испунити тај услов, касније одрекао својих речи и учинио црквени раскол у Украјини.

Дана 25-26. јуна 1992 г. у Кијеву је одржан Сабор обједињења. На том сабору након обједињавања делова представника УПЦ (Московског патријархата) и УАПЦ саздана је Украјинска православна црква Кијевског патријархата (УПЦ КП). Тако 25. октобра 1995. г. Филарет бива изабран за Патријарха УПЦ КП, која се успиње на политичку арену Украјине и одмах се показује као реални агресор у односу на канонско Православље. 19. фебруара 1997. године Архијерејски сабор Руске Православне Цркве одлучио је Филарета од цркве.

Почетком XXI в. Ватикан започиње активно деловање у Украјини. У јуну 2001 г. папа Јован Павле II први пут је учинио такозвану «државну посету» на позив тадашњег председника Украјине Л. Кучме. У августу 2005 г. грко-католици су пренели центар свог патријархата у Кијев, а јануара 2008 г. између Националне радиокомпаније Украјине и Радио Ватикана подписан је уговор, којим се повећава време емитовања католичких емисија на каналима радио-компаније Украјине [21]. Исте те 2008 г. (у јулу месецу) Патријарх Вартоломеј посетио је Украјину без знања Руске Православне Цркве. У жеку немира на мајдану (2014), «испод жита», са благословом Папе Римског, на Криму је утврђен екзархат Украјинске грко-католичке цркве [11].

Своју пажњу Патријарх Вартоломеј је одједном обратио на ситуацију у Украјини. «Константинопољ је изјавио, да је спреман да помогне православним украјинцима да се обједине, и да чека да се са том молбом Патријарху Вартоломеју обратe представници цркви и председник Украјине – изјавио је поглавар УПЦ Канаде (у саставу Константинопољског Патријархата) митрополит Јуриј (Калишчук) за време дискусије, која се водила у Укринформ» [23]. Такође је било запажено, да међу православним верницима Украјине постоје различита расположења: проукрајинска и промосковска. Гибкост Цркве даје могућност да се задовоље потребе људи са разним погледима. Јерарх није појаснио, на коју Цркву је при том мислио [23].

Природна је следећа карактеристика стања у Украјини: «Нацизам, који демонстрира злокобне пројаве, чини саставни део савременог западног погледа на свет. Тиме се објашњава ћутање западних политичара, правних организација, папе римског и осталих "миротвораца" према тим страшним војним преступима, који су учињени и који се чине пред нашим очима на југо-истоку Украјине» [22].

Активирани су односи између руководства Републике Белорусије и Римокатоличке цркве. Дана 14. марта 2015. г. државни

секретар Ватикана Пјетро Паролин на прес-конференцији у Минску је саопштио, да су «белоруске власти позвале папу римског Франциска да посети Белорусију». По његовим речима, могући датуми такве посете биће одређени у будућности [1].

РПЦ учествује у раду Светског савета цркви од јула 1961 г., када је Архијерејски сабор у својој одлуци после извештаја митрополита Никодима (Ротова) одобрио ступање РПЦ МП у ту организацију. Бугарска православна црква и Грузинска Православна Црква су 1997—1998 године напустиле ССЦ [24]. По последњим податцима у саставу Светског савета цркви налазе се 349 евангелистичке, англиканске и православне цркве, које обједињују 560 милиона чланова у 110 земаља света [2].

Од маја 1980 г. периодично се спроводе сусрети Мешовите богословске православно-римо-католичке комисије за дијалог између помесних православних цркви и Римо-Католичке цркве [24].

Однос према екуменизму од стране Ватикана, ССЦ, Константинопољског патријарха и Помесних Православних Цркви нејасан је. Узевши у обзир посебност у односима духовних лидера хришћанства и социјалних институција, не треба заборавити поуку светог Николаја Српског: «Лажне теорије о Богу неизбежно повлаче за собом и лажне теорије научне, политичке, социјалне, брачне, породичне. Једна лаж рађа се од друге, једна се ослања на другу, једна позива другу у помоћ» [12.С.90-91].

Закључци:

1. После Другог Ватиканског сабора долази до активизације екуменистичког покрета са учешћем Константинопољске Патријаршије.

2. Очигледно је одступање Римо-католичке цркве од хришћанског вероучења – промена ради задовољавања јудаизма и ислама.

3. У садашње време Ватикан је уграђен у одређену конструкцију глобалног система управљања и испуњава задатак који му је постављен.

4. Политика Ватикана је резултат деловања «духа времена», о ком пише преп. Јустин (Поповић).

5. Очигледан је језуитски карактер односа Римских понтифика са Православљем: од директног призива на уништење, до сарадње под привидом «дијалога».

¹Иеромонах Максим (Попов), Ватикан – авангард глобализации (середина XX в. – начало XXI в.) // Российский научный журнал. – 2015. – № 3 (46). – С. 56-64; превод: Д. Смитић.

Податци о аутору:

Јеромонах Максим (Попов Едуард Георгиевич), кандидат богословља. Св. Јовано-Богословски Макаровски мушки манастир. Г. Саранск (Саранска митрополија)

Т. моб. 7917 9904744

Ел. адреса: mess-2005@mail.ru

ИЗВОРИ

1. Белорусија позвала папу римског. (Електронски ресурс). – URL: <http://3rm.info/religion/55611-belorussiya-priglasheet-papu-rimskogo.html> (датум преузимања: 23.03. 2015).

2. Владимир Осипов, Руска народна линија. 09.09.2014. Сабор у Истамбулу 2016 года као претња Православљу. (Електронски ресурс). – URL:

http://ruskline.ru/special_opinion/2014/09/sobor_v_stambule_2016_goda_kak_ugrozapravoslaviyu/ (дата обраћања: 5.03. 2015 г.)

3. Рат у Југославији 1991-1995, 1998-1999. (Електронски ресурс). – URL:<http://www.fssb.su/smi-monitor/smi-monitor-wars/814-voyna-v-yugoslavii-1991-1995-1998-1999-gg-mezhetnicheskaya-voyna-v-yugoslavii-i-agressiya-nato-protiv-soyuznoy-respubliki-yugoslaviya.html> (датум преузимања: 1.04. 2015).

4. Духовништво Грчке и Кипра објавило петицију са критиком погледа Патријарха Вартоломеја. (Електронски ресурс). – URL: <http://3rm.info/main/53216-duhovenstvo-grecii-i-kipra-obnarodovalo-peticiyu-s-kritikoy-vzglyadov-patriarha-varfolomeya.html> (датум преузимања: 24.01. 2015).

5. Иван Павле II — Биографија. (Електронски ресурс). – URL:<http://romnipro.ru/memopage8635/biography> (датум преузимања: 2. 04. 2015).

6. Јустин (Поповић), преп. О духу времена. (Електронски ресурс). – URL: http://www.golden-ship.ru/knigi/9/iustin_porovich_ODV.htm (датум преузимања: 25.08.2013).

7. Јустин (Поповић), преп. Православна Црква и екуменизам. (Електронски ресурс). – URL: http://www.golden-ship.ru/knigi/9/iustin_porovich_PTsiE.htm (датум преузимања: 21.09.2013).

8. Колеман Џ. Комитет 300: тајне светске владе. /Превод са енгл. – М.: «Витез», 2000. – 194с.

9. Косовски чвор Трећег Рима. /18.5.2005/ (Електронски ресурс). – URL: <http://www.srpska.ru/article.php?nid=1501> (датум преузимања: 16.03. 2015).
10. Назаров М.В. Рат НАТО против Србије. © 2006 РУССКАЯ ИДЕЯ (Електронски ресурс). – URL: <http://www.rusidea.org/?p=25032410> (датум преузимања: 17.03.2015).
11. «Немудра» Ина. (Електронски ресурс). – URL: <http://3rm.info/publications/54860-nemudraya-inna.html> (датум преузимања: 14.02. 2015).
12. Николај, свет. Српски. Мисли о добру и злу. /Превод са срп. И. А. Чароте. – Минск: «Издаваштво Дмитрија Харченка», 2012. – 239с.
13. Патријарх Украјинске православне цркве Кијевског патријархата. Биографија. (Електронски ресурс). – URL: http://www.peoples.ru/state/religious_figure/filaret_denisenko/ (датум преузимања: 20.03.2015).
14. Русији је потребан духовни суверенитет. Беседа са О. Четвериковом. (Електронски ресурс). – URL: <http://3rm.info/publications/53800-rossii-nuzhen-duhovnyu-suverenitet-beseda-s-o-chetverikovoy.html> (датум преузимања: 21.01. 2015).
15. Сава (Јанић), јером. Вероодступништво /прев. са срп. – М.: «Русская идея», 1997. – 178с.
16. Светогорци позивају на прекид богословског дијалога са римокатолицима. (Електронски ресурс). – URL: <http://3rm.info/main/54670-svyatogorcy-prizyvayut-k-prekrascheniyu-bogoslovskogo-dialoga-s-rimokatolikami.html> (датум преузимања: 7. 02. 2015).
17. Стартовала је светска недеља јереси екуменизма. <http://3rm.info/main/54594-startovala-vsemirnaya-nedelya-eresi-ekumenizma.html> (датум преузимања: 6.02. 2015).
18. Толерантност као догма. Нови римски понтифик спрема се да ревидира појам греха. (Електронски ресурс). – URL: <http://www.peremenu.ru/books/osminog/8441> (датум преузимања: 30.03. 2015).
19. Тјагуненко Л. В. Југославија на прагу 20 и 21 века – Догађаји на Косову и њихове последице. 19 октобра 2013. (Електронски ресурс). – URL: <http://istoriirossii.ru/component/content/article/275.html?start=3> (датум преузимања: 1.04. 2015).
20. Усташтво: католичко-мусулиманска алијанса против православља. Део 3. (Електронски ресурс). – URL: <http://www.srpska.ru/article.php?nid=18017&sq=19&crypt=> (датум преузимања: 16.03. 2015).
21. Четверикова О. Издаја у Ватикану, или Завера папа против хришћанства. – М.: «Ексмо», 2011. – 236с. - (Електронски ресурс). – URL: <file:///D:/%D0%98%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%92%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B5,%20%D0%B8%D0%BB%D0%B8%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%20%D0%BF%D1%80%D0%>

BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D1%85%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.htm (датум преузимања: 22.03.2015).

22. Четверикова О. «Реч је о саздавању антицркве». (Електронски ресурс). – URL: <http://3rm.info/publications/54560-olga-chetverikova-rech-idet-o-sozdanii-anticerkvi.html> (датум преузимања: 3.02. 2015).

23. Експанзија Константинопоља на Украјину — део санкција САД против Русије. Константинопољска Патријаршија, по свему судећи, почела је експанзију не само у чехословачком, већ и у украјинском правцу. (Електронски ресурс). – URL:<http://3rm.info/publications/55201-ekspansiya-konstantinopolya-na-ukrainu-chast-sankciy-ssha-protiv-gossii.html> (датум преузимања: 1.03. 2015).

24. Екуменизам. (Електронски ресурс). – URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%EA%F3%EC%E5%ED%E8%E7%EC> (датум преузимања: 16.02. 2015).

Зоран Милошевић*
Институт за политичке студије
Београд

ИСТОЧНА (ГЕО)ПОЛИТИКА ВАТИКАНА**

Сажетак

Папа Јован XXIII је крајем 60-их година прошлог века говорио да је “стратегија Римокатоличке цркве усмерена на остварење два задатка: пацификацију међународних односа и ширење утицаја преко глобалног пастирства“. Другим речима, циљ Ватикана је *raхсatolica*, који треба да формира “мирно и хармонично друштво“. Због тога Римска црква шири хуманитарни, просветитељски и филозофско-мисионарски рад по свету, помаже сиромашне (посебно који после тога постају римокатолици). У пракси геополитика Ватикана представља антипод политичкој коректности и глобалном материјализму, који све више осваја савременог човека. Но, нови папа Фрањо унео је корекције у ватиканску (гео)политику дајући предност потчињавању православних, пре свега васељенског патријарха и православних у Турској, затим Српске православне цркве и Руске православне цркве у Украјини, уз обавезну промену идентитета, те успостави добрих односа са САД и Великом Британојом, уз чију помоћ жели да слама православне, како је то већ чинио сламајући комунизам и Совјетски Савез.

Нови папа Фрањо, познато је, не уважава православље и православне цркве и предложио је да се источна политика Ватикана води у оквиру стратегије *longduree* (“велика делатност“). Такође, папа Фрањо је најавио да ће источну политику водити по обрасцу који је зацртао Бенедикт XVI, а овај је, опет, био присталица погледа Јована Павла II.

Кључне речи

Ватикан, геополитика, међународни односи, православље, хришћанство, ислам, моћ, власт, идентитет, екеуменизам

---

* Научни саветник, редовни професор теоријске социологије

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Ватикан је једна од најстаријих држава и при том транс-национални религиозни центар, што му омогућава да врши снажан утицај на вредносно-смисаону основу западно-хришћанске цивилизације.¹ Света столица свој утицај шири на различите начине, па и дипломатским путевима. Истр-аживачи политике Ватикана сматрају да је овај важан религиозни центар започео са дипломатском активношћу 325. године, слањем посланика на Први никејски сабор.² Припрема дипломатских кадрова Ватикана изводи се у Папској црквеној академији, основаној 1701. године од Климента XI и представља један од најстаријих образовних дипломатских установа у Европи и свету.³

Ватикан одржава дипломатске односе са 180 држава, Европском унијом и Сувереним војним редом Малте. Такође, у Ватикану има 69 дипломатских мисија, акредитованих при Светој столицу. Дипломатском делатношћу Свете столице руководи државни секретар (обично је то кардинал – државни секретар), а уз помоћ Одељења за односе са државама. Света столица нема дипломатске односе са 17 држава, од тога девет су исламске, међу држава са којима нема дипломатске односе је и Кина.⁴

Следећа предност Ватикана је везана за политичко-теолошки дијалог са другим религијама (екуменизам), јер има снажан центар, светског карактера, али и раширен апарата за спровођење спољње политике и геополитике или «мисије», фактички на свим континентима. Ватикану на руку иду и општа друштвено-политичка кретања у којима се повећава улога религије у међународним односима, фактички од последње две деценије XX и почетка XXI века.⁵

Ако се проблем сагледава и са историјске тачке, видећемо да је ватиканска дипломатија оставила значајан траг у савременој историји. Дала је кључна решења за Бечки конгрес 1815. године која је означила крај револуција и наполеонских ратова, као и Бе-

---

¹ Види: Зоран Милошевић, Религија и национални идентитет – од прозелитизма до модерних социјалних технологија, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд, 2011, стр. 355-375.

² <http://vaticanstate.ru/mezhdunarodnye-otnosheniya/#sthash.1uGC1b4I.dpuf>

³ Види: Николай А. Ковальский, Ватикан на мировой арене, *Современная Европа*. №2, Москва, 2001, стр. 19.

⁴ Види: Татьяна В. Зонова, *Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы*. Москва, 2000.

⁵ Галина И. Быкова, Европейский вектор внешней политики Ватикана в 1990-2012. г., Автореферат, Москва, 2013, стр. 3.

чка конференција 1961. године, на којој је прихваћена знаменита конвенција. Током «хладног рата» Света столица се борила против комунизма, па и после завршетка овог «рата» под маском демократизације Источне Европе «освајао је нове територије и људе», а у том периоду, наводи Александар дел Вал, поучан је пример «Солидарности», која је уз помоћ Ватикана срушила режим Јарузелског.⁶

(ГЕО)ПОЛИТИЧКА СНАГА ВАТИКАНА

Папа Јован XXIII је крајем 60-их година прошлог века говорио да је «стратегија Римокатоличке цркве усмерена на остварење два задатка: пацификацију међународних односа и ширење утицаја преко глобалног пастирства». Другим речима, циљ Ватикана је *rahcatolica*, који треба да формира «мирно и хармонично друштво». Због тога Римска црква шири хуманитарни, просветитељски и филозофско-мисионарски рад по свету, помаже сиромашне (посебно који после тога постају римокатолици). У пракси, пише Александар дел Вал, геополитика Ватикана представља антипод политичкој коректности и глобалном материјализму, који све више осваја савременог човека.⁷

После 2000 година постојања, духовни утицај папе и римокатоличке цркве је знатан, констатује Орландо Х. Форерес.⁸ Тој, Римокатоличкој цркви на чело је дошао папа из Аргентине, па се поменути аутор пита који су му задаци и шта ће он урадити за 1,228 милијарди римокатолика?⁹

Прво, нови папа је узео име Фрањо, чиме је желео да јавност схвати да га не интересују материјалне ствари, те да ће деловати на основу личног примера. Чиме, дакле, располаже Фрањо да би испунио мисију Римокатоличке цркве? Када се погледају бројке помоћника, тога не недостаје. Има, према подацима из 2012. године 5182 бискупа и 416.000 свештеника (један на 17.000 становника планете, односно један на 3.000 римокатолика). Има, та-

---

⁶ Alexandre del Valle, Soft power: le discretmaistrès influent pouvoirgéopolitique du Vatican, *Atlantico*, 11/03/2013

⁷ Исто.

⁸ Orlando J. Ferreres, La tareaabrumadora del Papa, *La Nacion Argentina*, 27/03/2013

⁹ Римокатоличке државе не улажу у науку колико, на пример, протестантске. О томе видети: Владан Станковић, Конфесионалност и политика научнотехнолошког развоја, *Политичка ревија*, бр. 3, Београд, 2010, стр. 133.

кође, 42.500 ђакона и 120.000 богослова. Има и 55.500 монаха и 707.000 монахиња.

Ватикан своју власт реализује и преко бројних световних римокатоличких организација: синдиката, културних друштава, омладинских организација и сл. Многе од ових организација чланице су Конференције међународних римокатоличких организација, чији рад координира државни секретар Ватикана. Но, поред друштвених организација, Ватикан делује и преко различитих политичких партија у свим државама где има верника ове цркве.

Папски представник је обавезан да делује не само у смеру дипломатских и политичких интереса Ватикана, него и тзв. духовним интересима Римокатоличке цркве, тако да његова мисија има двојни карактер. Благодареди томе папски представник у некој држави на располагању има не само дипломатски апарат, већ и апарат Цркве унутар те државе, где је акредитован.

Другим речима, папски дипломатски представник на располагању има сво свештенство и монаштво неке државе, почевши од кардинала, надбискупа, бискупа и, наравно, обичних сеоских свештеника. Поред тога, римокатоличке друштвене, културне, политичке организације потчињене су папском представнику. Резултат овога је да нунциј може да има велики утицај на владу државе, какав не може нико други од дипломата.

У овом систему сваки свештеник је практично агент Ватикана и може да сабира поверљиве информације о условима живота у свом граду, као и о личностима од интереса за Ватикан, обично је то о црквеним лицима (свештеницима) конкурентске цркве или верске заједнице.

Даноноћно у Свету столицу стижу информације из свих делова света, од 39 нунција (амбасадора), 25 апостолских делагата (представника папе, они формално немају дипломатски статус), од свих кардинала, надбискупа, бискупа... Због тога се Ватикан сматра најбоље обавештеним центром по питању економије, социјалних и политичких питања.

На чему се базира бурна дипломатска активност Свете столице? Ватикан има ванредно повољну финансијску базу, која може да носи све трошкове дипломатског деловања. Он има три извора финансирања: Институт религиозних послова (фактички је банка Ватикана, чији буџет годишње има неколико милијарди долара на располагању), прилоге верника и профит од рада властитих финансијских и других предузећа. Удео Ватикана у банкама Италије је 32 милијарди долара, а поред тога власник је бројних компанија од оних који се баве електроником, хемијом, текстилом, производњом хране, итд. Имовина Ватикана процењује се на 40 милијарди долара. Ватикан располаже у Европи, Латинској

Америци и другде акцијама у монополистичким банкама, али и огромном количином пољопривредног земљишта и шума. Само у Италији има 482.000 хектара обрадиве површине, укључујући и неколико хиљада хектара у околини Рима.

Од ходочасника у Ватикан и туриста држава Римокатоличке цркве зарађује годишње између 60 и 100 милиона долара.

Ватикан располаже и бројним средствима масовне комуникације: новинама, часописима, телевизијама, радио-станицама и интернет страницама.

Ипак, у неким истраживањима констатује се да ова већина се не одражава у политици и друштвеном утицају.¹⁰ Осим тога, Ватикан има и непријатеље који га успешно нападају и умањују његову моћ.

ВАЖНОСТ ТУРСКЕ ЗА ВАТИКАН

Последњих дана новембра 2014. године папа Фрањо је посетио Турску, при чему је апострофирао два циља: да покуша поправити положај хришћана на Блиском истоку и да зближи Римокатоличку и православну цркву. Да подсетимо да је са истим циљевима у Турску, пре осам година, путовао и папа Бенедикт XVI. Међутим, последња збивања у Украјини, Сирији и Ираку мисију Фрање чине актуелнијом и важнијом.¹¹

Ђермано Дотори за италијански „Лимес“ урадио је анализу поступака новог понтифекса и закључио да **папа Фрањо већ црта нову ватиканску геополитику**.¹² Нови папа је признао ислам, који је поставио у раван са хришћанством (дајући му једнако достојанство). Урадио је то на крајње необичан начин. Наиме, у затвору за малолетне Кастел дел Мармо, папа Фрањо је умио ноге затвореној муслиманки. Ово на симболичком нивоу значи да је папа погнуо главу пред муслиманком, чиме је ставио до знања да му је ислам у истој равни са хришћанством. Но, биће да је овим поступком папа покушао да оправда оно што је следило. А следило је вешто дистанцирање од блискоисточних режима, посебно председника Сирије. Наиме, папа је позвао хришћане да уложе више напора и боље уреде Блиски исток, што на језику курије значи не

---

¹⁰ Дарья А. Клименко, *Образ Ватикана в СМИ в период понтификата Бенедикта XVI*, „Етносоциум“, Москва, 2015, стр. 55.

¹¹ Victor Gaetan, The Pope, Erdogan, Syria, and Ukraine, Foreign Affairs, 28/11/2014

¹² Germano Dottori, La nuovageopoliticavaticana di papa Francesco, *Limes*, 03/04/2013

само да се залаже за мир између Палестинаца и Израелаца, него и да се окончају владавине „диктатора“. Да је мислио на Асада сведочи и извештај са овог догађаја француског листа *LeFigaro*, који је све ово назвао патетичним, посебно позивање на мир у Сирији, јер је папа јасно ставио до знања да попут западних влада не подржава Партију арапске социјалистичке обнове (Баас), те да ће против ње покренути и ватиканску дипломатију. Пошто се зна да на Западу, а посебно у САД и Европској унији, као диктатора виде само Асада, проука је јасна. Тиме се папа приближио политици САД, односно како је то закључио поменути италијански аутор Ђермано Дотори, поступци Ватикана за Вашингтон су били изузетно пријатни. Потребно је време да покаже да ли ће Свети престо и Вашингтон руку под руку кренути да спроводе заједничку политику.

У Турској римокатолика је увек било мало, али ова држава је увек имала значајну улогу у Римској цркви.¹³ Римокатолици сматрају да је мајка Христа, Марија, умрла у Ефесу. На подручју данашње Турске родио се и апостол Павле, чија мисионарска путовања по Малој Азији и писма хришћанским заједницама чине неколико књига Новог Завета. Такође, књига Откровења написана је на острву Патмос у Егејском мору, недалеко од обала Турске. Са Турском Ватикан има од 1868. године успостављене дипломатске односе, чак 100 година пре успостављања са Великом Британијом (1982), САД (1984) и Мексиком (1992).

Односи Ватикана и Турске нису били увек добри. Када је 1920. године на власт у Турској дошао Кемал Ататурк створио је крајње антирелигиозни режим. Држава је конфисковала црквену имовину, забранило религиозне делатности, јавно показивање религиозних симбола, док је исламске имаме учинио државним службеницима.

Но, и у таквим условима римокатолички надбискуп Анђело Ронкали био је представник Ватикана у Турској (1934 – 1944). Благодаревши свом таленту постао је популарни дипломата у Турској. Говорио је турски језик, дозволио је да се и мисе изводе на турском, одушевљавао се преданошћу муслимана молитвама, а помогао је да се око милион православних Грка исели из Турске. Када је постао папа Јован XXIII, Ронкали је опет манифестовао

---

¹³ Има аутора који сматрају да се Ватикан заправо „предао“ исламу. Види: Ватикан сдається исламу?, voprosik.net/vatikan-sdaetsya-islam; Види: Зоран Милошевић, Европска унија и ислам, *Српска политичка мисао*, бр. 2, Београд, 2012, стр. 257-274.; Салих Селимовић, Исламизација и двоверје код наших муслимана, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2013, стр. 227.

наклоност ка Турској 1958. године, тако да су га у овој држави звали „Турски папа“ („Papa Turca“). Са овим наслеђен у Турској се обрео и актуелни папа Фрањо, иако су бројни заштитници људских права и заштитници животне средине, тражили да не посећује Ердогана, он је ипак то учинио. Спорна је, између осталог, била и изјава, неколико године раније (2012), министра екологије и грађевинарства, Барјактар Ердогана, «да хришћанство више није религија, већ култура», показујући да тиме не треба да се уважава нити признаје од власти.

Папа Фрањо је отишао код Ердогана, «заборављајући» спорне моменте, да би инсистирао на заједничком у веровању хришћана и муслимана, а то је вера у једног Бога. Затим да покрене разговор о исламском фундаментализму и систематском истребљењу хришћана на територијама које конторлише Исламска држава. Но, стиче се утисак да је папа Фрањо понајвише ишао да разјасни убиство популарног свештеника – језуите, грађанина Холандије Ван дер Лугта (FransvanderLugt), који је одбио да напусти своју кућу у Хомсу (Сирија). Током последњег јављања у граду је било 24 хришћанина, а убио га је маскирани нападач у манастирском врту. Следећа тема су биле избеглице, јер је око 13,6 милиона људи остало без дома, поставши људи без државе и имовине. Од тога око 1,6 милиона су били хришћани, за које је отворено 20 прихватних центара. Да би решио ове проблеме папа Фрањо се обратио турском председнику Ердогану.

Када оцењујемо однос Ватикана према исламу, треба рећи да се догађа својеврсно „повлачење пред исламом“¹⁴, јер нема јасну стратегију према исламу, јер муслимани не прихватају тзв. европски ислам, пошто, према њиховом мишљењу, нарушава правне и духовне норме у животу верника.¹⁵ Ово немање јасног одговора, кошта римокатолике великих страдања и повлачења са простора Блиског истока.¹⁶

Други задатак папе у Турској био је да јавно демонстрира уважавање и љубав према васељенском патријарху Вартоло-

---

¹⁴ Зоран Милошевић, Римокатоличка црква и ислам, *Политичка ревија*, бр. 3, Београд, 2012, стр. 197.

¹⁵ Reiner Haubrich, „Die Schara macht Demokratie fast unmöglich, *Die Welt*, 17/09/2012

¹⁶ Зоран Милошевић, Хришћански идентитет у савременом свету са посебним освртом на Блиски исток, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2012, стр. 133.

меју¹⁷, али и да оснажи позиције и ауторитет патријарха, који се нашао у незавидној ситуацији, због игнорисања од стране турске владе. Сусрет папе и васељенског патријарха имао је још једну поруку – да покаже Руској православној цркви свој утицај на православног патријарха у Турској.

Иако је Ватикан одлично упознат са проблемима православних у Турској, где је остало само још око 20 000 православних Грка, што чини само 0,03 одсто становника Турске. Поред тога Турска влада је 1971. године затворила једину богословију православне цркве у Турској, чиме је онемогућила патријаршију да школује своје свештенике, што дугорочно води ка обезглављивању и саме патријаршије, јер патријарх по турским законима мора бити држављанин Турске. Иако су бројни међународни субјекти формално тражили од Турске да дозволи рад православне богословије, а то је учинио и Барак Обама, она то није учинила. Иако је, дакле, притисак на патријарха Вартоломеја лош, за Ватикан је важнија Руска црква, јер је после догађаја у Украјини, када је папа Фрањо и Римокатоличка црква у целини стао на страну Украјине дошло до хлађења односа. Руска црква има доказе да је сукоб у Украјини распаљен захваљујући и деловању Грко-католичке (унијатске) цркве, са центром у Лавову, те да подржава расколничке елементе у овој земљи да би ослабила православље, односно становнике поримокатоличила.

Одлазак код Вартоломеја, који је иначе ближи Ватикану него осталим православним црквама, који више има историјски значај за православне због места столовања – Цариград, гест је којим Ватикан показује да може преузети православне Турске. Међутим, формално то не чини, јер сматра да би Вартоломеј могао бити посредник између Ватикана и Руске цркве, при чему у Риму мисле да би он више штитио њих него православне у Русији. Вартоломеј је чак био врло близу одлуке да призна аутономију Украјинској православној цркви Кијевског патријархата (расколничкој). У последњој секунди је одустао од ове идеје, јер је Филарет («патријарх» поменуте расколничке цркве) изменио услове признања (у јавности се не зна шта је измењено).

Оно што је, дакле, познато јесте да је папа Фрањо покушао да тргује са Ердоганом око Вартоломеја, како би од њега напра-

---

¹⁷ У православним листовима и часописима, посебно руским и делимично српским, патријарха Вартоломеја оптужују за екуменизам и пристајање на унију. На пример, први пут у историји један православни патријарх, а то је био Вартоломеј Цариградски, присуствовао је устолочењу папа Фрање. Види: Владимир Димитријевић, Папа Франческо и америчка реконквиста, *Печат*, бр. 261, 29. март 2013, стр. 52.

вио свеправославног лидера, који би као такав потписао унију са Римом.

ВАТИКАН И ПРАВОСЛАВНА РУСИЈА

Иако су односи Русије и Ватикана од 1992. године ишли узлазном путањом, пре свега у контексту „меке силе“ (успостављања културних односа, реализација различитих изложби, предавања, курсева итд.), а 2009. представништво Свете столице у Русије унапређено је у амбасаду Ватикана, што значи да су две стране успоставиле пуне дипломатске односе. Новембра 2013. године одржан је и кратки радни састанак у Ватикану председника Русије, Владимира Путина, папе Фрање и државног секретара Пјетра Паролнија. До данас није јасно шта је овај сусрет донео: унапређење међудржавних односа или формирање новог тренда у развоју светске политике?¹⁸

Интересантно је да Ватикан жели да у сарадњи са Русијом преброди кризу Европе, кризу идеја развоја, кризе националне идеје, а Ватикан је центар светске политичке мисли... Но, то је само један делић жеља Свете столице. Међутим, он отвара питање каква је политика Ватикана према Русији?

Савремена ватиканска политика према Русији формулисана је почетком 60-их година прошлог века, од стране кардинала А. Казаролија, секретара Павла VI и Јована Павла II, мада је очигледно да је сама идеја источне политике Ватикана формулисана раније.

Суштина ове политике је задатак разбијања традиционалног руског идентитета (пре свега религиозног) и на његовим „рушевинама“ изградња новог самосазнања Руса на основама које формулише Римокатоличка црква, односно Ватикан.¹⁹ Познато је да би основа била конструкција представа о правди и друштвеном благостању на основу западних вредности, без обзира што руски истраживачи те вредности сматрају неспојивим са руским менталитетом²⁰.

Источна политика Ватикана од краја XIX века па до данас има седам етапа, схваћених као трансформација суштине источне политике.

---

¹⁸ Политика Ватикана к Русији, voprosik.net/politika-vatikana-k-rossii

¹⁹ Исто.

²⁰ Види: Дмитриј Лихачов, О руском националном карактеру, у зборнику: *Феноменологија руске душе*, О карактеру и менталитету Руса, Логос, Београд, 2008, стр. 44-48.

Прва етапа источне политике (краја XIX века) била је борба са социјализмом/комунизмом. Та борба не само да је била победоносна, већ је донела и промену сопственог самосазнања, у формулисању и прихватање идеја хришћанске демократије²¹ и хришћанског социјализма. У том периоду Ватикан је подржавао све монархије Европе, па тако и Руску.

Друга етапа источне политике поклапа се са почетком Првог светског рата и револуције у Русији. То је време продирања национализма и комунизма у светску политику и међународне односе. Ова етапа поклопила се са папствовањем Бенедикта XV. Главни циљ је био онемогућавање Русије да победи у светском рату. Ватикан се посебно плашио овладавањем од стране Русије Константинољем (Цариградом) и избијање на границе римокатоличке Аустрије.

Револуцију у Русији Ватикан је дочекао са одобравањем, јер је сматрао да ће падом царског режима утицај Римокатоличке цркве ојачати. Наравно, Ватикан је и страховао од комунизма, тачније руске револуције да ће се проширити и на друге народе и нанети штету и римокатолицима. Обоје се остварило. Но, руска револуција је донела и институционализовање источне политике Ватикана, који је организовао конгрегацију за питања источних цркава (*Pro Ecclesiaorientale*), са задатком потчињавања хришћанских цркава на Блиском истоку, Балкану, Африци и наравно Руске православне цркве. За припрему кадрова отворен је папски Институт источних истраживања, чији је један од задатака био даља доградња концепције источне политике. Када се папа Пие XI разочарао у Совјетски савез, ставио је улог на италијански фашизам, одобравајући нападе Италије на Етиопију, као и поступке франкиста у Шпанији, а од потписивања конкордата са нацистичком Немачком подржавао је и њену политику. Такође, отворено је подржавао диктаторе Јужне Америке. При томе, само постојање СССР-а сматрао је опасношћу за целокупни римокатолицизам.

Од 1927. године папа Пие XI припремао је „крсташки поход“ против Совјетског Савеза, са циљем потпуног уништавања Руске православне цркве, преко беле емиграције и привођење такве у унију са римокатолицима. У енциклици „*Regum Orientalium*“, објављене 1918. године поставио је као најважнији задатак потчињавање источних цркава, што је инспирисало различите агресивне

---

²¹ До тада Римска црква је одбацивала демократију као масонску, односно окултну творевину. Види: Зоран Милошевић, *Демократија или христократија*, Света столица између рата и мира, „Филип Вишњић“, Београд, 1997.; Зоран Милошевић, *Друштвена доктрина Римокатоличке цркве*, Институт за политичке студије, Београд, 2001.

идеје и политике према православнима. Папски Источни институт у Риму постао је центар унијатског антируског фронта, а од 1927. стално су предузимани кораци ка поунијаћивању дела православних на Истоку, а била је и званично објављена унија са Белорусима и Украјинцима. Главна улога додељена је унијатској цркви. Ова политика дограђена је новим ставовима према православнима и СССР-у, објављеним у енциклици «*Caritate Christi Compulsis*» (1932). Главна парола енциклике била је крајње милитаристичка и мобилизаторска, а гласила је: **«Са Богом против безбожника!»**. Енциклика је била заправо одговор на откривање «Ватиканске завере» под руководством архиепископа Руске православне цркве Вартоломеја, који је руководио «контрареволуционарном општином Високопетровског манастира», а после тога уследило је још неколико случајева у коме су «главни устаници против комунизма» били римокатолици, како верници тако и све-штеници (Пољаци, Немци – из Поволжја), после чега је почео прогон римокатолика у СССР-у. Касније је Стаљин формулисао посебну политику према немачким римокатолицима и унијатима (грко-католицима) у Совјетском Савезу, а отпор ватиканској политици постаје један од главних праваца међународне политике ондашње Москве.

Почетак Другог светског рата дао је нову наду Ватикану, али она није била основана. Иако је Ватикан издао упуство римокатоличким и унијатским свештеницима да сарађују са онима православним свештеницима који пристају на унију, успех није постигнут, јер су се људи у СССР-у почели враћати православној вери. **Ватикан је у то ратно време разрадио план послератног уређења света, где главну реч води Света римска империја немачке нације на челу са Хабсбурзима. Очигледно, источна политика Ватикана у ратном периоду претрпела је крах. Прозелитистичка делатност у СССР-у није дала резултате, идеја стварања Нове римске империје није реализована, а државе које су могле ући у њен састав (Мађарска, Чехословачка, Румунија и Пољска) ушле су у други блок – социјалистички.**²²

Трећа етапа је успостављена с почетком «хладног рата», тј, када је Ватикан схватио да мора уважити чињеницу да СССР има нуклеарно оружје и да је постао снажан пол међународне политике. Године 1947. папа Пие XII поново је позвао на «крсташки рат» против комунизма, назвавши послератно време - „временом искушења“. За Пиа XII свет се није делио на фашисте и антифашисте,

---

²² Види: Papsko veće za pravdu i mir, *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Fondacija Konrad Adenauer/Beogradska nadbiskupija, Beograd, 2006, (посвећена Јовану Павлу II).

већ на оне који су „за и против Христа“. САД су, наравно, подржавале Ватикан, чак и материјално.

Година 1950, када је Пие XII објавио посланицу народима Русије са позивом да се одрекну комунизма и прихвате римокатоличку веру, сматра се почетком четврте етапе. Папа Пие XII у публицистици је иначе означен као „атлантистички папа“, иако су односи Ватикана са САД и даље били компликовани.

Папа је, наиме, у борби са комунизмом рачунао на финансијску подршку САД, а у случају конфликта СССР-а и САД сматрао је да ће победити Америка, али је, такође, сматрао да је дошло време да успостави контакте са Москвом ради преговора о неширењу нуклеарног оружја. Тако је наступила **пета етапа** источне политике Ватикана. У овој етапи дошло је до помака у успостављању дипломатских односа, посебно за време папе Јована XXIII. Побољшању односа допринела је Кубанска криза, где је папа Јован XXIII био главни посредник између САД и СССР-а, у делу смањења ескалације нуклеарног конфликта и престанка трке у наоружавању.

Последица отопљавања односа била је пријем Хрушчова у марту 1963. године у Ватикану од стране папе Јована XXIII, а СССР је, за узврат, дозволио обнову бискупата у Мађарској.

Овде треба рећи да је политика Ватикана била усаглашена са западнонемачком политиком са циљем уједињења две Немачке. Идеја је садржала успостављање трговачких и културних веза и „убацавање“ западних културних вредности у социјалистички блок, што би требало да допринесе дестабилизацији комунизма.

Шеста етапа, *ostpolitik*, поклапа се са временом завршетка хладног рата и распада СССР-а. Избор, 1978. године, Војтيله за папу (који је узео име Јован Павле II) постао је кључни фактор који је утицао на однос СССР-а и Ватикана, јер је подржао покрет „Солідарност“ на челу са Лехом Валенсом који је убрзо постао и председник Пољске. „Пољски председник“ је, потом, вешто спровео политику обнове римокатоличких позиција у држави. Тако је Ватикан постао активни учесник промена у целој Источној Европи, уз помоћ нових метода религиозне геополитике, отворено је подржао експанзију Европске уније и НАТО-а на Исток.²³ Последњи су дошли на ред Белорусија, Украјина и Русија, при чему је најдраматичније стање било (и остало) у Украјини. Почевши од 90-их година прошлог века унијати су силом преузимали православне хра-

---

²³ Олга Четверикова, *Измена в Ватикане или заговор пап против хришћанства*, Москва 2011, стр. 93.

мове, растеривали свештенике и примењивали свако друго насиље, од медијског до терора.²⁴

У украјинском питању Ватикан је радио на томе да Руска православна црква призна неканонски одвојене делове, тачније самозвану Украјинску православну цркву, Кијевски патријархат и Украјинску православну аутокефалну цркву. Такође, својим позицијама Ватикан је ојачао унијате, тачније Грко-католичку цркву у Украјини.²⁵

У Белорусији Ватикан је постао главни заговорник економског повезивања Белорусе са Европском унијом, а кидања односа са Русијом. Такође, ради на обнови унијатске идеје у овој држави.²⁶

Седма трансформација источне политике догодила се крајем XX и почетком XXI века. Папа Јован Павле II је дао изузетну подршку Словенији и Хрватској и иступио против православних Срба.²⁷ Ватикан у то време подржава расколничку тзв. Македонску православну цркву, подржава оснивање Црногорске православне цркве, ради на унији преко придобијених владика Српске цркве, а све у оквиру политике екуменизма. Свети престо је подржао и напад НАТО-а на СР Југославију, односно акцију отимања

---

²⁴ Види: *Украјинско питање данас*, зборник радова, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015.; Зоран Милошевић, *Од Малоруса до Украјинаца*, Прилог проучавања промене културног и националног идентитета Малоруса, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2008, стр. 39.

²⁵ В. И. Петрушко, Размишљање поводом беатификације унијатског митрополита Андреја Шептичког, у зборнику: *Унија*, политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, 2. издање, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015, стр. 285-298.

²⁶ В. И. Јермолович/С. В. Жумар, Необјављени рат, деловање римокатоличко-пољске илгале у Белорусији 1939-1953, Бели анђео, Шабац, 2003.; А. Д. Гронски, Успостављање конфесионалног јединства источно-словенског становништва северозападног краја Руске империје у XIX веку, у зборнику: *Јединство православних Словена*, књ. 1, приредио: Зоран Милошевић, Филозофски факултет, Источно Сарајево, 2006, стр. 296-313.

²⁷ Види: Зоран Милошевић, Да ли ће Црна Гора постати Црвена Хрватска?, у зборнику: Рим не мирује, О старим и новим покушајима Римокатоличке цркве да потчини православне, приредили: Момо Васиљевић/Зоран Милошевић, Бели анђео, Шабац, 2003, стр. 127-132.; Зоран Милошевић, Нови покушаји Римокатоличке цркве да потчини православне, у зборнику: Рим не мирује, стр. 133 – 163.

Космета од Србије.²⁸ Поред тога, Ватикан је прогласио блаженима Ханса Ивана Мерца²⁹ и Алојзија Степинца (1998), са тендецијом да другог преведу у „статус“ свеца.

На глобалном нивоу Ватикан је подржао амерички концепт глобализације, тј. Новог светског поретка, уградивши у њега концепцију јединствене римокатоличке Европе од Атлантика до Урала. Папа Бенедикт XVI је у енциклици «*Caritas in Veritate*» прогласио приоритет глобализма за савременост.³⁰ Интересантно је и то што је од 2006. године саветник у Ватикану постао Хенри Кисинџер, који се по именовану сreo са Владимиром Путином у Москви 2012. године.

Нови папа Фрањо, познато је, не уважава православље и православне цркве. Но, актуелни папа је предложио да се источна политика Ватикана води у оквиру стратегије *long duree* (“велика делатност”).³¹ Папа Фрањо је најавио да ће источну политику водити по обрасцу који је зацртао Бенедикт XVI, а овај је, опет, био присталица погледа Јована Павла II.

„Јован Павле II је био 'географски' папа. Једном приликом је у разговору с новинарима изјавио: 'ја увек живим у тој димензији, крећем се мислима око земаљске кугле'. Затим је додао: 'Папа мора да има свест о духовној географији. О географији у којој су означена земље, места са манастирима и храмовима посвећеним Богородици.' Војтила је у извесном смислу био географ – мистик. Његова црквена и духовна геополитика била је превасходно везана са континенте: Африка, Америка, Азија, Европа за њега нису биле тек академске дефиниције, већ реалност.“³²

„Дакле, говоримо о папи из Пољске, али пре свега о хабсбуршком папи.“ „Јован Павле II је веровао у теологију нација“. „Јован Павле II је, дакле, веровао у нације и њихову историјску и култу-

---

²⁸ Зоран Милошевић, Независност Космета – историјско подсећање и нова питања?, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2008, стр. 9.

²⁹ Зоран Милошевић, *Ко је Ханс Иван Мерц* новоблажени Римске цркве, Бели анђео, Шабац, 2003.

³⁰ «*Caritas in Veritate*», пункт 78 «Заклучение», Бенедикт XVI, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate_en.html (07.02.2014)

³¹ Н. Лисовой, Небесная геополитика. Распространит ли Россия свое влияние на католический мир после визита Путина в Ватикан //Свободная пресса. <http://svpressa.ru/politic/article/78027/>, <http://interaffairs.ru/read.php?item=12000>

³² Andrea Rikardi, Papa Raciinger i nasleđe Vojtile, *Limes*, br. 2-3, 2006, str. 9.

рну основу, мада је сматрао да треба да буду део ширих система, односно, веровао је у вишеполарни свет“. ³³

Још један од неиспуњених задатака из Војтилиног мандата је Русија. У свом односу са Москвом Јован Павле II је 'платио' чињеницом да је пољског порекла. Стога је морао да реорганизује римокатолицизам у постсовјетском контексту. Његов мандат је закључен негативним билансом након дијалога са патријархом московским и целе Русије. Андреа Рикарди Војтилину политику према Русији оцењује као промашену, ³⁴ а то би могло да се деси и папи Фрањи.

Но, овде сада постоји један важан детаљ. Не само да је ојачала руска држава, већ и Руска православна црква, које имају ресурсе за повратак дела, ако не и свих изгубљених позиција. Тога су свесни и у Ватикану па се чују предлози за „ревизијом“ источне политике у смеру „одустајања од традиције **arcaneimperii** и **примене традиције *raisond'etat*** – одустајање од реализација властитих интереса насилним, неморалним средствима и примена традиције реализације својих интереса дозвољеним средствима, или у крајњој мери прихватљивим средствима“.

Према „законима експанзије“ Фридриха Рацела, Ватикан има ограничене услове за даљу експанзију. Наиме, од седам закона, четири, која се односе и на Свету столицу, гласе: „држава расте сразмерно развоју њене културе“, „просторни раст државе прате друга испољавања њеног развоја у сферама идеологије, производње, комерцијалног пословања, снажног 'привлачног зрачења', прозелитизма; треће, почетни импулс експанзије долази споља, пошто државу на ширење изазива држава (или територија) са очигледно нижом цивилизацијом и четврто, општа склоност ка асимилацији или апсорпцији слабијих нација потстиче на још изражитије повећање територија у кретању које само себе храни. ³⁵

Да је ова геополитичка тврдња тачна потврђује и Петер Ковачич Першин на примеру Словеније. Наиме, „рекатолизација је најзапаженија појава транзицијског доба. То се не односи само на Словенију, већ и на друге 'католичке' државе некадашњег социјалистичког блока“. ³⁶ Но, иако је Римокатоличка црква у неким државама ојачала, пре свега оним са бесконачном транзицијом (слабе

---

³³ Исто, стр. 10.

³⁴ Исто, стр. 13.

³⁵ Према: Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1, геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 41 – 42.

³⁶ Peter Kovačič-Peršin, *Duh inkvizicije*, Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovu, Društvo 2000, Ljubljana, 2012, str. 131.

државе), ту поред Словеније, Хрватске, Пољске припада и Украјина, али овде је била велика помоћ целокупног Запада. Истовремено, Света столица није напредовала на пољу културе. Може се рећи да је чак ушла у фазу декаденције, тако да већина поменутих критеријума о геополитичкој експанзији није на страни Ватикана.

Са овим ставом сагласан је и Александар Дугин, који пише да Ватикан нема услова за директну експанзију, већ преко Средње Европе (Аустро-Угарске).³⁷ Међутим, пошто је тај простор прекомпонован у њему доминирају друге тенденције, пре свега, сада неприродне атлантистичке, али да је судбина римокатолицизма везана за германски народ, који није геополитички слободан.³⁸ Пошто Ватикан на Балкану своје присуство одржава и шири помоћу Хрвата, важно је видети да геополитика мисли да та политика „губи своју оправданост и тиме стиче негативни предзнак“.³⁹ Да би Хрвати постали геополитички народ морају се вратити Средњој Европи.

Када се анализи дода и Кина („највећи проблем за Ватикан“), онда се потврђује геополитичка теза да римокатолицизам јача само тамо где су слабе државе и где је на делу културна дегенерација народа. Са Кином је проблем додатно кулминирао 2000. године када је, 1. октобра, за национални празник Народне Републике, Ватикан прогласио кинеске мученике свецима. Власти у Пекингу оцениле су тај чин злоступним,⁴⁰ и од тада ионако лоши односи постали су очајни.

Нови елемент (и аргумент) у корист Ватикана се, да напоменуемо, пронашао код проучавалаца транснационалних корпорација. Наиме, део аутора Ватикан у литератури посматра и као међународног олигарха (због богатства које поседује), односно као транснационалну корпорацију која се бави свим (не)дозвољеним пословима, од прања новца, корупције, до издавања увећаних рачуна ради прибављања, организација јавних кућа, различите про-

---

³⁷ На овај начин се сагледава и актуелни покушај Свете столице да се приближи Српској православној цркви, «јер пут до Москве води преко Београда». Јурица Керблер/Раде Драговић, Хрвати бесни на папу због Београда, *Вечерње новости*, Београд, 20. децембар 2015, стр. 4.; Види: Никола Жутић, *Римокатоличка црква и хрватство*, ИСИ, Београд, 1997.

³⁸ Александар Дугин, *Основи геополитике*, књ. 1, стр. 45-46.

³⁹ Исто, стр. 394.; Упор.: К. Н. Николаев, *Експлација Рима в Россию*, Москва, 2005.

⁴⁰ Andrea Rikardi, *Papa Racinger i nasleđe Vojtile*, стр. 12.

изводње, па и оружја.⁴¹ Према неким мишљењима, ни једна држава, било она феудална или национална, нема шансе да се избори са транснационалним корпорацијама. Током историје, националне државе су победиле само темпларе, али се та победа показала – пировом! Како што се приказује у популарном руском филму режисера Захарова «нашег змаја може да победи само змај», тако и у савременим, врућим и хладним ратовима, ефикасно ратовати против транснационалних корпорација могу ратовати само друге корпорације.⁴² Другим речима, Ватикану се може супротставити само јака православна црква. Руска црква, бар према социолошким истраживањима, није довољно јака за ову борбу.⁴³ Можда је то и разлог бројних пораза, посебно у Украјини, али и очекивања да се за православље заузме држава.

ЛИТЕРАТУРА

- Быкова, Галина И.: *Европейский вектор внешней политики Ватикана в 1990-2012. гг.*, Автореферат, Москва, 2013.
- Ватикан, как международный олигарх, voprosik.net/vatikan-kak-mezhhdunarodnyj-oligarx
- Ватикан сдается исламу?, voprosik.net/vatikan-sdaetsya-islamu
- Valle, Alexandre del: Soft power : le discretmaistrès influent pouvoirgéopolitique du Vatican, *Atlantico*, 11/03/2013
- Гронски, А. Д.: Успостављање конфесионалног јединства источно-словенског становништва северозападног краја Руске империје у XIX веку, у зборнику: *Јединство православних Словена*, књ. 1, приредио: Зоран Милошевић, Филозофски факултет, Источно Сарајево, 2006.
- Gaetan, Victor: The Pope, Erdogan, Syria, and Ukraine, *Foreign Affairs*, 28/11/2014
- Dottori, Germano: La nuovageopoliticavaticana di papa Francesco, *Limes*, 03/04/2013

---

⁴¹ Ватикан, как международный олигарх, voprosik.net/vatikan-kak-mezhhdunarodnyj-oligarx

⁴² Ко ће победити транснационалне корпорације? <http://www.carsa.rs/ko-se-pobediti-transnacionalne-korporacije/>

⁴³ Игор П. Рјазанцев, Однос руске омладине према Руској православној цркви, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2007, стр. 365.

- Дугин, Александар: Основи геополитике, књ. 1, геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Димитријевић, Владимир: Папа Франческо о америчка реконквиста, *Печат*, бр. 261, 29. март 2013.
- Жутић, Никола: *Римокатоличка црква и хрватство*, ИСИ, Београд, 1997.
- Зонова, Татьяна В.: *Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы*. Москва, 2000.
- Јермолович, В. И./ Жумар, С. В.: Необјављени рат, деловање римокатоличко-пољске илгале у Белорусији 1939-1953, Бели анђео, Шабац, 2003.
- Керблер, Јурица/ Драговић, Раде: Хрвати бесни на папу због Београда, *Вечерње новости*, Београд, 20. децембар 2015.
- Ковальский, Николай А.: Ватикан на мировой арене, *Современная Европа*. №2, Москва, 2001.
- Клименко, Дарья А.: *Образ Ватикана в СМИ в период понтификата Бенедикта XVI*, „Етносоциум“, Москва, 2015.
- Kovačič-Peršin, Peter: *Duh inkvizicije*, Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovi, Društvo 2000, Ljubljana, 2012.
- Ко ће победити транснационалне корпорације? <http://www.carsa.rs/ko-ce-pobediti-transnacionalne-korporacije/>
- «CaritasinVeritate», пункт 78 «Заклучение», Бенедикт XVI, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate_en.html (07.02.2014)
- Лихачов, Дмитриј: О руском националном карактеру, у зборнику: *Феноменологија руске душе*, О карактеру и менталитету Руса, Логос, Београд, 2008.
- Лисовой, Н.: Небесная геополитика. Распространит ли Россия свое влияние на католический мир после визита Путина в Ватикан //Свободная пресса. <http://svpressa.ru/politic/article/78027/>, <http://interaffairs.ru/read.php?item=12000>
- Милошевић, Зоран: *Демократија или христократија*, Света столица између рата и мира, „Филип Вишњић“, Београд, 1997.
- Милошевић, Зоран: *Друштвена доктрина Римокатоличке цркве*, Институт за политичке студије, Београд, 2001.
- Милошевић, Зоран: Да ли ће Црна Гора постати Црвена Хрватска?, у зборнику: Рим не мирује, О старим и новим

- покушајима Римокатоличке цркве да потчини православне, приредили: Момир Васиљевић/Зоран Милошевић, Бели анђео, Шабац, 2003.
- Милошевић, Зоран: Нови покушаји Римокатоличке цркве да потчини православне, у зборнику: Рим не мирује, О старим и новим покушајима Римокатоличке цркве да потчини православне, приредили: Момир Васиљевић/Зоран Милошевић, Бели анђео, Шабац, 2003.
  - Милошевић, Зоран: *Ко је Ханс Иван Мерц* новоблажени Римске цркве, Бели анђео, Шабац, 2003.
  - Милошевић, Зоран: *Нови пут Русије*, Русија у поствизантијском и религиозном вртлогу, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2005.
  - Милошевић, Зоран: *Од Малоруса до Украјинаца*, Прилог проучавања промене културног и националног идентитета Малоруса, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2008.
  - Милошевић, Зоран: Независност Космета – историјско подсећање и нова питања?, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2008.
  - Милошевић, Зоран: Религија и национални идентитет – од прозелитизма до модерних социјалних технологија, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд, 2011.
  - Милошевић, Зоран: Европска унија и ислам, *Српска политичка мисао*, бр. 2, Београд, 2012.
  - Милошевић, Зоран: Римокатоличка црква и ислам, *Политичка ревија*, бр. 3, Београд, 2012.
  - Милошевић, Зоран: Хришћански идентитет у савременом свету са посебним освртом на Блиски исток, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2012.
  - Милошевић, Зоран: *Религија и идентитет*, Народна и универзитетска библиотека, Бања Лука, 2013.
  - Николаев, К. Н.: *Експлација Рима в Россию*, Москва, 2005.
  - Papsko veće za pravdu i mir, *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Fondacija Konrad Adenauer/Beogradska nadbiskupija, Beograd, 2006, (посвећена Јовану Павлу II).
  - Политика Ватикана к Русији, voprosik.net/politika-vatikana-k-rossii
  - Петрушко, В. И.: Размишљање поводом беатификације унијатског митрополита Андреја Шептичког, у зборнику: *Унија*, политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, 2. издање, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015.

- Rikardi, Andrea: Papa Rasinger i nasleđe Vojtile, *Limes*, br. 2-3, 2006.
- Рјазанцев, Игор П.: Однос руске омладине према Руској православној цркви, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2007.
- Селимовић, Салих: Исламизација и двоверје код наших муслимана, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2013.
- Станковић, Владан: Конфесионалност и политика научно-технолошког развоја, *Политичка ревија*, бр. 3, Београд, 2010.
- *Украјинско питање данас*, зборник радова, приредио: Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2015.
- Ferreres, Orlando J.: La tareaabrumadora del Papa, *La Nacion Argentina*, 27/03/2013
- Haubrich, Reiner: „Die Schara macht Demokratie fast unmöglich, *Die Welt*, 17/09/2012
- Четверикова, Ольга: *Измена в Ватикане или заговор пап против християнства*, Москва 2011.

РЕЗИМЕ

Зоран Милошевич

ВОСТОЧНАЯ (ГЕО)ПОЛИТИКА ВАТИКАНА

Резюме

Папа Иоанн XXIII к концу шестидесятых годов прошлого столетия говорил, что «стратегия Римокатолической церкви направлена на реализацию двух задач: пацификацию международных отношений и расширение влияния через глобальную проповедь». Иными словами, целью католицизма является создание *Rex Catolica*, который должен формировать «мирное и гармоничное общество». Поэтому Римская церковь расширяет гуманитарную, просветительскую и философско-миссионерскую деятельность, помогает бедным (особенно тем, кто после этого становятся римокатоликами). В практике геополитика Ватикана представляет собой противоположность политической корректности и глобальному материализму, который всё больше охватывает современного человека. Новый папа Франциск внес корректировки в (гео)политику Ватикана, отдавая предпочтение подчинению православных, прежде всего вселенского патриарха и православных в Турции, а затем Сербской Православной церкви и Русской Православной церкви на Украине при обязательном

изменении идентичности. Ватикан также стремится установлению хороших отношений с США и Великобританией, при помощи которых Ватикан желает уничтожить православие, как он уже уничтожил коммунизм и Советский Союз. Известно, что новый папа не уважает православие. Поэтому он предложил новую стратегию восточной политики Ватикана – *long duree*. Папа Франциск заявил, что восточную политику будет проводить по образцу папы Бенедикта XVI, который, в свою очередь, был сторонником взглядом Иоанна Павела II.

Владан Станковић*
Институт за политичке студије
Београд

СПОЉНА ПОЛИТИКА СВЕТЕ СТОЛИЦЕ – ОСВРТ НА СРПСКО ПИТАЊЕ**

Сажетак

Предмет истраживања овог научног рада је спољнополитичка и геополитичка оријентација Свете столице, и могућност уклапања српских националних интереса кроз неке важне спољнополитичке циљеве Србије у тај контекст. Рад ће истражити: основне смернице спољне политике Свете столице, геополитичке одреднице константи (спољно)политичког деловања Ватикана у последњих стотинак година, и могуће тачке додира српске спољне политике са спољном политиком Свете столице. *Просторни оквир* циља државу Ватикан, као и све оне земље у којима је католички приступ хришћанске вере доминантан, али и простор југоисточне Европе и Републике Србије. *Временски опсег* захвата последњих стотину година, са посебним освртом на савремена дешавања и проблеме. *Значај* теме огледа се у: стицању сазнајних увида о спољнополитичком деловању Свете столице и Католичке цркве генерално; геополитичком контексту анализирања Ватикана у савременим међународним односима; месту и улози ватиканске дипломатије на простору Југоисточне Европе; и, коначно, односу Свете столице према горућим спољнополитичким проблемима Републике Србије.

Кључне речи

Света столица, спољна политика, (гео)политика, хришћанство, Католичка црква, Ватикан, Србија

---

* Научни сарадник

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Да би смо пронашли везу између српске националне политике, и спољнополитичких циљева Републике Србије у светлу односа са Светом столицом, државом Ватикан, и Католичком црквом, као неспорном глобалном силом од преко милијарду верника у свету, неопходно је најпре: да сагледамо основе спољне политике Свете столице у последњих стотину година, да утврдимо константе деловање геополитике Ватикана, да истражимо интересе и деловање Католичке цркве на простору југоисточне Европе, и коначно да пронађемо тачке сарадње спољнополитичких циљева Републике Србије (и српског националног интереса) са основним смерницама и интересима Свете столице.

ОПШТА СПОЉНА ПОЛИТИКА СВЕТЕ СТОЛИЦЕ У ПОСЛЕДЊИХ СТО ГОДИНА

Позиција Свете столице на почетку понтификата Бенедикта XV, пред сам почетак Првог светског рата, није била нимало лака... Папа је још увек био заточен у Ватикану, а секуларизирана италијанска држава борила се против густих наслага католичанства које су задрале у све поре свакодневног живота. Света столица је већ деценијама најбоље односе одржавала са Аустријом, тачније Аустро-Угарском, у којој је гледала најбољи пример реставрисаног друштва просвећеног апсолутизма које се опирало секуларизацији и демократизацији. Уједињена Немачка са подозрењем је гледала на ватиканску творевину, понајвише због утицаја протестантске Пруске и пруских царева на немачку државну политику. Иако католичка, Француска је већ дужи низ деценија имала крајње суздржан однос према папској држави. Галикански покрет и каснији секуларистички и републикански набоји, неутралисали су значајније присуство папства у француској политици, нарочито спољној.¹ Једини стабилан однос поверења према Ватикану, ако се изузме званични Беч, неговала је енглеска круна. Па ипак, домаћаји Католичке цркве и Свете столице на унутрашњу и спољну политику Велике Британије били су одавно ограничени и сведени на симболични ниво. Тако се Бенедикт XV нашао у "небраном грођу" да мири и превише удаљене геополитичке опције, на које, узгред, није могао да врши приметнији утицај. Са једне стране стајала је Немачка-Пруска, која још од 1866. године није

---

¹ Jean Marie Mayeur, "Monseigneur Duchesne et la politique religieuse de la France pendant la première guerre mondiale", *Mélanges de l'École française de Rome – Moyen-Age, Temps modernes*, Vol.88: 401-420, École Française de Rome, 1976.

нимало наклоњена папству,² а са друге стране се налазила крајње равнодушна Француска.³ Папа је настојао да и према царској Русији, као православној али апсолутистичкој монархији, има изнијансиран став, те је гајио наду да би могао бити посредник, и чак измиритељ, великих сила. Како у томе није успео, остао му је хуманитарни рад, па су га често цинично називали "папа Црвеног крста", или најпросто "хуманитарни папа".⁴ Пред крај понтификата настојао је да побољша односе са Француском. Подржао је Версајски мировни уговор који је ишао у корист Француске и Антанте, а против Немачке.⁵ Католичка мањина у Немачкој није још увек била довољно јака да изпрофилише свој став и наметне снагу великопруском протестантском хегемону. Отуда ће утицај папства на Немачку дуго још бити слабашан и ограничен. Након Великог рата покренуо је са италијанском државом решавање статуса Римокатоличке цркве, те су односи кренули колико-толико узлазно. Из рата је ватиканска геополитика изашла са великим променама. Настала је нова-стара држава – Пољска, која се уклинчила између протестантске Пруско-немачке царевине и православне Русије (односно сада већ атеистичког, али католичанству нимало наклоњеног, СССР-а). Па ипак, по Ватикан је много значајније да се распало Аустро-Угарско царство – главни ослонац Ватикана од 1870. године наовамо. Део католичког живља формирао је своје државне творевине – Чехословачку, односно Мађарску. Мађарска је

---

² Папска држава је у Пруско-аустријском рату нескривене симпатије имала према Хабзбурзима и званичном Бечу.

³ Француски национализам доживљавао је католичанство, као "римски утицај" са међународним предзнаком који је слабио француски набој. (Тако нпр. Franck Guérin у: "Les catholiques français pendant la Première guerre mondiale", *Radio Vatican – La voix du Pape et de l'Eglise en dialogue avec le monde*, 29.09.2014, http://fr.radiovaticana.va/news/2014/09/29/les_catholiques_fran%C3%A7ais_pendant_la_premi%C3%A8re_guerre_mondiale/1107533: "Au fond, à cette époque-là, il y a une nouvelle religion. C'est le nationalisme, la patrie, la défense de la patrie sur lequel tout le monde se retrouve.")

⁴ John Pollard, *Benedict XV – The Unknown Pope and the Pursuit of Peace*, The Continuum International Publishing Group Ltd, London-New York, 1999, p.242 (задња корица): "Benedict XV was a great *humanitarian pope*, engaging in relief operations for the victims of war, famine and other disasters, and he helped to found the Save the Children Fund."

⁵ Stewart Stehlin, *Wimar and the Vatican 1919-1933 – German-Vatican Diplomatic Relations in the Interwar Years*, Princeton University Press, 1983, p.42.

Трианоном остала без 40% територија које је поседовала пре рата. Маса становништва са тих простора били су католици, и то католици-крајишници на простору додира цивилизација (са православнома и протестантима). Они су се сада на мах улили у нове некатоличке државне творевине Румунију и Краљевину СХС (Југославија). Католици Југоисточне Европе (Хрвати и Словенци) ушли су у државни савез са православном Србијом и Црном Гором. Покушај да се направи демаркациона линија на Дрини према православљу кроз нову државну творевину Словенаца, Хрвата и (прекодринаских) Срба, са већински католичким становништвом, пропао је.⁶ Све ово битно је детерминисало међуратну спољну политику Свете столице... Она се у том периоду још увек држала регионалних геополитичких комбинаторика заштите искључиво (римо)католичких простора.

Папа Пије XI строго је зацртао себи да пронађе коначно решење статуса за Римокатоличку цркву. Оно што је остало од Папске државе одбијало је већ више од пола века да призна фактичко стање "секуларне узурпације Рима". Света столица је тражила начине како да постојеће стање превазиђе, а да из читаве ситуације не изађе потпуно поражена. Коначно 1929. године закључен је Латерански споразум између Мусолинијеве владе и Свете столице којим: Света столица признаје Краљевину Италију са Римом као главним градом, а заузврат Ватикан од италијанске државе добија гаранцију суверенитета на 44 хектара Ватикана, латеранским окружењем и папском резиденцијом Кастел Гандолфо, неповредивост и апсолутни имунитет папе, и статус католичке вере као државне религије у целој краљевини (Италији).⁷ Тако ће католичка вероисповест задржати интегристичку функцију у друштвеном животу Италије кроз: културу, просвету, образовање... Споразум из 1929. године биће доведен у питање само две године касније: након одлуке Мусолинија да "обузда деловање Католичке акције", пошто се њен политички активизам сукобљавао са дело-

---

⁶ Стјепан Радић, међуратни вођа Хрвата у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца при припајању државе Словенаца, Хрвата и Срба Краљевини Србији и Црној Гори: "upozorava i da je SHS prvo značilo Slovenci, Hrvati i Srbi, a sada znači Srbi, Hrvati i Slovenci. A šta će značiti sutra?" – питао је Радић одмах након Првог светског рата, крајем 1918. године. (Branka Boban: "Stjepan Radić i država Slovenaca, Hrvata i Srba", *Zavod za hrvatsku povjest*, Vol.26: 219-236, Zagreb, 1993, str.234)

⁷ Gianni Calloni, Carlo Ilmari Cremonesi, Laura Lucchesi, Viviana Cecilia Lucchesi: *L' avvocato nel cassetto – il consulente legale per tutti*, De Vecchi, p.96.

вањем фашистичке омладине.⁸ Због тога папа Пије XI преко окружнице *Non abbiamo bisogno* оптужује Мусолинијев режим за "паганску статолатрију са тоталитарним тенденцијама". Неколико месеци иза тога "Католичка акција" бива децентрализована и сведена искључиво на локални ниво рада кроз дијецезе.⁹ Тако је Мусолини неутрализовао политичку конкуренцију...

За разлику од Римских уговора, који су омогућили Католичкој цркви да офанзивно делује у италијанском друштву, нешто слично неће бити омогућено у немачком конкордату. Кардинал Пачели (будући папа Пије XII) и врсни немачки дипломата Франц фон Папен склопили су конкордат 20. јула 1933. године. Света столица никада раније нити од једног немачког режима није добила толика права. Па ипак, био је то дефанзивни акт којим је Католичка црква штитила слободу вероисповедања у расистичкој Немачкој тога доба. Вешти фон Папен увео је читав низ лаксативних норми у уговор, нарочито у оне његове делове, који су предвиђали слободу католичког удруживања и парapolитичког деловања. Норме су у дванаестогодишњој историји нацистичког режима масовно кршене, а Пачели ће се појављивати као главни преговорац и заштитник одредби конкордата.¹⁰ Трећи битан однос био је према Москви. Бољшевичка идеологија марксизма-лењинизма свим могућим мерама друштвене репресије настојала је да маргинализује верско питање. Нарочити обрачун се спроводио над доминантним православљем, које је третирано као један од највећих кочничара

---

⁸ Ево шта Бенито Мусолини каже у свом говору од 13. маја 1931. године о овом проблему: "Un altro regime che non sia il nostro, un regime demoliberale, un regime di quelli che noi disprezziamo, può ritenere utile rinunziare all' educazione delle giovani generazioni. Noi, no. In questo campo siamo intrattabili. Nostro dev'essere l'insegnamento Questi fanciulli devono essere educati nella nostra fede religiosa, ma noi abbiamo bisogno di integrare questa educazione, abbiamo bisogno di dare a questi giovani il senso della virilità, della potenza, della conquista; soprattutto abbiamo bisogno di ispirare loro la nostra fede, e accenderli delle nostre speranze". (Francesco Maria Feltri, "La Chiesa cattolica e il fascismo", *ChiaroScuro*, 3/2010, Società Editrice Internazionale, Torino, 2010, p.3-4)

⁹ Petar Leposavić, *Papstvo*, IGAM, Beograd, 2005, str.344.

¹⁰ Vjekoslav Cvrlije, *Vatikanska diplomacija – pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str.57: "Roncalli je u svom izvješću iznio prigovore von Papenu, npr. u vezi s pogoršanim položajem Katoličke crkve u Njemačkoj i kršenjem konkordata."

модернизације СССР и Русије.¹¹ Око три милиона католика нашло се у веома незахвалној позицији, а Католичка црква у СССР-у је под Стаљином третирана и као продужена рука Ватикана и западног империјализма.¹² Посебно тежак био је положај источних хришћана, гркокатолика или унијата у Украјини. Утицај Католичке цркве на своју паству у СССР-у у међуратном периоду је веома ограничен. Преговори које је кардинал Пачели водио у Берлину са совјетским представницима Крестињским и Чичерином пропали су. Совјети нису показивали превише интересовања за нешто што је по њима ускоро требало да постане "атавизам прошлости", и да "нестане са друштвене сцене". Католичка црква пошла је од најосновнијих захтева спрам совјетских власти: веронаука у школама, и право да Католичка црква у СССР образује и заређује свештенике. Захтеви су одбијени. Након маргинализације католичанства у СССР, и прогона свештеника, односи су "пали на нулу". Због тога се папа Пије XI оглашава окружницом *Divini Redemptoris* и отворено напада бољшевички поредак владајуће идеологије марксизма-лењинизма и сам стаљинистички поредак у СССР.¹³

СТИЦАЈ ОКОЛНОСТИ НАМЕТНУО ЈЕ ПАПИ ПИЈУ XII ДА У СПОЉНОЈ ПОЛИТИЦИ САМО НАСТАВИ ЗАДАТЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ СВОГ ИМЕНОГ ПРЕДХОДНИКА ПИЈА XI. Папа Пачели је у својој спољној политици додатно затегао односе са Стаљиновом совјетском државом. Односи су били сведени на најмању могућу меру. Није добро стајао ни са фашистичком Италијом, нити Хитлеровом Немачком. Ипак, има сазнања да се католички клер у Немачкој држао крајње пасивно, понекад чак до неутралности, спрам нацистичког режима. Папа је осудио немачки напад на Пољску, али није лично напао "носиоце тоталитарних режима": ни Хитлера ни Стаљина који су је поделили. Није имао разумевање за англоамеричко савезништво са СССР. Његова ћутања у погледу прогона и масовних депортација, затварања, мучења и убијања неаријеваца указују на опредељење папе Пачелија да много не срди ни нацисте ни фашис-

---

¹¹ О односу православља и модернизације у: Владан Станковић, *Православно друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 202-223.

¹² О томе у: Михаил Маркович Шейнман, *Идеологија и политика Ватикана на службе империјализма*, Государственное изд. политической литературы, Москва, 1950, стр. 23.

¹³ Pie XI, *Divini Redemptoris – l'encyclique sur le communisme*, Nouvelles Editions Latines, 1986.

те.¹⁴ Имао је утисак да тиме ништа неће постићи, и да ће католике и Цркву само бацити у још већу немилост "статолатиријског паганизма".¹⁵ Посебно ћутање исказивао је према депешама које су стизале са Балкана. Ништа значајно није предузео да би Павелићеве кољачке банде у НДХ обуставиле покоље десетина и стотина хиљада Срба, Рома и Јевреја.¹⁶ Пред крај рата исказивао је страх од инвазије бољшевичког атеизма у средиште Европе.¹⁷ Након рата допустио је стварање мрежа агената који су шверцовали католике-окрвављених-руку у обе Америке. Страшно је патио што је чак и један Беч "пао у руке црвених". У промењеним околностима поставио се као "громобран бискупија иза Гвоздене завесе".¹⁸ Сукобио се са комунистичким режимима отворено: у Пољској, Чехословачкој и Мађарској. Био је снажна потпора антикомунистичком клеру у већински некатоличким државама: Југославији и Румунији.¹⁹ Чини се да му је послератно спољнополитичко окру-

---

¹⁴ О ћутању папе Пија XII у: Carlo Falconi, *Il silenzio di Pio XII*, Sugar, Milano, 1965.

¹⁵ Папа Пије XII плашио се за последице отворене конфронтације са Хитлеровим режимом. По његовим проценама био би то велики ризик за положај католика у нацистичкој Немачкој, али ризик и по његову личну безбедност. Хитлер је био најближи Мусолинијев савезник, а од 1943-1944. нацисти су били најнепосредније, војно, присутни на Апенинском полуострву. (О томе више у: Owen Chadwick, *Britain and the Vatican during the Second World War*, Cambridge, 1986, p.86-100)

¹⁶ Усташки режим у НДХ је у свакој прилици настојао да допре до седишта Курије и самог папе Пија XII. Тако нпр. о посети усташке омладине папи Пију XII детаљније у: Viktor Novak, *Magnum crimen – pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948, str.841-842.

¹⁷http://w2.vatican.va/content/pius-xii/it/biography/documents/hf_p-xii_bio_20070302_biography.html: "La conclusione della guerra 1939-1945, che vede l'Unione Sovietica fra le potenze vincitrici, apre la diffusione del comunismo fra le Nazioni dell'Europa centro-orientale e in Cina, nonché in altri paesi fra i quali la Francia e l'Italia."

¹⁸ "Katolička je crkva bila zabrinuta za položaj vjernika u socijalističkim državama..." (Vjekoslav Cvrlije, *Vatikanska diplomacija – pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str.58)

¹⁹ Посебно тешка ситуација била је између Ватикана и послератне Брозове Југославије. Броз је имао намеру да одстрани утицај Свете столице на католичке вернике у Југославији. Отуда је предложио загребачком надбискупу Алојзију Степинцу да одвоји католичке бискупије од Рима, што је овај одбио. (О овоме у: Ivan Mužić, *Masonstvo u Hrvata*)

жење ишло још мање под руку од предратног. Некако му је још најближе било послератно реакционарно и конзервативно антикомунистичко опредељење атлантских сила у САД и Великој Британији. Антифашизма се плашио и више него фашизма. У њему је видео семе прогресивизма које би могло да нагризе и уруши саме темеље црквеног учења. Био је опседнут надолазећим променама. Као да је предосећао нови црквени сабор, нова времена, нове људе и могући нови раскол...

Доба Јована XXIII било је време највећих блоковских сукоба између Истока и Запада: кубанска криза,²⁰ питање Западног Берлина, формирање Европске економске заједнице (за угаљ и челик)... Ронкали је увидео шансу да Ватикан може да одигра велику улогу у међународним односима, нарочито у вези политике дентанта између два велика политичка блока које су предводили САД и СССР.²¹ У европској арени политика Свете столице подржавала је, и чак путем својих културно-дипломатских канала доприносила, измирење Немачке и Француске. Света столица је махом посредно, али активно, учествовала у архитектоници нове Европске економске заједнице (ЕЕЗ). Ватикану је одувек била блиска идеја о француско-немачкој Европи; о будућем европском иден-

---

ta, Laus, Split, 2000, str.390: "Maksimilijan Baće pamti, iz neposrednih spoznaja, da je Tito, kada je došao do uvjerenja da Stepinac neće prihvatiti njegov prijedlog o odvajanju Katoličke crkve od Rima, zaključio da se treba riješiti nadbiskupove nazočnosti u Hrvatskoj. Sigurno je, misli i Baće, da su Stepinac ili Sveta Stolica prihvatili Titovo traženje da se suđenje Stepincu ne bi dogodilo. Kada je navedeni plan o izgonu Stepinca iz zemlje propao odlučilo se o nadbiskupovim zločinima početi sakupljati optužni materijal..."

²⁰ Vjekoslav Cvrle, *Vatikanska diplomacija* – pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str.58-59: "Tek što je II vatikanski koncil, tako reći, počeo izbila je tzv. kubanska kriza i prijetnja trećega svjetskog rata, pa se čak pomišljalo na prekid Koncila. (...) Iako Sveta stolica nije imala diplomatske odnose sa SAD i SSSR, ipak je poduzela hitnu diplomatsku akciju, i koristila se raznovrsnim kanalima da bi omogućila miran rasplet krize. U tome je sudjelovao, po Kennedyjevoj preporuci, američki novinar i izdavač *Norman Cousins*, prijatelj američkog predsjednika. Cousins je djelovao preko pravoslavnih i katoličkih svećenika, koji su tada sudjelovali na jednom znanstvenom skupu u SAD, te su na Cousinsovu sugestiju telefonski kontaktirali s Moskvom i Vatikanom. (...) Ivan XXIII predstavljao izuzetnu moralnu ličnost, bez političke pristrasnosti, i kao takav bio prihvatljiv za obje strane, da iz neprilika izađu bez osjećaja poraženosti."

²¹ Eric Hanson, *The Catholic Church in World Politics*, Princeton University Press, New Jersey, 1990, p.321.

титету – својеврсној цивилизацији европских народа. Ипак, од самог почетка било је и других струја у погледу изградње будућности Европе, и оне су, сада се већ јасно види, однеле превагу над католичким моделом "јединства у различитости", или изградње заједничке европске породице народа-нација у којој би свако задржао своје посебности. Са папом Јованом XXIII наступа период изразитог спољнополитичког универзализма: прокламује се мирољубива коегзистенција између народа и држава.²² Света столица по први пут улази на велика спољнополитичка врата, делујући кроз међународне институције попут: Уједињених нација, ОЕБС-а, Савета Европе...²³ Дипломатија Јована XXIII отворила је прозор најпре према Хрушчову (након кубанске кризе), потом је решила спорна питања затворених бискупа у Мађарској, Чешкој и Пољској, признала границу Пољске на Одри (и поред протеста владе СР Немачке), и отпочела осетљиве дипломатске контакте са Кином.²⁴

Убрзо након ступања на трон Светог Петра папа Павле VI ставља до знања да ће бити посебно посвећен спољнополитичкој активности. У децембру месецу 1964. папа одлази у град Бомбај, у Индију. Од тада његова активност је усмерена на јасну критику несолидарности богатих према сиромашнима. Само годину дана касније, први је папа који корача Новим светом. Папа је сада у Њујорку у Уједињеним нацијама, где се обраћа свим државницима света у чувеном апелу "за свет без рата". На дипломатском пољу

---

²² Vjekoslav Cvrtilje, *Vatikanska diplomacija – pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str.54: "Papa smatra... da se obustavi utrka u naoružanju,.. da se napusti nuklearno oružje i da se dođe do kontroliranog razoružanja."

²³ У немалом броју конзервативних католичких кругова папа Ронкали (Јован XXIII) оптужује се за тесне везе са масонским круговима. Значајно је било окретање овог папе ка политици светског мира, глобализму, и тзв. "светским институцијама". (О овоме нпр: Ivan Mužić, *Masonstvo u Hrvata – masoni i Jugoslavija*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1989, str.58: "Prema jednodušnim masonskim ocjenama pravi dijalog između Katoličke crkve i masonstva otvoren je za pontifikata Ivana XXIII, koji je postao papa 28. listopada 1958. godine.")

²⁴ Дипломатски односи са Кином нису могли бити подигнути на виши ниво, не само зато што је Света столица признала Тајван (и владу Чанг Кај Шека), већ и због тога што је Кина свим могућим напорима одвајала кинеске бискупије од Рима, у погледу: управе, финансија, и особља (наметањем језика, сепаратне литургије и теологије). (О овоме у: André Athenoux, *Le Christ crucifié au pays de Mao*, Colmar, Editions Alsatia, Paris, 1968)

папа Монтини активно је учествовао у маси мировних иницијатива, попут оних где се изналазило мировно решење за рат, какав је био случај са нпр. Вијетнамом. Папа је потписао акт о слободи савести и вероисповести.²⁵ Друговатикански сабор оставио је могућност да је и у неким другим црквама могуће спасење, чиме су широм отворена врата екуменизму.²⁶ Посебну бригу папа Павле VI посветио је политици јединства са православним хришћанским заједницама. Састао се са цариградским патријархом Атинагором 1964. године у Јеруслаиму. Само годину дана касније, 1965. године, папа Павле VI и патријарх Атинагора одричу међусобно општење.²⁷ Од времена папе Павла VI Католичка црква је активни учесник Светског савета цркава. Монтини је наставио да побољшава односе са комунистичким режимима изван Гвоздене завесе. Још 1966. прима у званичну аудијенцију министра спољних послова СССР Андреја Громика, а већ 1967. и председника Подгрног.²⁸ Дипломатске односе са Брозом Југославијом обнавља 1970. године, доприносећи престижу Југославије на међународном плану, нарочито у Покрету несврстаних, али и отвореним исказивањем интересовања за две католичке републике Хрватску и Словенију.²⁹ Није се либио да истом том Брозу скрене пажњу да отворено крши људска права само неколико година касније.³⁰

---

²⁵ Слобода савести у великој се мери коси са томистичким приступом католичког верског учења. Отуда је ово питање наишло на велике отпоре конзервативнијих кругова у Цркви. До тог периода важило је да се спасење може постићи само у католичкој вери, сада се и другим верским облицима признају делови и делићи истине, као одраз божанског у тим учењима.

²⁶ "Многи међу њима имају и епископат, slave свету еухаристију и гaje побољност према Дјевци Богородици. К тому придолazi заједништво у молитвama и другим духовним добрима те, штовише, и права poveзанost у Духу Светом, који по даровима и милостима такођер у њима djeluje својом посвећујућом snagом, те је неке од њих ојаћао све до пролијевања крви. Тако Дух побуђује у свим Кристовим ученицима жељу и djelovanje како би се сви, на начин који је установио Крист, мирољубиво sjединili у једно стадо под једним Пастиром." (Павле VI, "Sveze Crkve sa nekatoličkim kršćanima", *Lumen Gentium*, Рим, 1964, оdelјак 15)

²⁷ John Borelli, John Erickson: *The quest for unity – Orthodox and Catholics in dialogue*, St. Vladimir's Seminary Press, CrestWood New York, 1996, p.1.

²⁸ Petar Laposavić, *Papstvo*, IGAM, Beograd, 2005, str.358.

²⁹ Секретар за јавне послове цркве msgr. Casaroli "је прије odlaska из Rима изјавио како ће му putovanje omogućiti да kontaktira не само са predsjednikom Titom и s predstavnicima savezne vlade, nego и са vladama republika Hrvatske и Slovenije." (Vjekoslav Cvrlije, *Vatikanska diplomacija –*

Четвртековни понтификат Јована Павла II обележиће пад Источног блока и светска САД доминација. Пољак Војтила пружао је логистичку помоћ својим сународницима који су преко синдикалног покрета "Солидарност" тражили остварење људских и грађанских права, и геополитичку промену положаја Пољске у Европи.³¹ Овај папа уживао је огроман ауторитет у формално атеистичком пољском друштву јаке идеологије марксизма-лењинизма. Грађанска непослушност у Пољској, Чехословачкој и Мађарској, допринела је краху блоковске поделе. Војтила је за тај успех предходно испословао пуне дипломатске односе са САД, а конзервативни председник Роналд Реган успео је да у амерички образовни систем унесе нешто од "захтева католичке заједнице верника". Подржавајући дестензију званичног Бона спрам границе са Пољском, папа је подржао уједињење Немачке. Истовремено, Војтила је активно подупирао планове уједињења Европе, "на темељима хришћанског наслеђа европске цивилизације".³² Још раније утврђену потребу поштовања људских права, из права на људско достојанство, папа Јован Павле II подиже на ниво заштите људских права на колективном нивоу једне заједнице, па чак и заштите колективних људских права.³³ На спољнополитичком плану Војтила радикализује своја људскоправашка залагања, и подупире "хуманитарни интервенционизам у име људски права".³⁴ Тако ће

---

pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str.124)

³⁰ Ibidem, str.126: "Vatikan je svoju istočnu politiku vodio tako da Crkvi ostane slobodan prostor za djelovanje, a pritom se brinuo za pitanja mira i ljudskih prava (uključujući i vjerska). (...) To je iziskivalo strpljivost i vrijeme..."

³¹ Frederic Bozo, Marie-Pierre Rey, N. Piers Ludlow, Leopoldo Nuti: *Europe and the End of the Cold War – A Reappraisal*, Routledge, New York, 2008, p.66-68.

³² Vjekoslav Cvrle, *Vatikanska diplomacija – pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str.286.

³³ Papsko veće za pravdu i mir, *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Konrad Adenauer-Beogradska nadbiskupija, Beograd, 2006, str.81: "Pitanje prava čoveka danas je prošireno na prava naroda i nacija: ono što važi za čoveka važi i za narod." (цитирано према: Јован Павле II, *Enciklika Sollicitudo rei socialis*, 33: AAS 80 (1988), p.557-559, идентично у: *Enciklika Centesimus annus*, 21: AAS 83 (1991), p.818-819)

³⁴ О овоме више у: Ugo Colombo Sacco, *John Paul II and World Politics – Twenty Years of a Search for a New Approach 1978-1998*, Peeters Publishers, Leuven, 1999, p.49-51.

Војтила подржавати атлантистичку политику на просторима бивше Југославије. То ће му донети извесне невоље у спровођењу екуменске политике зближавања са православнима и муслиманима, али иако успорен тренд међурелигијског дијалога и сарадње и за његовог понтификата је настављен. У време папе Војтиле улога Католичке цркве у постмастрихтској Европској унији миноризирана је. У начелном смислу Војтила је подржао глобализацију, уколико је то глобализација солидарности, а не глобализација маргинализације обесправљених.³⁵ Иако се одупирао марксистичком тумачењу католицизма и осудио теологију ослобођења, јавно је проказао експлоататорски капитализам, трку за профитом, конзумеризам...³⁶ Стиче се утисак да је непрестано настојао да лавира између политика које су долазиле и са лева и са десна, и са Истока и са Запада, и са севера и са југа. Па ипак, његови блиски контакти са америчким естаблишментом, и тотална заокупљеност рушењем Источног блока, битно ће допринети настанку униполарног света током деведесетих XX века и у првој деценији XXI века, успону технотронске цивилизације и глобализовању човечанства.

Понтификат папе Бенедикта XVI битно ће обележити смањен исказани интерес за друштвене теме и спољнополитичка дешавања. Овај папа је схватио да Цркву ваља спремити за будућност, ојачати је изнутра. То постаје очигледније ако се зна да се "у свим својим размишљањима Рацингер оштро супротставља политизирању теологије."³⁷ У спољној политици био је обазрив. Водио је политику бојажљивог дистанцирања од САД и њених атлантских коалиционих партнера, која је у ватиканској спољној политици била приметна већ од последње фазе понтификата папе Војтиле. Ватикан се држао по страни од хуманитарних интервенција САД у Ираку, у Авганистану и другим подручјима Блиског истока и Централне Азије. Папа Бенедикт XVI је то појачавао осудама зецкања оружја и апелима на мир. Чак и у екуменској политици био је врло обазрив. Најближе односе водио је једино са православнима, и донекле са англиканцима. Салве притужби на његов рачун стигле су након Регенбуршког говора у коме је, цитира-

---

³⁵ Jovan Pavle II, *Poruka za svetski dan mira 1998*, 3: AAS 90 (1998), str.150.

³⁶ Kenneth Grasso, Gerard Bradley, Robert Hunt: *Catholicism, Liberalism, and Communitarianism – The Catholic Intellectual Tradition and the Moral Foundations of Democracy*, Rowman & Littlefield, 1995, p.101.

³⁷ Ivica Raguž, "Papa Benedikt XVI o Crkvi, državi i politici", *Bogoslovska smotra*; Vol.77 No.2, Katolički teološki fakulteta Univerziteta u Zagrebu, Zagreb, 2007, str.423.

јући византијског цара Манојла II Палеолога, указао да ислам насиљем никаква добра није донео.³⁸ Иако је осуђивао холокауст над Јеврејима, спрам јудаизма се држао по страни.

За разлику од "транзиционог папе" Бенедикта XVI који је водио једну конзервативну унутрашњу политику, и стидљиву политику сарадње на спољнополитичком плану, папа Фрања од почетка свог мандата уводи офанзивне и револуционарне промене. Наиме, теолошку перспективу Бенедикта XVI нови папа замењује превасходно социолошким визурама сагледавања вере кроз првенствено друштвена питања.³⁹

У геополитичком смислу папа Фрања је "папа Југа". Он заступа гледишта католичке већине јужне хемисфере, која често у својој политици препознаје "борбу слободног света за свет праведних". Ово ће привући пажњу богатих и частити га епитетом "папа комуниста".⁴⁰ На спољнополитичком плану папа ће признати Палестину, појачано ће се залагати за положај хришћанских заједница (католика, православних и монофизита) на Блиском ис-

---

³⁸ Папа је тада цитирао следеће речи Манојла II Палеолога: "Pokažite mi samo što je to novo što je Muhamed donio, i vidjet ćete samo zle i ne-ljudske stvari, poput zapovijedi da vjeru koju propovijeda širi mačem." (цитат према: <http://www.vecernji.hr/svijet/papa-benedikt-xvi-razbjesnio-muslimane-zbog-osude-dzihada-823589>)

³⁹ "Unatoč činjenici da postoje linije kontinuiteta između Benedikta XVI i pape Franje, dvojica papa ipak imaju drugačiju viziju Crkve. Benedikt XVI je htio jasnu i pročišćenu Crkvu, oslobođenu od moralizma i sekularizma, iako malu brojem. On ju je tijekom posjeta Češkoj 2009-e opisao kao *kreativnu manjinu* koja bi bila sposobna, snagom Evanđelja, govoriti društvu i oblikovati ga. S druge strane, čini se da Papa Franjo preferira inkluzivnu Crkvu, pa nije toliko zabrinut za čistoću misli. Crkva pape Franje uzima u obzir sociološke podatke i pokušava naći pastoralna rješenja koja se u njih uklapaju. Takav je osjećaj vidljiv u enciklici *Laudato Si* koja je, na kraju, sažetak socijalnog nauka Crkve prožet jakim pragmatizmom, dok joj je moralno rasuđivanje snažno povezano s konkretnim primjerima ljudskog ponašanja. To se ujedno osjeća i u apostolskoj pobudnici *Evangelii Gaudium* koja sadrži jednu od Papinih omiljenih formula: *Stvarnost je više od ideje*." ("Današnje rasprave nisu vođene teologijom, nego sociologijom", *Quo vadis Croatia*, 10.08.2015)

⁴⁰ Тако угледна торинска "Штампа" пише: "Marxista, comunista e pauperista: le parole di Francesco sulla povertà e sulla giustizia sociale, i suoi frequenti richiami all'attenzione verso i bisognosi, gli hanno attirato critiche e anche accuse talvolta espresse con durezza e sarcasmo. Come vive tutto questo Papa Bergoglio?" (Andrea Torielli Giacomo Galeazzi: "Intervista a papa Francesco – Avere cura di chi è povero non è comunismo, è Vangelo", *La Stampa*, Torino, 11.01.2015)

току, у осуди Турске над Јерменима отворено ће рећи да је реч о геноциду,⁴¹ приближиће Кубу свету и САД.⁴² Истовремено подржаће право јужноамеричких држава да воде самосталну спољну политику нарочито према САД (Еквадор, Боливија, Парагвај, Бразил).⁴³ И односи према Русији су отворенији. Угледни италијански ватиканолог Масимо Франко "каже да је папа пажљиво избјегао заузети страну у сукобу у Украјини и никада Русију није назвао агресором, него је о сукобу између владе и проруских побуњеника говорио као о грађанском рату. Тај му приступ омогућава да сачува вјеродостојност у односу на земље попут Сирије, Русије или Кубе гдје неутралним стајалиштем највише може помоћи локалним кршћанима."⁴⁴ У екуменској политици овај папа-језуита својим лаксативним приступима потпуно је отворен ка свим верским заједницама...

ГЕОПОЛИТИКА ВАТИКАНА У ПОСЛЕДЊИХ СТО ГОДИНА

На основу горе изнетих чињеница сада се дају утврдити основне амплитуде геополитичког деловања Ватикана у последњих стотину година: од почетка понтификата папе Бенедикта XV до текућег понтификата папе Фрање.

---

⁴¹ "Papa je nazvao: *prvim genocidom dvadesetog stoljeća kojim je pogođen armenski narod, prvi kršćanski narod, u kojem su ubijani svećenici, žene, djeca, muškarci, starci, čak i bolesnici*. Tijekom mise armenskog sveca Grgura iz Nareka Papa je proglasio naučiteljem Crkve, a misu je slavio u zajedništvu s Nersesom Bedrosom XIX – patrijarhom Armenske katoličke crkve. Na misi je bio i armenski predsjednik Serzh Sargasyan." (Nikica Gović, "Izjavom o genocidu nad Armencima, papa Franjo izazvao bijes Turske i buru na svjetskoj političkoj sceni", *Dnevno*, Zagreb, 17.04.2014)

⁴² "Prošle je godine pomogao u postizanju povijesnog sporazuma između Kube i SAD-a nakon polustoljetnog neprijateljstva. Njegov je ured ovoga tjedna objavio prvi službeni dokument između Vatikana i Palestine, sporazum koji daje pravnu težinu priznanju Palestine unatoč protivljenju Izraela. Papa je prošloga mjeseca uzburkao duhove u Turskoj kada je masakr nad 1.5 milijuna Armenaca početkom 20. stoljeća nazvao *genocidom*, što Ankara odbacuje." (HINA, "Papa Frane nastavlja s promjenama vatikanske diplomacije", *Slobodna Dalmacija*, Split, 17.05.2015)

⁴³ TanJug, "Papa Franja u poseti Latinskoj Americi", <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/572997/Papa-Franja-u-poseti-Latinskoj-Americi>, 05.07.2015.

⁴⁴ HINA, "Papa Frane nastavlja s promjenama vatikanske diplomacije", *Slobodna Dalmacija*, Split, 17.05.2015.

Почетак XX века обележен је везивањем Свете столице за Аустро-Угарску монархију. У времену када је "Црква пала под масонско ропство италијанских националиста и либерала, а сам папа био заточен у зидинама Ватикана" просвећени апсолутизам Аустро-Угарске монархије био је једини могући избор. У то време Света столица још увек је одбијала односе са младом италијанском државом. Са немачком царевином стајала је лоше, јер је у рату Немачке и Аустрије подржала Аустријску царевицу Хабзбурга, а у Немачкој је видела пруско-протестантску окупацију католичких земаља (Баварске, јужне Швапске, Лотарингије, Трира, Мајнца, Минстера...). Француска се традиционално држала на дистанци од Рима, а та је дистанца само додатно повећана пропашћу галиканског покрета. Ослабљена Шпанија је била на рубу европских дешавања. Земље Скандинавије и православна Русија држале су се спрам Свете столице потпуно по страни.

Након Првог светског рата долази најпре до промена у односима према Италији. Од 1929. узајамно се признају државица Ватикан и Мусолинијева Италија. Утицај Католичке цркве у сада већ признатој Италији решен је конкордатом.⁴⁵ Слично је било почетком тридесетих година XX века и са Хитлеровом Немачком. Ипак конкордат са Немачком биће по Католичку цркву мање погодан од италијанског. Коначно, и каудиљо Франко у Шпанији склапа конкордат са црквом и проглашава католичанство једином религијом у фашистичкој држави. У мултинационалним и мулти-конфесионалним државама између два рата конкордати ће тек изузетно бити закључени. Католичка црква настојала је да агресивном политиком хомогенизације верника и политизације верских права веже вернике за папство и Рим. Најтежа позиција католичких верника између два рата била је у Совјетском савезу. Након Другог светског рата комунистички систем се проширио на читаву источну и средњу Европу, те европски југоисток. У том периоду, епохи Пија XII, Католичка црква је најбоље спољнополитичке односе одржавала са преживелим фашистичким и популистичким режимима од Европе до Јужне Америке. Пије XII се посебно ослањао на десне антикомунистичке кругове у САД, који су му давали потпору у слабљењу комунистичких режима Источног блока. У ери највеће затегнутости односа Истока и Запада, током Кубанске кризе, папа Јован XXIII игра на карту посредништва између два блока. Сличну политику "глобалног миротворца" наставља и папа

---

⁴⁵ Конкордат је "sporazum između predstavnika najviše crkvene i državne vlasti o pravnom položaju Katoličke Crkve u jednoj državi uopće ili o rješavanju izvjesnoga crkvenopolitičkog pitanja napose". (Mihajlo Lanović, *Uvod u pravne nauke*, Obnova, Zagreb, 1934, str.325)

Павле VI, који је свеприсутан у најутицајнијим светским организацијама, у залагању за глобални мир и екуменизам. Под папом Павлом VI, долази до извесног напретка у односима према земљама Источног лагера. Папа Јован Павле II битно доприноси националној хомогенизацији у родној Пољској. Придобива раднике Пољске на своју страну "против радничке партије увезене споља". Верски осећаји хомогенизују национална осећања Пољака, који грађанском непослушношћу слабе јединство социјалистичких земаља Источног блока. Висок степен верске хомогенизације католика слаби и југословенску државу. И ту верско припадништво иде у корак са националним идентитетом Словенаца и посебно Хрвата. По паду Берлинског зида, Јован Павле II махом подржава спољнополитички хегемонизам једине преживеле супер-силе – САД. Током деведесетих година XX века "хуманитарни интервенционизам" правда се кршењем колективних људских права. Благо дистанцирање од хегемонистичког деловања САД у спољној политици, видљиво је на крају понтификата Јована Павла II, а нешто појачаније у току понтификата Бенедикта XVI. Са доласком папе Фрање долази до крупних заокрета у спољној политици Ватикана. Папа Латинскоамериканец повешће борбу за праведније друштво у корист слабих и сиромашних. Његов антиглобализам прерашће у алтерглобализам. Симпатије које гаји према мултиполаризму у међународним односима постаће очигледне.

ГЕОПОЛИТИКА ВАТИКАНА НА ПРОСТОРИМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Попут других међународних чинилаца и Ватикан има своје интересе на просторима југоисточне Европе. Историјске мисије чак и међу Бугарима указују да се Света столица не одриче Балканског полуострва као подручја своје мисионарске делатности, али и да јој је стало да у реал-политичким дешавањима изграђује односе трајног дијалога и сарадње и са другим верским заједницама и међународним чиниоцима са овог простора.

Када је у питању простор бивше Југославије, ваља имати у виду да је Католичка црква била и остала запажено и активно присутна у три од шест југословенских федералних јединица – република. У две од три (Словенија и Хрватска) католичка већина је неспорна, па је Ватикан те две републике одувек третирао као легитимне мете својих интереса. Католички приступ хришћанству има изузетно развијену интегритичку црту и делује у друштву кроз: образовање, културу, уметност, науку, информисање, породични одгој и друштвене вредности изграђујући колективни дух, па представља изузетно снажан кохезиони фактор у стварању нацио-

налног солидаризма и засебности. Отуда је још у Краљевини СХС, потом Краљевини Југославији, и на послетку у социјалистичкој Југославији, јако везивање за Рим изазивало центрифугална дејства на политичкој, културној и народносној релацији Београда, Загреба и Љубљане. Након пропасти МАСПОК-а поче-тком седамдесетих година XX века, у Хрватској од стране клера бива организована прослава "Тринаест стољећа кршћанства у Хрвата" низом верских и културних манифестација од 1975. до 1984. године које имају за последицу снажење верског интегризма и национални солидаризам Хрвата на просторима Југославије.⁴⁶ Распадом Источног блока понестала је потреба за очувањем Југославије, а контрадикторности између католичке, исламске и православне цивилизације довеле су до верске и националне хомогенизације и напрснућа по националним шавовима. У ратовима за југословенско наслеђе две северозападне републике добиле су своје етнички и верски хомогене државе, и могућност да у њима изграђују своје идентитете на католичкој цивилизацијској основи. У Словенији је утицај Католичке цркве остао релативно слаб,⁴⁷ што није случај са Хрватском. Тако је Република Хрватска потписала три уговора са Светом столицом: један о правним питањима, други о сарадњи на подручју васпитања и културе и трећи о душебрижништву католичких верника, те припадника оружано-г и полицијског састава Републике Хрватске.⁴⁸ Нерешени имовински односи и даље држе хрватску државу подаље од конкордата, али су потписани уговори са Светом столицом ојачали и максимално приближили Загреб и Ватикан. Нешто је другачија слика стања у Босни и Херцеговини. Ватикан се никада није одрекао административне поделе римских тетрахија и зона утицаја латинског и грчког обреда који је у Југоисточној Европи ишао: Карпатима, Дуна-

---

⁴⁶ "Jubilejski decenijski projekat nazvan *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata* završiče, za razliku od *Hrvatskog proljeća*, trijumfalno, mobilisaće vernike i druge Hrvate i predstavljati predigru onoga što će se odigrati svega nekoliko godina kasnije. Jer, jula 1984. u Mariji Bistrici održaće se *Nacionalni kongres* na kojem će se okupiti 400.000 vernika i anticipirati referendum za nezavisnost iz 1991."

(<http://nedeljnik.co.rs/sr/2015/05/07/tema-broja/kako-je-vatikan-rušio-jugoslaviju>)

⁴⁷ О томе у: Janez Juhant, "Slovenci i kršćanstvo – teološki vid postmoderne", *Crkva u svijetu*, Vol.34, No.1, 01/1999, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 1999, str.28-30.

⁴⁸ Nikola Eterović, *Ugovori između Svete stolice i Republike Hrvatske*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 2001.

вом и Савом, а потом и Дрином све до Јадранског мора. Тако је из историјских разлога простор Херцеговине и Босне проглашен за *terra misionaris*.⁴⁹ Након радикалних губитака католичке популације током Османлијског освајања Балкана, Католичка црква се враћа на просторе пре свега Западне Херцеговине и Босанске Посавине, и у нешто мањој мери на простор централне Босне (тзв. "Врх Босне") средином XIX и почетком XX века, и то понајвише делатношћу фрањеваца.⁵⁰ Национална свест католичког пука у Босни и Херцеговини све до Првог светског рата није била јасно дефинисана, али је током Аустро-Угарске анексије дошло до конверзије готово свих католика БиХ у Хрвате. Ипак, било је и отпора фрањеваца насртајима Бењамина Калаја да од Хрвата (и Срба) начини Босанце. Данас је надбискуп врхбосански (тренутно је то msgr. Винко Пуљић) узнатрествовао до Куријалног представника, тако да сада католичка заједница у БиХ од око свега пола милиона верника има свог кардинала у Риму, што довољно указује на значај који БиХ има за Ватикан. У Црној Гори током векова црногорски главари су настојали да одржавају добре односе са Аустријом и Млечима. Отуда је касније, кнезу и краљу Николи Петровићу, од посебне важности било одржање добрих односа са Барском надбискупијом, као подручне јединице римске цркве за јужни Јадран. Звање "примас Србије" (*primas Serbiae* или *totius regni Serviae primas*), барски надбискуп носи све до данас.⁵¹ Неки у формирању Црногорске православне цркве (у полицијској станици на Цетињу)

---

⁴⁹ "Fratri su u BiH prisutni više od 700 godina. Prvi put su došli u Srebrenicu 1291. godine, a nekoliko decenija kasnije napravili su svoj prvi samostan. Prvi samostan je bio u Visokom, tačnije u Milima (današnji Arnautovići) od 1339. ili 1340. godine." (<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/franjevci-dok-je-fratarar-bit-ce-i-bosne>)

⁵⁰ Апостолско (папино) писмо *Ex hac augusta* из 1881. године: *U tom (= očuvanju vjere) blistavo su zasjali upornost i junaštvo članova opservantskog Franjevačkog reda, koji su se trudili da u tim krajevima prošire vjeru. Za nju su ponekad prolili i krv i donijeli mnoge spasonosne plodove pa su izvanredno zaslužni za vjeru.* (Извор: *Acta Ordinis Minorum*, N° 1/1881, str.97)

⁵¹ О овоме у: Moric Faber: "Pravo barskih nadbiskupa na naslov Primas Srbije", *Glasnik zemaljskog muzeja*, Sarajevo, 01.01.1905: "Velečasni gospodin Šimun Milinović, nadbiskup barski u Crnoj Gori, izvjestio je dne 2. januara t. g. Njegovoj Svetosti papi Lavu XIII, da su njegovi prethodnici na stolici nadbiskupije barske običavali sebi namijevati naslov *primasa Srbije*; ovim naslovom da su se služili i na saborima tridentinskom i vaticanskom, pa da ga ni današnji barski poglavica katoličke crkve nije nikada napuštao..."

виде и "прсте" Свете столице, наводећи да тиме Ватикан покушава да ослаби православље на просторима Црне Горе, Боке и Брда. Ипак, биће да "Пројекат ЦПЦ" има посве другу позадину. У атлантском дизајну "балканизације као фрагментације", ЦПЦ треба да ојача конструкцију црногорске грађанске нације,⁵² као основу предпоставку јаке и стабилне црногорске државе, у склопу Западног војнобезбедносног штита.⁵³ У том контексту и духовно осамостаљење од Српске православне цркве, и отклон од нераскидивог јединства са Пећком патријаршијом (и метохијским духовним простором) игра значајну улогу. На простору Србије данас активно делују две самосталне бискупије: Бачка (Суботичка) и Банатска (Зрењанинска), и Сремскомитровачки викаријат Ђаковачко-сријемске надбискупије.⁵⁴ Испод Саве и Дунава је Београдска надбискупија, а на простору Косова и Метохије делује Апостолска администратура у Призрену. Међу католичким верницима у Србији је највише Мађара, потом Хрвата, Буњеваца, Шокаца, а има нешто и Срба. У укупној популацији у Србији католика је данас тек мало преко 5%. Значајнију популацију католика у Југоисточној Европи данас има још само Албанија. Према последњем попису римокатолика у тој земљи има мало изнад 10%.⁵⁵ Верска заједница римокатолика је компактна и смештена је на северо-западу земље у области Малесије и око Скадра. Један део тог становништва је, сасвим сигурно, српско-црногорског порекла – настао асимилова-

---

⁵² Детаљније у: Владан Станковић, "Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*", *Политичка ревија*, 4/2011, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр.69-89.

⁵³ У тексту званичног портала НАТО-а у Црној Гори наслова: "Зашто Црна Гора треба да постане чланица НАТО?" директно се доводи у везу црногорска независност са чланством Црне Горе у НАТО-алијанси: "Ovoj generaciji građana Crne Gore istorija je dala šansu da obnovi državu, a time i obavezu da se ta vrijednost dugoročno sačuva, obezbijedi i potvrdi upravo u okviru NATO-a. NATO nije samo vojno-odbrambena alijansa, već savez država koje baštine vrijednosti demokratije, ljudskih prava, građanskih sloboda i mira." (<http://natomontenegro.me/lista-pitanja>)

⁵⁴ Srđan Barišić, "Katolička crkva u Srbiji i Beogradu", *Religija & tolerancije*, №6: 163-176, Centar za empirijska istraživanja religije, Beograd, 2006, str.167. и даље

⁵⁵ "Занимљиво је, да су католици први пут бројнији од православних хришћана. Католика је 10,11 процената, православца 6,8 одсто, бекташа 2,1, атеиста је 2,5 одсто, а остатак не зна или не жели да се изјасни." (<http://www.vaseljenska.com/vesti/smanjuje-se-broj-stanovnika-albanije/>)

њем, албанизацијом Срба-католика Барске надбискупије.⁵⁶ Односи Свете столице са Румунском православном црквом (РПЦ) и румунском државом су стабилни. Румуни у свом националном идентитету имају уврежену представу да су потомци древних Римљана. У румунском језику постоји велики број италијанских и латинских израза. РПЦ је прешла на грегоријански календар и својевремено је подржала румунску владу у преласку са ћириличног на латинично писмо. Све ово указује на приближавање Румуна "својим романским коренима", па и римској цркви.

МОГУЋЕ КОНТЕКСТУАЛИЗИРАЊЕ СРПСКИХ ПИТАЊА СПРАМ ПОЛИТИКЕ СВЕТЕ СТОЛИЦЕ

На самом крају рада задржавамо се, накратко, на подручју примењене политике. Овај рад добија пуни смисао, и сврху, тек ако се постави проблемско питање које гласи: Да ли нека горућа национална и државотворна питања српског народа и Републике Србије могу да се подведу под контекст основних (истраживаних) детерминанти спољне политике Свете столице? Одговор је потврдан.

Тренутно су три питања српског националног виталног интереса повезана на непосредан или посредан начин са дугорочним циљевима и интересима спољне политике Ватикана. Прво питање је најпроблематичније, и тиче се: опстанка државне заједнице Босне и Херцеговине, архитектонике и евентуалног редизајна Париско-дејтонског мировног уговора, издвајања Хрвата-католика из Федерације БиХ у некакав засебан "трећи ентитет" кроз *corpus separatum*, и питање опстанка Републике Српске. По овим питањима став Ватикана није до краја ни јасан, ни изграђен: Босна и Херцеговина се сагледава као јединствен животни простор, међународно призната мултиконфесионална и мултиетничка држава, са потребом заштите "оних који стоје у јединству са црквом Светог Петра" на рубовима цивилизације.⁵⁷ Овако постављена

---

⁵⁶ О Србо-Црногорцима у Албанији у: Hermine de Soto, *Poverty in Albania – A Qualitative Assessment*, World Bank Publication, Washington D.C, 2002, p.91.

⁵⁷ На аудијенцији у Ватикану коју је папа Фрања приредио за припаднике Бискупске конференције БиХ, предвођене кардиналом msgn. Винком Пуљићем, изјавио је и следеће: "Poznate su mi povijesne prilike koje su pridonijele različitosti Bosne i Hercegovine u mnogim oblicima. Ipak, vi ste jedno tijelo: vi ste katolički biskupi na jednom pograničnom području u zajedništvu s Petrovim nasljednikom." (http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=26179)

концепција предност даје функционисању БиХ као јединствене државе, без залажења у питања њеног сложеног унутрашњег устројства, и са нагласком на заштиту права католика.⁵⁸ Стога унутрашње преуређење БиХ треба да иде ка заједничкој, функционалној држави, а не ка оквиру у коме би ова државолика творевина одговарала заједницама које је конституишу.⁵⁹ Овакав концепт не гарантује опстанак Републике Српске на дужи период, јер доводи у питање Париско-дејтонски мировни уговор, и отвара могућност његовог преиспитивања. Улога Ватикана у том контексту сагледава се као напор да се помогне у учвршћивању међусобног поверења и мира међу верским и етничким заједницама на просторима Босне и Херцеговине, као међународно признате државе.⁶⁰

Друго је питање нешто мање деликатно, и тиче се у основи српско-хрватских (историјских) односа. То је проблем канонизације (санктификације) загребачког надбискупа и хрватског кардинала Алојзија Степинаца. Нема спора да је за хрватску већинску, нарочито националистичку и клерикалну, јавност Алојзије Степинац "већ сада свети човек". Он је за овај део мњења првенствено страдалник од Брозовог једноумног, комунистичког режима. За оне са десне стране политичког спектра у Хрватској, и међу БХ-Хрватима, Степинац је завршни страдалник у међухрватском сукобу, који подразумева и страдање усташа и домобрана у Блај-

---

⁵⁸ У анализи службеног гласила *L' Osservatore Romano* износи се следећа оцена: "Članak ističe da je vrlo znakovito da Sveti Otac, osim brige za Hrvate katolike u BiH, naznačuje biskupima i brigu za zajedničko dobro cijele zemlje ne zaboravljajući njihovo crkveno poslanje." (<http://www.zuparsvana.com/vatikan-je-zabrinut-stanjem-katolika-u-bih/>)

⁵⁹ Корени босанског интегризма приметни су још од фрањеваца, који и данас гледају на просторе БиХ као на средњовековно подручје мисионарског подручја (*terra misionaris*) Босне Сребрене, горњег слива реке Босне, тзв. врх Босне. Видети текст "Фрањевци: Док је фратара биће и Босне".

(<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/franjevci-dok-je-fratar-bit-ce-i-bosne>)

⁶⁰ Папа Фрања након службене посете Сарајеву изјавио је: "Јучер сам био у Сарајеву, у Bosni i Hercegovini, као hodočasnik mira i nade. Sarajevo je grad-simbol. Stoljećima je bio mjesto suživota narodā i religijā, tako da je prozvan *Jerusalemom zapada*. U nedavnoj je prošlosti postao simbol ratnog razaranja. Sada je u toku lijepi proces pomirenja i prije svega sam zbog toga otišao kako bih podupro miran suživot različitih naroda; to je naporan, težak, ali i moguć put!" (<http://faktor.ba/nakon-povratka-u-vatikan-papa-franjo-o-posjeti-sarajevu/>)

бургу и на "Крижном путу", у тзв. "маршу смрти".⁶¹ Са друге стране, за римску курију и Ватикан, највеће заслуге Степинца леже у томе што је одолео Брозовим притисцима да одвоји хрватске бискупије од седишта у Риму још подкрај рата 1945. године. Због тога је награђен 1952. положајем кардинала, а Југославија (заправо Хрватска) од тада има кардинала при Светој столици.⁶² Из тих разлога папа Фрања је недавно изашао са изјавом да је за њега лично Степинац "већ сада свети човек". Међутим, унутар Српске православне цркве (СПЦ) и владе у Београду, постоје жестоки отпори да се спроведе канонизација.⁶³ Српска страна указује да је Степинац легитимисао злочиначку НДХ, сарађивао са њеним властима, и није предузимао ништа да се оконча терор и масовне депортације и убиства на десетина и стотина хиљада: пре свега Срба, али и Јевреја и Рома. Обазрива спољна политика Ватикана, која је дубоко ушла у процесе окупљања хришћана, њихових цркви и заједница, сада премерава и вага.⁶⁴ Односи са СПЦ су по врх Католичке цркве од прворазредног значаја, нарочито зато што се преко Београдске патријаршије отварају врата Московске па-

---

⁶¹ Vladimir Horvat: "Alojzije Stepinac i totalitarni režimi", *Obnovljeni život*, Vol.51, № 1-2/1996: 149-166, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove Jordanovac, Zagreb, 1996, str.161.

⁶² Управо је то био повод да Брозов режим прекине дипломатске односе са Светом столицом.

⁶³ Тако нпр. председник владе Србије Александар Вучић: "Za nas Alojzije Stepinac nije svetac, i nikada neće biti. Nijednog Srbina ne možete naći koji će reći da je Stepinac bio svetac." (<http://www.jutarnji.hr/vucic--ne-razumijem-demostracije-u-hrvatskoj-ispred-jama-gdje-su-nas-bacali--stozele-reci--da-nas-nije-dovoljno-u-jamama--/1372529/>)

⁶⁴ Драго Пилсел је у интервјуу за новосадски *Дневник* рекао: "Ne vidim da će u skoroj budućnosti članovi Hrvatske biskupske konferencije prihvatiti kritički pogled na Stepinca niti da će episkopi SPC odustati od kritike Stepinca. On je ocenio da su vatikanskoj diplomatiji važniji ekumenizam i odnosi sa Srbima i Rusima nego *pogodovanje jastrebovima* u Zagrebu. Prema njegovim rečima, "u slučaju uloge Alojzija Stepinca u Drugom svetskom ratu dokumenti ukazuju na to da je Stepinac *izgubio kompas*. Kao i neki hrvatski biskupi, koji su sekundirali Franji Tuđmanu. To ja zovem *domoljubna blokada duha*. Naime, toliko želite državu, toliko vam je taj cilj važan, da ćete zažmuriti na očita kršenja ljudskih prava. Mi hrišćani na to, ipak, nemoamo pravo, niti je država najsvetiji ideal. Ko poistoveti svoj moral s nacijom i državom, taj je po definiciji fašista." (<http://www.novimagazin.rs/vesti/vatikan-nece-zuriti-sa-kanonizovanjem-stepinca>, од 07.06.2015. године)

тријаршије, као кључне по јединство хришћанског света.⁶⁵ Притисци из Загреба су велики, Београд не мења своју позицију, шта ће бити даље остаје да видимо.⁶⁶ Тренутно је актуелан предлог Свете столице за формирањем Радне групе која би све нејасноће овог случаја расправила.⁶⁷ Са српске (и јеврејске) стране има предлога да се у тој радној комисији не учествује.⁶⁸ Друга је опција да се учествује, али да се траже јаки докази да је Степинац заиста и улагао велике напоре у спашавању Срба, Јевреја и Рома, и да је та чинидба имала за исход на стотине хиљада спашених од усташког погрома. Пошто за тако нешто хрватска и католичка страна не могу имати доказе, учешће у формирању Комисије представља вештији начин да се лопта на крају пребаци у двориште Римокатоличке цркве.

Конечно, последње питање у сагледавању спољнополитичких односа Србије и Свете столице најмање је спорно, а тиче се Косова и Метохије. Као прво, небројено је пута поновљено да Света столица није и неће признати никакву тзв. државу Косово.⁶⁹

---

⁶⁵ Mladen Pleše, "Telegram otkriva: Kako su srpski crkveni čelnici odgodili proglašenje Stepinca svetim", *Telegram*, Zagreb, 05.09.2015: "Svaki papa želi prebroditi razlike između katoličanstva i pravoslavlja, pokušava započeti dijalog o približavanju, nastoji ponovno povezati dvije Crkve, naći zajednički jezik i program, riječju da se uspostavi međusobno povjerenje i razumijevanje. (...) Beograd si dopušta takvo ponašanje prema Vatikanu jer zna da je Srbija za Svetuolicu iznimno važna karika koju je oduvijek doživljavala kao odskočnu dasku prema Istoku, Rusiji, pravoslavlju..."

⁶⁶ У јавности се шпекулише да би званични Београд и СПЦ могли "да трампе" Степинчеву канонизацију за папино извињење у Јасеновцу. Тако нпр: Darko Pavičić, "Srpska pravoslavna crkva: Stepinac sveti, a papa u Jasenovac", *Večernji list*, Zagreb, 20.03.2015.

⁶⁷ Јелена Чалија, "Може ли СПЦ да спречи да Степинац постане светац?" *Политика*, Београд, 04.09.2015: "Кољанин је мишљења да то показује да Ватикан, ипак, има опрезнији став од Католичке цркве у Хрватској, која нема никакву дилему када је реч о Степинчевој светости. Акмаца верује да је комисија за разговоре између католичке и православне цркве основана са добром намером – да се смире тензије које би могле да уследе након Степинчеве канонизације."

⁶⁸ Ibidem

⁶⁹ Тако нпр. још 2010. године немачки кардинал Валтер Каспер каже: "Vatikan nije priznao Kosovo kao državu iz obzira prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi, izjavio je kardinal Rimokatoličke crkve, član papskog Saveta Valter Kasper. Mi, naravno, znamo da je Kosovo za SPC teška rana i bol. Mi to razumemo i želimo da imamo obzira prema tome, naglasio je

Овај став остаје непромењен до данас.⁷⁰ Светој столици је веома стало до добрих, екуменских односа са СПЦ, а на српске светиње на КиМ гледа као на сведочанства хришћанског наслеђа.⁷¹ Света столица остаје ту доследна: у третирању проблема кипарских Грка, потом Јермена у вези Турске и Азербејџана, и Срба на КиМ. Када је реч о српској културној баштини на КиМ папа Фрања је недавно поновио Председнику Србије да је за Свету столицу и католички свет верско и културно наслеђе хришћана на Косову и у Метохији српско национално и културно благо. Према томе, за Свету столицу, хришћански споменици на Косову су споменици СПЦ и српског народа, а не наслеђе некаквог новог грађанског нус-производа тзв. Републике Косово.⁷²

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Оно што се на крају може закључити јесте следеће. Католичка црква својим верским приступом подупире друштвена и политичка питања. Политичка питања Католичке цркве штити држава Ватикан, односно Света столица као извршни део власти државе Ватикан. Света столица чини све да положај својих верника у свакој земљи где их има учини не само сношљивим, већ да им

---

kardinal Kasper u intervjuu katoličkoj novinskoj agenciji *Katpres*". (<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/184796/Vatikan-ne-priznaje-Kosovo-zbog-SPC>, од 12.04.2010)

⁷⁰ "Римокатоличка црква остаје потпуно чврста по принципу непризнавања једнострано проглашене независности Косова и Метохије, рекао је Томислав Николић за Танјуг." (Танјуг, "Николић: Ватикан неће признати Косово", *Радио телевизија Србије*, Београд, 11.09.2015)

⁷¹ Дарко Танасковић, бивши амбасадор Србије при Светој столици, у својој анализи наводи: "Папа Фрања поклања изузетну пажњу екуменском дијалогу и веома добро зна да би сваки потез који би ишао против заштите интереса хришћанске баштине на Балкану, и конкретно Косова и Метохије, био велики ударац за екуменски дијалог. Сасвим је сигурно да ће се у Ватикану и о томе водити рачуна." (Сандра Черин, "Ватикан брани српске светиње на Косову?", *Спутник Србија*, 10.-08.-2015)

⁷² "Kasper je istakao da se Vatikan zalaže za zaštitu pravoslavnih spomenika, manastira i crkava na Kosovu i da je jako uznemiren zbog *određene kulturne brutalnosti*. Na Kosovu se razaraju važni istorijski, kulturni i verski spomenici. Toga ne sme biti. Ne može se na taj način izbrisati istorija, istakao je nemački kardinal." (<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/184796/Vatikan-ne-priznaje-Kosovo-zbog-SPC>, од 12. 04. 2010)

омогући остваривање пуне религиозности на темељима верског учења. Из тог разлога Света столица има и одређене политичке интересе и геополитичке аспирације и у Југоисточној Европи. Српски национални интерес се у три важна спољнополитичка циља додирује са правцима политичког деловања Ватикана. Прва тачка је БиХ и судбина Републике Српске, друга тачка је проблем канонизације кардинала Степинца (и нерешена питања у српско-хрватских односима), и треће је питање подршке Свете столице у погледу одбране територијалног интегритета Републике Србије (питања у вези КиМ).

ЛИТЕРАТУРА

- Черин, Сандра: "Ватикан брани српске светиње на Косову?", *Спутник Србија*, 10.08.2015.
- ТанЈуг: "Николић – Ватикан неће признати Косово", *Радио телевизија Србије*, Београд, 11.09.2015.
- <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/184796/Vatikan-ne-priznaje-Kosovo-zbog-SPC>, од 12.04.2010.
- Чалија, Јелена: "Може ли СПЦ да спречи да Степинац постане светац?" *Политика*, Београд, 04.09.2015.
- Pavičić, Darko: "Srpska pravoslavna crkva: Stepinac sveti, a papa u Jasenovac", *Večernji list*, Zagreb, 20.03.2015.
- Pleše, Mladen: "Telegram otkriva: Kako su srpski crkveni čelnici odgodili proglašenje Stepinca svetim", *Telegram*, Zagreb, 05.09.2015.
- <http://www.novimagazin.rs/vesti/vatikan-nece-zuriti-sa-kanonizovanjem-stepinca>, од 07.06.2015.
- <http://www.jutarnji.hr/vucic--ne-razumijem-demostracije-u-hrvatskoj-ispred-jama-gdje-su-nas-bacali--sto-zele- reci--da-nas-nije-dovoljno-u-jamama--/1372529/>
- Horvat, Vladimir: "Alojzije Stepinac i totalitarni režimi", *Obnovljeni život*, Vol.51, N° 1-2/1996: 149-166, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove Jordanovac, Zagreb, 1996.
- <http://faktor.ba/nakon-povratka-u-vatikan-papa-franjo-o-posjeti-sarajevu/>
- <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/franjevci-dok-je-fratar-a-bit-ce-i-bosne>
- <http://www.zupa-svana.com/vatikan-je-zabrinut-stanjem-katolika-u-bih/>

- http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=26179
- Soto, de Hermine: *Poverty in Albania – A Qualitative Assessment*, World Bank Publication, Washington D.C, 2002.
- <http://www.vaseljenska.com/vesti/smanjuje-se-broj-stanovnika-albanije/>
- Barišić, Srđan: "Katolička crkva u Srbiji i Beogradu", *Religija & tolerancije*, N°6: 163-176, Centar za empirijska istraživanja religije, Beograd, 2006.
- <http://natomontenegro.me/lista-pitanja>
- Станковић, Владан: "Грађански концепт црногорске нације – технологија асимилације Срба *in vivo*", *Политичка ревија*, 4/2011: 69-89, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Faber, Moric: "Pravo barskih nadbiskupa na naslov Primas Srbije", *Glasnik zemaljskog muzeja*, Sarajevo, 01.01.1905.
- *Acta Ordinis Minorum*, N° 1/1881.
- Eterović, Nikola: *Ugovori između Svete stolice i Republike Hrvatske*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 2001.
- Juhant, Janez: "Slovenci i kršćanstvo – teološki vid postmoderne", *Crkva u svijetu*, Vol.34, No.1, 01/1999, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 1999.
- <http://nedeljnik.co.rs/sr/2015/05/07/tema-broja/kako-je-vatikan-rušio-jugoslaviju>
- Lanović, Mihajlo: *Uvod u pravne nauke*, Obnova, Zagreb, 1934.
- HINA: "Papa Frane nastavlja s promjenama vatikanske diplomacije", *Slobodna Dalmacija*, Split, 17.05.2015.
- TanJug: "Papa Franja u poseti Latinskoj Americi", <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/572997/Papa-Franja-u-poseti-Latinskoj-Americi>, 05.07.2015.
- Gović, Nikica: "Izjavom o genocidu nad Armencima, papa Franjo izazvao bijes Turske i buru na svjetskoj političkoj sceni", *Dnevno*, Zagreb, 17.04.2014.
- Galeazzi, Andrea Torielli Giacomo: "Intervista a papa Francesco – Avere cura di chi è povero non è cominismo, è Vangelo", *La Stampa*, Torino, 11.01.2015.
- Anonimno: "Današnje rasprave nisu vođene teologijom, nego sociologijom", *Quo vadis Croatia*, 10.08.2015.
- Raguž, Ivica: "Papa Benedikt XVI o Crkvi, državi i politici", *Bogoslovska smotra*; Vol.77 No.2, Katolički teološki fakulteta Univerziteta u Zagrebu, Zagreb, 2007.

- Grasso Kenneth, Bradley Gerard, Hunt Robert: *Catholicism, Liberalism, and Communitarianism – The Catholic Intellectual Tradition and the Moral Foundations of Democracy*, Rowman & Littlefield, 1995.
- Jovan Pavle II: *Poruka za svetski dan mira 1998*, 3: AAS 90 (1998)
- Sacco, Ugo Colombo: *John Paul II and World Politics – Twenty Years of a Search for a New Approach 1978-1998*, Peeters Publishers, Leuven, 1999.
- Jovan Pavle II: Enciklika *Sollicitudo rei socialis*, 33: AAS 80 (1988), p.557-559, идентично у: Enciklika *Centesimus annus*, 21: AAS 83 (1991)
- Papsko veće za pravdu i mir, *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*, Konrad Adenauer-Beogradska nadbiskupija, Beograd, 2006.
- Cvrlje, Vjekoslav: *Vatikanska diplomacija – pokoncilski Vatikan u međunarodnim odnosima*, Školska knjiga – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.
- Bozo Frederic, Rey Marie-Pierre, Ludlow Piers, Nuti Leopoldo: *Europe and the End of the Cold War – A Reappraisal*, Routledge, New York, 2008.
- Leposavić, Petar: *Papstvo*, IGAM, Beograd, 2005.
- Pavle VI: "Sveze Crkve sa nekatoličkim kršćanima", *Lumen Gentium*, Rim, 1964, odeljak 15
- Athenoux, André: *Le Christ crucifié au pays de Mao*, Colmar, Editions Alsatia, Paris, 1968.
- Mužić, Ivan: *Masonstvo u Hrvata – masoni i Jugoslavija*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1989.
- Hanson, Eric: *The Catholic Church in World Politics*, Princeton University Press, New Jersey, 1990.
- <http://www.vecernji.hr/svijet/papa-benedikt-xvi-razbjesnio-muslimane-zbog-osude-dzihada-823589>
- http://w2.vatican.va/content/pius-xii/it/biography/documents/hf_p-xii_bio_20070302_biography.html
- Novak, Viktor: *Magnum crimen – pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948.
- Chadwick, Owen: *Britain and the Vatican during the Second World War*, Cambridge, 1986.
- Falconi, Carlo: *Il silenzio di Pio XII*, Sugar, Milano, 1965.
- Шейнман, Михаил Маркович: *Идеология и политика Ватикана на службе империализма*, Государственное изд. политической литературы, Москва, 1950.

- Станковић, Владан: *Православно друштво*, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Feltri, Francesco Maria: "La Chiesa cattolica e il fascismo", *ChiaroScuro*, 3/2010, Società Editrice Internazionale, Torino, 2010.
- Pollard, John: *Benedict XV – The Unknown Pope and the Pursuit of Peace*, The Continuum International Publishing Group Ltd, London-New York, 1999.
- Stehlin, Stewart: *Wimar and the Vatican 1919-1933 – German-Vatican Diplomatic Relations in the Interwar Years*, Princeton University Press, 1983.
- Boban, Branka: "Stjepan Radić i država Slovenaca, Hrvata i Srba", *Zavod za hrvatsku povjest*, Vol.26: 219-236, Zagreb, 1993.
- Calloni Gianni, Cremonesi Carlo Ilmari, Lucchesi Laura, Lucchesi Viviana Cecilia: *L' avvocato nel cassetto – il consulente legale per tutti*, De Vecchi, 2012.
- Pie XI, *Divini Redemptoris – l'encyclique sur le communisme*, Nouvelles Editions Latines, 1986.
- Borelli John, Erickson John: *The quest for unity – Orthodox and Catholics in dialogue*, St. Vladimir's Seminary Press, Crest Wood New York, 1996.

Vladan Stanković
FOREIGN POLICY OF THE HOLY SEE
– REVIEW OF THE SERBIAN QUESTION –

The author in this science journal dealt with the basic guidelines of the foreign policy of the Holy See, the Vatican geopolitics, as well as repercussions that this set foreign policy of the Catholic Church has the region of South-East Europe, the Western Balkans, and Republic of Serbia especially. Bearing in mind the establishment of foreign policy and geopolitics of the Holy See in the dogmatic assumptions of Catholic heritage, social teachings of the Catholic Church, and real political interests of the Vatican as a state, the author crossed the basic settings of the foreign policy of the Holy See on pressing foreign policy challenges of the Republic of Serbia and the serbian nation the entire area of South-Eastern Europe. The aim of this scientific work so considered in the light of the construction of a clear foreign policy orientation of Serbia towards the Holy See and the State

of Vatican City, especially if we take into account the interests of both parties coincide.

Key words: the Holy See, foreign policy, (geo)politics, Christianity, the Catholic Church, the Vatican, Serbia

Дмитриј Јевгењевич Муза*

Катедра социологије

Доњецког државног универзитета управе

Катедра међународних односа и спољње политике Доњецког

националног универзитета

Доњецка Народна Република

ГЕОПОЛИТИКА ИСТОЧНОХРИШЋАНСКЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ У КОНТЕКСТУ СУКОБА СА ВАТИКАНОМ

Сажетак

У чланку је покушано да се одреде главни правци геополитике источнохришћанске цивилизације, уз уважавање формираних императива у контексту доминације Ватикана. Доказано је да је овај вектор повезан са духовним центром васељенског православља – Константиномољем и семантиком Софије, који у себе укључује и историјско-трансисторијски универзализам.

Кључне речи

Геополитика, источно хришћанство, Ватикан, православље, римокатолицизам

Данашња светска диманика даје нам једиснтвену шансу да још једном проверимо све старе геополитичке приступе и схеме, а у случају њихове неживотности да се генеришу нове.

На пример, схему *clash of civilization* Хантингтона. Разматрајући је Г. С. Померанц је записао: «Данас је православна цивилизација – фантом. Негативни фантом, која треба Хантингтону да оправда традицију америчке спољње политике, позитиван фантом потребан да попуни идејни вакум у савременој Русији, за оправдавање конезрвативизма неких црквених кругова – и за

---

* Доктор филозофије, редовни професор. Дописни члан Кримске академије наука

полемику са Декалтрацијом о правима човека»¹. Колико је коректна ова теза говори наше време – време упорног отказивања западне цивилизације од принципа усвојених у «Декларацији о правима човека», док Русија подржава «понижене и увређене»: Абхазе и Јужне Осетине, Русе на Криму и Донбасу, народе Ирана и Сирије...

То значи да се питање о геополитичким сагледавању историјског битија групе друштава, историјски организованих на православном идеолошко-аксиолошком погледу на свет, истражује са различитих теоријско-методолошких позиција. При томе, није редуковано на поменуто од стране Померанцева фантомност. Није толико реч само о традиционалним средствима геополитичке мисли и деловања – органицистичком и геопросторно-витално-снажном приступу, већ и о *цивилизационој геополитици*. Последња себи крчи пут преко супарништва са другим верзијама организације политичког процеса у простору, времену и духовним тежњама. На пример, могуће је концепт *translatio imperium* назвати, који потиче из књиге пророка Данила (Дан. 2: 31-45), а који се оријентише на „пренос империје“ и есхатолошке мисије коју она треба да остварује (Москва – Трећи Рим).

Идеја цивилизацијске геополитике, као што је познато, потиче од Н. Ј. Данилевског, К. Н. Леонтијева и евроазијца-класика, а сада је разрађена од низа аутора - В. А. Дергачева, А. Г. Дугина, Л. Г. Ивашова, И. Ф. Кефелија, С. Б. Переслегина, А. М. Чернишина, М. А. Шепелева и др. Њени концептуални ресурси повезани су са цивилизацијском субјективношћу и особеном херменутиком геопросторних, од цивилизације утврђених ставова, као и историјских процеса.

Да би се схватила општа експозиција геополитике источнохришћанске цивилизације, неопходно је уважити следећу методолошку претпоставку, која се тиче односа конфесионалне и личне цивилизацијске компоненте. Према В. Л. Цимбурском, религиозне заједнице и цивилизације различито гледају на овоземаљско и небеско, при томе религија је покушај оваплоћења дела неба на географски и етнички размрвљеном земаљском простору, а цивилизације које тако настану са сакралним вертикалама представљају особен сусрет пројекције геополитичких «домова» овозема-

---

¹ Померанц Г.С. В поисках глобального покрова / Г.С. Померанц // Померанц Г.С. Догори духа и зигзаги историји. – 2-е изд. – М.; СПб.: «Центр гуманитарных инициатив», 2013, с.17

љског на идеји небеског². Но, особена дијалектика ових величина може бити усвојена и схваћена са уважавањем појма «цивилизација» и «цивилизациони пројект».

Под цивилизацијом уопште и истојно-хришћанскости подразумевамо макросоцијалну (макроетничку) заједницу која себе објективизује у пројекту градње духовног и материјалног поретка, који се одликује особеним универзалијама организације и нормама регулација социо-културног процеса, пројављујући себе као субјект историје гео-и хроноисторијски, при чему тежи да учврсти иза себе дефинисани макро-идентитет. Истина, овде је нужна ограда: логика живота цивилизације и логика живота Цркве не само да се не поклапају, они су у извесномм силу чак и контрадикторни. Ова противуречност оснажује ефекат историјског искуства, ако се решења не траже на путу вере и трансценденције. На пример, тако је код поменутог В. Л. Цимбурског који говори о изолујућој острвској метафори – «острву Русија», или «намагнетисаној» конструкцији Heartland-a.

На другој страни цивилизацијски пројект је – симболички пропис битисања конкретног цивилизационог субјекта, свеукупност задатака организације «материје историје», прикупљање «технологије» за изградњу универзалног или специфичног Града (политичког, привредног и културног устројства), стварање одговарајуће антрополошке јединице. На крају крајева, покушај «креирања» Историје из локалног «угла» (ову чини: Константинопољ – Киејв – Москва, а никако ни Северне ни Јужне Палмире које су «привезале» православну цивилизацију, преко њеног рушења, на пројекат модерне западне цивилизације.

При томе, суштина цивилизационог пројекта служи њеном «улагању» у лик Апсолутног Града. Самим тим, концепт цивилизацијског пројекта (у случају њене адекватне херменеутичке реконструкције) илустративан је за цивилизацију у том смислу, јер обухвата широку сферу културно-политичких везивања формираног макросубјекта, везивања које настаје захваљујући положене «унутар» социокултурног система духовне суштине, некада случајно, али чешће као последица логике цивилизационог пројекта.

Тако историје садашње цивилизације у немалом степену имају духовни темељ, чији је носилац по правилу Црква. Она може цивилизацији указати на «теолошку машту» (о. Александр Шмеман), пробудити њено «материјално тело» усмеравајући га у одре-

---

² Лисовой Н.Н. «Святой Диоклетиан»: святость власти и Империи в римско-константинопольско-московской парадигме / Н.Н. Лисовой // Проблема святых и святости в истории России / Ин-т российской истории РАН. – М.: Наука, 2006

ђеном правцу (А. Џ. Тојнби). Тако је било и тако јесте у логици живота западне цивилизације, чије је оваплоћење (у облику Европске уније) просторни императив Римокатоличке цркве. Иначе, како би било могуће оценити прозелитизам Ватикана у лицу Јована Павла II, који је 1999. и 2001. године посетио Грузију и Украјину „благословивши“ народе ових држава да „освајају слободу“ путем уласка у Европску унију и НАТО. Какве су последице овог „благослова“ (обојене револуције, државни преврати, грађански рат) сада је веома познато.

Очигледно је да Римокатоличка и православна црква користе различиту логику у сарадњи са државама. Како је то показао Н. Н. Лисови, за римкатолицизам је карактеристичан образац «Империја у Цркви» (папа Геласиус). Истовремено, «Империја у Цркви не одговара и не уклапа се». Од самог почетка на Западу се радило о неоргиналним покушајима: псеудоимперија Карла Великог и Отонова, а још је више «псеудо» империја Хабсбурга, Наполеона, Бизмарка... Следећи покушај «Република у Цркви», са неизбежним *одвајањем* Цркве од државе или тачније, отпадањем државе од Цркве³ (курзив Н.Л.). Отуда проистиче познато опште стање римокатолицизма у Европској унији и свету.

Насупрот тога «парадигма Јевсевија», карактеристична за православну традицију, инсистира на томе да је «Црква у царствима, у краљевствима, у кнежевствима». Или у данашњим условима «Црква у држави» (у том смисли и у атеистичкој, световној, постовјетској, постдемократској). Но, увек «у»⁴.

ГЕОПОЛИТИКА ДУХОВНИХ ЦЕНТАРА

У оквиру поменуте дихотомије неопходно је схватити цивилизацијску геополитику иницирану од стране духовних центара, а само од структуре државне власти.

За источно-хришћанску цивилизацију, њене пројекте и реалну геополитику сеообразним страним варијантама представљају «експанзионистички налети у правцу» Константинопоља (другог Јерусалима), који је «најстарији, промишљен и упоран»⁴. На при-

---

³ Цимбурский В.Л. Цивилизация – кто будет ей фоном?/ В.Л. Цимбурский // Цимбурский В.Л. Россия – земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и её геополитика. – М.: Эдиториал УРСС, 2000, с. 77

⁴ Исто, стр. 77.

⁴ Le Donne J. The Russian Empire and the World. 1900 – 1917. The Geopolitics of Expansionism and Containment. – Oxford: Oxford univ. press, 1997, p. 148

мер, у империјалној историји Русије имала су места три периода експанзије: 1) 1770 – 1796. године 2) 1797 – 1879. године, 3) 1879 – 1917. године, која су разбили геополитичку логику «ширења» у смеру Европе, Азије, Балкана и Далеког истока. Но, баш је константинопољски правац био стратешко опредељење, али не само у војно-политичком, него и у дипломатском аспекту.

Дозволите да овде наведем цитат из извештаја К. Н. Леонтјева, тада (март 1667) секретара конзулата у Адрианопољу: «Видевши да прети пропаст империје, а губећи сваку наду на обнову претходног поретка, локални Турци, сматрају да је најбоље решење потпадање под власт Русије. Разлози томе су различити: фаталистичка веровања у инвазију и тријумф «белих са Севера», добра дисциплина наше војске 1829. године, као и уважавање са њихове стране џамија, искуства кримских татара и њихов добар статус у Русији, те покровитељство државе над исламом, убеђење да су наши судови устројени на религиозном а не грађанском принципу, као и страх да потпадне под власт дојучерашњих њихових робова Грка и Срба»⁵. Треба рећи да су и у Османској империји покушавали да реше «Источно питање» са трансценденталних позиција. А управо је руска православна цивилизација, преко свог пројекта, тражила додир са Небеским Јерусалимом, при чему је у њега увлачила не само истовернике, већ и иноверце.

Овај парадоксализам данас изгледа сасвим другачије: Турска и уједињени Запад не желе присуство Русије (као такве) на Блиском истоку, колевци две светске религије и главног беоцуга цивилизацијског развоја човечанства.

Чинећи невелико методолошко одступање, желимо још једном указати на разлику у геополитичком мишљењу на Западу и у Русији. Зато је неопходно присетити се важног истраживања К. Шмита «Номос земље», у којем је показао да је «глобално линеарно мишљење» народа Запада структурирано освајањем у новом свету земље, као потоњим давањем правног основа том поступку. Према Шмиту, овај процес је започет 1492. године, а продужио се до XX столећа. Током прве етапе утврђене су «глобалне границе»: 1) за мисионарску делатност моћних хришћанских држава у Новом свету, 2) тзв. «границе пријатељства» између римокатоличких и протестантских држава, 3) унутрашње границе западног дела света. Затим је проистекло структурисање саме западне цивилизације и створеним од ње империјалних тела «великих др-

---

⁵ Леонтъев К.Н. Дипломатические донесения и ответы (1867 – 1871) / К.Н. Леонтъев // Долгов К. М. Восхождение на Афон: Жизнь и мирозерцание Константина Леонтъева. – 3-е изд., пераб. и доп. – М.: Изд-во «Отчий дом», 2008, с. 564

жава» - Велике Британије, Француске, Немачке, САД, Јапана и Русије. На крају, током XX века просторни поредак почео се регулисати и међународним правом (Лига нација, ОУН), који је системски нарушен током Првог и Другог светског рата од стране представника западне цивилизације и њених савезника⁶.

При томе историја геополитичких лутања Запада, поред секуларитације и свеколиког прагматизма, приказана је у књизи З. Бжежинског «На великој шаховској табли» (1997). У њој, осим обнародовања геостратегије (стратешког управљања геополитичким интересима) према мегаконтиненту Евроазији, амерички геополитичар је увео и метафору «на шаховској табли». Но, сам карактер и усмереност игре на «шаховској табли», од Лисабона до Владивостока, одређује и однос према евроазијским фигурама («учесницима» - Француској, Немачкој, Русији, Кини, Индији, затим «геополитичким центрима», Украјини, Турској, Ирану, Јужној Кореји), што доноси корист – сву Евроазију са њених 60 одсто светског бруто националног дохотка и $\frac{3}{4}$ познатих светских енергетских резерви. Сама правила игре су једноставна: САД саме «постављају» фигуре и управљају. У тој игри неопходно је уклањање са позорнице стварања «антихегемонистичке» коалиције Кине, Русије и Ирана, кинеско-јапанске «осе», али и онемогућавање прегруписивање снага у Европи која нису на корист САД (!).

Основа за овакво понашање САД у овако сумњивој игри представља «америчко светско првенство», које се појавило после победе у «хладно мрату» у виду доминације у четири области светске власти: 1) војној области, 2) у области економије, 3) у технологијама и 4) у области културе⁷. Сам «хладни рат» добијен је уз помоћ Ватикана. Тачније, активностима надбискупа краковског Карола Војтиле (касније римског понтифекта Јована Павла II), који је, према мишљењу историчара А. И. Фурсова, стекао «благослов» да преда Пољску, а потом и цео социјалистички лагер прекоокеанском «Газди»⁸.

Ако се, дакле, вратимо схеми К. Шмита, онда је потребно признати њену пренадуваност. Укључивање Русије у овај низ за-

---

⁶ Шмитт К. Номос земљи в праве народоv *jus publicum europaeum* / К. Шмитт. – СПб.: Владимир Даль, 2008, с. 73 – 164, 165 – 286, 287 – 476

⁷ Бжежинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / З. Бжежинский. – М.: Междунар. отношения, 1999, с. 36

⁸ Фурсов А.И. Вперед, к победе! Русский успех в ретроспективе и перспективе / А.И. Фурсов. – М.: Изборский клуб; Книжный мир, 2015, с. 364

падних држава само по себи није коректно. Ако погледамо тежње политичких елита Рус-Русије (од кнеза Асколда и Дира до Александра III и Николаја II) *идеја овладавања Константинопољем јесте сакрални задатак*. Ову мисију Ј. Ј. Петрунин квалификује као „неизвршен задатак руске културе“. Ова неиспуњеност у схватању Ј. Ј. Петрунина види се као смештање сакралног центра културе и државности иза граница државе у „у легендарни Цариград (који не припада држави)⁹“.

Ова тврдња може се тумачити у два правца: прво, потребно је признати да је Константинопољ као сакрални центар источно-хришћанске цивилизације, привлачан за њену «стваралачку мањину», а већину у том смислу што храм Свете Софије оличава идеју софијности света, у аспекту онтолошко-символичке повезаности Творца, материје и историјског стваралаштва (то што је ова античко-византијска идеја владала источно словенским умовима, у том смислу и на нивоу архитектуре црква и посебног поштовања Софије . Премудрости божије – Кијев, Новгород, Полоцк – савршено је познато).

Међутим, у контексту цивилизацијске геополитике, што је други правац, ова идеја-символ има и друго значење: *Софија као Мудрост*, која се крије унутар историјских догађаја, она је *идеал целокупног човечанства*, «етички поредак космоса» (С. Б. Кримски), смештен у централном храму света. У тачки сусрета Трансценденности као такве и Иманентности као такве (С.С. Аверинцев).

И није нимало случајно што је на универзалну свечовечанску семантику Софије, у своје време, пажњу обратио српски архипастир и богослов, свети владика Николај (Велимировић). Он је посебно убеђивао становнике Велике Брианије: «Храм Свете Софије у Цариграду, посвећен Божијој премеудрости – Исусу Христу, у себи сједињује светост Петра, Павла и Јована. Он је утемељен уважавајући и одређена искуства храма Диане у Ефесу, а такође и других многобројних елемената (у стилу и материјалу), што је имало почетак у древном паганizmu. Уистуну велика и пространа Света Софија. У њој има места чак и за срце ислама...»¹⁰.

А може ли бити другачије

---

⁹ Петрунин Ю.Ю. Призрак Царьграда: неразрешимые задачи в русской и европейской культуре/ Ю.Ю.Петрунин. – М.: КДУ, 2006. – 224, с. 15

¹⁰ Святитель Николай Сербский (Велимирович). Агония Церкви / Н. Велимирович // Творения святителя Николая Сербского (Велимировича). – М.: Паломник, 2006, с. 344

И мудроє сферическое зданье
Народы и века переживет... (О. Манделъштам)

Отуда се и конкретизује задатак унутрашњег субјекта источно-хришћанске цивилизације, њене «стваралачке мањине»: пнеуматолошки повезати почетак (према митрополиту Илариону почетак цивилизацијске историје – у јављању Софије изнад Русије) и крај историјске драме (нова, али већ у промењеном, есхатолошком формату сусрет са Софијом). **При томе, под овим крајем треба схватати не војно-политичку анексију Стамбола руском армијом, већ одрживу намеру источних Словена да саборно са другим народима служе васељенску литургију у славу Премудрости и Љубави (!).** Самим тим, потврдити и своје стремљење Граду Небеском.

Ова интерпретација потврђује се и у позицији спољашњег (по односу ка бићу православне цивилизације) посматрача немачког филозофа О. Шпенглера. Не случајно, размишљајући у својој књизи «Пропаст Запада» о могућности обнове «руско-сибирске културе», он пише: Нема ништа обмањујуће у нади да ће *руска религија будућности* оплеменили западну. У ово не треба сумњати: руски нихилизам усмерава своју мржњу према држави, знању, уметности, а усмерава је такође и против Рима и Витемберга, духа који се исказао у свим формама западне културе урушавајући се заједно са њом. *Руски дух помера у страну западни развој и преко Византије непосредно тежи ка Јерусалиму*¹¹ (курзив Д. М.). Ова сентенција, између осталог, говори о следећем: 1) душа руске културе храни се и живи источно-хришћанским виђењем Царства Божијег, но не у његовом земаљском и профаном, већ у метафизичкој реалности, која се крије у крају времена, у финалу историје и постисторије. 2) субјекту руске културе, тј. њеном народу предстоје велики напори како би превазишли «Петров дух», «дух болшевизма», као и њихове варијације. Потребно је променити цели социкултурни поредак, створен од Петра а потом грађен од стране болшевика, јер главну опасност псеудоморфозе културе представља погрешна вера у могућност фаустовске културе и њене интенције покораванња светског пространства у неку «животворну» форму. 3) Локално-историјски покрети руске културе, њене подземне метаморфозе, имају посебан циљ – остварење ових духовних циљева, познатих већ у магијској души (византијској култури и цивилизацији као «мајчински» у односу према руском православљу).

---

¹¹ Шпенглер О. Пруссачество и социализм/ О.Шпенглер. – М.: Практис, 2002, с. 154

При томе, веома је важно не прихватити логику и аксиологију Ватикана и његових трансформацијских (протестантских) форми, што потврђује следећа околност. Претпоследњи понтифекс Бенедикт XVI (теолог и филозоф Ј. Ратцингер) у једном свом раду недвосмислено је рекао: „Не подлеже сумњи да је рационалност – суштинска одлика европског духа. Могуће је у одређеном смислу говорити да је уз његову помоћ европски дух покорио свет, јер форма рационалности која се појавила у Европи данас одликује живот свих континената. Но, рационалност може постати рушилачка, ако се одвоји од својих корена и учини физичку силу јединим критеријем“¹².

У овом случају, «дух» са његовим земљаским тракеторијама, у чијем генерирању је заслужан Ватикан, никоме не оставља шансу за изражавање аутентичности. Но, важно је још нешто: екоцид и етноцид, инспирисани овим «духом», постављају човечанство у катастрофичне услове постојања. Уосталом, то је већ предвидео Достојевски («Легенда о Великом Инквизитору»).

Тако, приводећи крају претпоставке о основним стремљењима руске душе – «душе краја» (О. Шпенглер) и њено тумачење у оквирима цивилизацијско-геополитичког дискурса, потребно је приметити: задатак светске елите је да свим доступним средствима обезбеди, као минимум, развој цивилизације као локалног субјекта, а као максимум свег човечанства као светско-историјског субјекта. Сам овај покрет треба да иде по интегралној «оси» (у обратном смеру: Москва – Кијев – Константинополь) иза предела локалне просторно-временске структуре историје, ради постизања пуног јединства и хармоније са богом, другима и самим собом.

Управо зато је, како се показује, космос православне цивилизације у земаљским условима и створен у виду обрасца «света светова», интегралне етичко-саборне конструкције, но са акцентом у том пројекту на мисионарско-сотериологјску «осу».

*Са руског превеча
Татјана Вучинић Маљевећ*

---

¹² Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Ценности в эпоху перемен. О соответствии вызовам времени / Й. Ратцингер. – М.: Библијско-богословский институт св. апостола Андрея, 2007, с. 102

ЛИТЕРАТУРА:

1. Померанц Г.С. В поисках глобального покрова / Г.С. Померанц // Померанц Г.С. Догори духа и зигзаги истории. – 2-е изд. – М.; СПб.: «Центр гуманитарных инициатив», 2013. – С. 5 – 64.
2. Лисовой Н.Н. «Святой Диоклетиан»: святость власти и Империи в римско-константинопольско-московской парадигме / Н.Н. Лисовой // Проблема святых и святости в истории России / Ин-т российской истории РАН. – М.: Наука, 2006. – С. 62 – 81.
3. Цимбурский В.Л. Цивилизация – кто будет ей фоном? / В.Л. Цимбурский // Цимбурский В.Л. Россия – земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и её геополитика. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – С. 44 – 56.
4. Le Donne J. The Russian Empire and the World. 1900 – 1917. The Geopolitics of Expansionism and Containment. – Oxford: Oxford univ. press, 1997. – 372 p.
5. Леонтьев К.Н. Дипломатические донесения и ответы (1867 – 1871) / К.Н. Леонтьев // Долгов К.М. Восхождение на Афон: Жизнь и мирозерцание Константина Леонтьева. – 3-е изд., пераб. и доп. – М.: Изд-во «Отчий дом», 2008. – С. 562 – 513.
6. Шмитт К. Номос земли в праве народов *jus publicum euroraem* / К. Шмитт. – СПб.: Владимир Даль, 2008. – 670 с.
7. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / З. Бжезинский. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 256 с.
8. Фурсов А.И. Вперед, к победе! Русский успех в ретроспективе и перспективе / А.И. Фурсов. – М.: Изборский клуб; Книжный мир, 2015. – 384 с.
9. Петрунин Ю.Ю. Призрак Царьграда: неразрешимые задачи в русской и европейской культуре/ Ю.Ю.Петрунин. – М.: КДУ, 2006. – 224 с.: ил.
10. Святитель Николай Сербский (Велимирович). Агония Церкви / Н. Велимирович // Творения святителя Николая Сербского (Велимировича). – М.: Паломник, 2006. – С. 325 – 387.
11. Шпенглер О. Пруссачество и социализм/ О.Шпенглер. – М.: Праксис, 2002. – 240 с.
12. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Ценности в эпоху перемен. О соответствии вызовам времени / Й. Ратцингер. – М.: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – 163 с.

Муза Дмитрий Евгеньевич – докт. филос. наук, профессор, член-корреспондент Крымской Академии наук, профессор каф. Социологии управления Донецкого государственного

университета управления; профессор каф. Международных отношений и внешней политики Донецкого национального университета (Донецкая народная республика).
E-mail: dmuza@mail.ru

Муза Дмитрий Евгеньевич
**ГЕОПОЛИТИКА ВОСТОЧНОХРИСТИАНСКОЙ
ЦИВИЛИЗАЦИИ В КОНТЕКСТЕ
ПРОТИВОСТОЯНИЯ С ВАТИКАНОМ**

В статье доктора философских наук, профессора, члена-корреспондента Крымской Академии наук Д.Е. Музы предпринята попытка определения главного вектора геополитики восточнохристианской цивилизации с учетом сложившихся императивов и контекста доминирования Ватикана. Показано, что этот вектор связан с духовным центром вселенского православия – Константинополем и семантикой Софии, воплощающей в себе исторически-трансисторический универсализм.

Петер Ковачич Першин
Љубљана, Словенија

УТИЦАЈ ЦРКВЕНЕ ДРУШТВЕНЕ ДОКТРИНЕ НА ПОЛИТИКУ

Сажетак

Укореењеност у најопштијим теолошко-моралним начелима омогућава црквеној друштвеној доктрини велику прилагодљивост различитим околностима, много већу него што пружа идеолошки или прагамтични концепт, јер би тиме временски била ограничена на политичко-привредни концепт. Када се политика схвата као варијабла апликација трајних начела, одузима јој се ексклузивистички набој, који поседују савремене тоталитарне идеологије. Пошто је црквена друштвена доктрина отворена за различите политичке и привредне системе, а сам у својој основи не даје неку одређену католичку социјалну политику, већ је у позицији критичара њене реализације као и до других идејних провинијенција. Због те чињенице црквена друштвена доктрина се лако прилагођава различитим историјским и цивилизацијским условима као и друштвеној околини.

Кључне речи

Католичка друштвена доктрина, политика, теологија, вредности, начела

Полазишта

1.

Католичку политику, посебно када се ради о словеначкој, није могуће анализирати мимо црквене друштвене доктрине, коју су обликовале пре свега папске социјалне енциклике и директиве ватиканског руководства. Црвена друштвена доктрина сама по себи није политичка теорија, већ теолошки утемељена друштвена доктрина, дакле упуство за католике како да се понашају ако се баве друштвеним и политичким радом. Пошто су ефекти њене

примене друштвено-политички, разумљиво је, да се црквена друштвена доктрина од друштвених наука посматра као једна од друштвено-политичких теорија. Овим се ограђује од вредновања црквене друштвене доктрине као верске праксе и ограничава се на њено политичко деловање, на тај начин избегава идеолошке судове и остаје у оквиру стручног дискурса. Идеолошки суд, свакако са становништа властите идеологије, давала је у претходном политичком систему владајућа партијска идеологија са намером дискредитације. На жалост, данас не остају код идеолошког вредновања цркве само маргинализовани остаци идеолошке левице, већ смо се нашли у новој идеолошкој конфронтацији свих страна наше идејне раслојености. То указује на низак ниво наше политичке културе. Овакав приступ на стручном нивоу потребно је прекинути. Зато ваља нагласити да је могуће дати мишљење о црквеној друштвеној доктрини и унутра цркве, као суд верника и мишљења на основу његове личне вере. Оваква оцена је посебна и нема ни стручне ни доктринарне амбиције.

Да би социополитиколошка анализа била доследна сама себи, мора се ограничити на понашање цркве као друштвене структуре, при чему не занемарује њене друге аспекте, на пример верску, већ је препушта истраживању других дисциплина као што је теологија. Тиме би била превазиђена идеологизација како струке, тако и самог јавног лаичког дискурса о цркви, пошто је вишеслојна структура, како верска тако и друштвена, што захтева, такође, различит стручни приступ њеном приступу. Неидеолошки дискурс о цркви требао би да сам по себи наводи и цркву и теологију на објективну саморефлексију, како не би мешала слојеве своје доктрине и праксе, те да транспарентно призна своју политичку усмереност и тако превазиђе отворену апологетичност свог јавног тумачења. Црква која је суочена са објективном анализом свог деловања не би требало да има разлога да истраје на апологетици, често нетрпељивој, своје друштвене доктрине и праксе. Морала би да прекине са ставом ауторитарне одбране са разумним тумачењем својих легитимних поступака у оквиру друштвених законитости. Само тако било би могуће у Словенији пресећи непрестане неспоразуме између лаичког друштва и цркве као институције, те остварити какво такво обејктивно споразумевање, које је основа друштвеног дијалога.

2.

Основна полазишта црквене социјалне доктрине, која су остале неизмењена од прве социјалне енциклике *Rerum novarum*

(„Нове ствари“) папе Лава XIII до данас можемо сажети у следећа начела:

- Човек је створен по лику божјем и зато је господар створеног.
- Задатак цркве је да чува достојанство људке личности.
- Основна морална начела црквене друштвене доктрине су зато: слобода људског бића, једнакост свих људи, праведност друштвеног и привредног поретка.
- Приватно власништво је порок личне слободе. Зато сва земаљска добра морају бити доступна свима. То захтева, наравно, одговорно управљање њима у корист целокупне заједнице.
- Потребно је остварити уравнотеженост између привредног напретка и социјалног поретка.
- Потребно је превазићи велике културне, привредне и социјалне разлике између народа, што је основа за суживот и за светски мир.
- Привредни напредак мора остати под људским моралним надзором.

Укорењеност у најопштијим теолошко-моралним начелима омогућава црквеној друштвеној доктрини велику прилагодљивост различитим околностима, много већу него што пружа идеолошки или прагамтични концепт, јер би тиме временски била ограничена на политичко-привредни концепт. Када се политика схвата као варијабла апликација трајних начела, одузима јој се ексклузивистички набој, који поседују савремене тоталитарне идеологије. Пошто је црквена друштвена доктрина отворена за различите политичке и привредне системе, а сам у својој основи не даје неку одређену католичку социјалну политику, већ је у позицији критичара њене реализације као и до других идејних провинијенција. Због те чињенице црквена друштвена доктрина се лако прилагођава различитим историјским и цивилизацијским условима као и друштвеној околини. То, наравно, не важи за црквену јерархију која је увек подржавала ону политику коју је формирала сама или је контролисала, како би имала од ње користи. Ни у теоријском, а још мање у практичном смислу није могуће истаћи једнакост између црквене друштвене доктрине и политике црквене јерархије или политика различитих католичких партија. Ради се о већем или мањем раскораку између начела црквене друштвене доктрине и праксе политичког католицизма, било да се ради о цркви као институцији, било о католичким политичким удружењима.

Друга, уважавања вредна чињеница, која потиче из саме природе те доктрине као моралне доктрине, је њена велика мотивацијска снага, а која потиче из религиозног етичког набоја. У том погледу црквена друштвена доктрина превазилази било коју лаичку друштвено-политичку теорију. Марксизам је због затворености у парадигми, да је религија опијум за народ, превидео суштинску снагу црквене друштвене доктрине. Међутим, хтео је да је досегне са тоталношћу своје идеологије. Као етички релативистичка идеологија, у чему је марксизам наследник либерализма, није био кадар да оствари стваралачки дијалог са социјалном доктрином цркве, а још мање да понуди неку одговарајућу алтернативу, иако је замишљао да је нуди. Ове чињенице морала би да поштује свака лаичка политика, чак и у свом програму, деловању и укључивању хришћана у своју делатност.

3.

Црквену друштвену доктрину ваља разумети као израз воље за политичким деловањем црквених друштвених организација, посебно католичких лаичких заједница. Са аспекта демократског друштва ради се о сасвим легитимној делатности. Црква је схвата као неотуђиву дужност за бригу о човеку и друштву. Међутим, у политичком раду увек долази до одређених сукоба између световног друштва и црквених структура. То је на брзину избрисана граница коју поставља одвајање друштва од цркве. Још интензивније посезање Католичке цркве на идеолошко, политичко и културно подручје показује снажну вољу за очувањем важних утицаја, ако не и водеће улоге у друштвено-историјским догађајима. У том смислу црква остаје изризити политички чинилац.

Пошто је црквена друштвена доктрина у надлежности јерархије (клера), док се апликација тиче лаика, ради се о јерархијској и идеолошкој структури политички. Клерикализам у том схватању је перманентан део црквене политичке доктрине и праксе и као такав неоспорна чињеница, јер чак ни смернице Другог ватиканског концила нису помогле да се догоди преокрет, како би црква пристала на аутономију друштвене стварности, њеног лаичног устројства и делања. Конфликт, који извире из ауторитарног понашања црквеног учења, као и из отпора световног друштва, а такође и конфликт између цркве као институције и лаичке хришћанске социјалне мисли и политике се после концила опет повећао. Ако лаичка хришћанска политика не поштује ауторитет клера, то значи да је изопштена из оквира католичког деловања и означена не само као супротстављена клерикализму, већ и непријатељска према цркви. У том смислу црква као институција обновила је ин-

тегралистички образац свог присуства у друштву. У овој тачки садржан је и конфликт између цркве као институције и лаичким хришћанством, које се надахњује пре свега, јеванђељским примерима, а мање упутствима црквене друштвене доктрине. Због тога је разумљиво да се и у Словенији обновио конфликт између секуларног друштва, њеним либералним политичким опредељењима и црквеном политичком идеологијом и праксом католичке политике.

Католичка црква је засигурно са документима и смерницама Другог ватиканског концила направила искорак ка дијалогу са секуларним светом и усресредила се на морално и религиозно поље свог деловања. Нажалост, тај дијалошки смер потро је политички прагматизам црквеног вођства, а који је наметнуо интерес светског капитала и интерес цркве као институције да партиципира у његовој моћи и обезбеди утицај, ако већ не може имати доминантни положај у световном друштву.¹ У стварности та прорачунатост није дала плода, јер је улога и утицај цркве управо у западном капиталистичком свету нагло опала, пре свега због одсуства моралне потврде речи, а тиме је опала и духовна моћ. Напредујућа дехристјанизација западног друштва је само један од видљивих знакова да црква губи јеванђељски смер свог присуства у свету. Ове чињенице узрокују унутар Католичке цркве поделе између носилаца моћи и следбеника Јеванђеља. У Словенији овај сукоб је некако још прикривен. Међутим, сасвим је видљива обнова конфликта између световног друштва и њене политике и словеначког католицизма, који тежи обнови интегрализма.

Претпоставка, коју мора уважавати свака политиколошка анализа је, да црквена друштвена доктрина, свакако, није политичка доктрина, већ теолошки утемељено друштвено-етичко учење, односно упутство за католике у њиховом друштвеном и политичком раду. Тако је схвата и црквена јерархија, тј. за неотуђив део својих надлежности. Политички католицизам је, опет, црквену друштвену доктрину доживљавао као своју политичку доктрину. Отуда и двојна природа црквене друштвене доктрине, што омогућава да се иза моралног учења крију и екслузивистички политички ставови и упутства, што, наравно, води ка борбеном като-

---

¹ На ово указује затирање свих хришћанских социјалистичких покрета, од Хришћана за социјализам до теологије ослобођења и базичних друштава у Јужној Америци, а која су следила дух концила. Овај смер рестаурације конзервативне социјалне доктрине подржао је папа Војтила и тиме угодно захтевима капитала да се затре свако аутентично социјално преобликовање друштва. Тако теолог Ханс Кинг оправдано означава Војтилину социјалну доктрину као сумњиву и без слуша за стварност Трећег света (Види: Publik-Forum, 20, 1985)

личком интегрализму. Пошто један есклузивизам рађа исти такав одговор, то неминовно води у идеолошко-политичку борбу. Такво стање идеолошко-политичке борбе познаје словеначки друштвени живот, од познатог „раздвајања духова“ у 19. столећу, па све до данас.

Овај сукоб је за време Другог светског рата и окупације, дакле, у изузетно конфликтним условима народно-ослободилачке борбе и социјалне револуције и котнрареволуције довео до братоубилачког рата. Управо околност страног мешања, како идеолошког тако и војног, помогле су изузетно суровом међусобном обрачуна, како је то било у Словенији за време и после рата. Због тога постоји потреба да о овим питањима говоримо отворено, без идеолошких подтонова, као и да прихватимо дијалог о свим нерешеним питањима, ако желимо да у будућности избегнемо сличну народну трагедију.

Са словеначког превео
Зоран Милошевић

Петер Ковачич Першин

ВЛИЯНИЕ ЦЕРКОВНОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ ДОКТРИНЫ НА ПОЛИТИКУ

Резюме

Основопологающие общие теологическо-нравственные начала дают церковной общественной доктрине способность легко приспособиться к различным обстоятельствам. Эта способность гораздо сильнее того, что дает идеологический или прагматичный концепт. В противном случае доктрина была бы ограничена на временном плане как политико-хозяйственный концепт. Когда политика понимается как переменная непрерывных начал, исчезает ее исключительность, столь характерная для современных тоталитарных идеологий. Церковная общественная доктрина открыта для различных политических и хозяйственных систем, а так как в своей основе она не дает определенную католическую социальную политику, она становится в положении критика ее реализации и других идей. Благодаря этому факту церковная общественная доктрина легко приспосабливается различным историческим и цивилизационным условиям, а также общественной среде.

Ключевые слова: католическая общественная доктрина, теология, ценности, начала.

Зоран Милошевић*
Институт за политичке студије
Београд

О ОБАВЕШТАЈНОЈ СЛУЖБИ (SODALITIUM PIANUM) СВЕТЕ СТОЛИЦЕ**

Сажетак

Проблем са именом ватиканске тајне службе је у томе што је формално обавештајна служба или *Sodalitium pianum*, како се називала ова моћна служба Ватикана, званично престала са радом 1922. године за време папе Бенедикта XV. Међутим, ова обавештајна служба Ватикана која је по некима створена је 1566. године од великог инквизитора Пија V за заштиту хришћанства од раскола и борбу са опозицијом, никада није престала да постоји. Служба је скупљала информације и формирала досијеа, која су била на рас-полагању папи и папским службама, од дипломатске до мисиона-рске. Ова нунцијатура била је добро заштићена и одвојена од Светог престола.

По окончању Другог светског рата обавештајна служба Ватикана је реорганизована, ујединивши се са обавештајцима из реда језуита. Крајем априла 1948. године у једном румунском листу, објављен је чланак под насловом «Делатност шпијунске службе Ватикана», у којем је означена суштина. Наиме, папа Пио XII је захтевао од свих римокатоличких организација, монашких редова и црквених активиста и политичара да искористе своје могућности и скупе важне информације, те их предају ватиканској обавештајној мрежи.

Папска обавештајна служба имала је велико искуство, али и традицију скупљања и анализе информација и извођења тајних, специјалних операција. Према речима «ловца на нацисте», Јевреја Симона Визентала, обавештајна служба Ватикана је чак ефикаснија од израелског Мосада. Ватиканска обавештајна служба

---

* Научни саветник, редовни професор теоријске социологије

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

тренутно у свом саставу има 200 агената, које је одлично обучио бивши официр тајних служби Италије (Sisde), Доминико Ђиани.

Кључне речи

Ватикан, Свети престо, обавештајна служба, безбедност, политика, Sodalitium pianum

Међународна заједница је признала да се Ватикан налази под влашћу Свете столице, те је зато правни субјект и члан међународних организација. Света столица је члан низа међународних организација као Светске трговинске организације (СТО), УНЕСК-а итд. То је и јединствени међународни субјект који је Кина признала као пуноправног учесника међународних односа. Света столица је потписала и многобројне конвенције и уговоре који се тичу права човека, али и противнукеларних резолуција. Иако, дакле, право сугерише којим путем ићи у коришћењу терминологије, ми ћемо ставити условни знак једнакости између Свете столице, Ватикана и Римокатоличке цркве, сматрајући да се ради о истоме, само манифестовано кроз три појавна облика.

Ватикан припада најмањим државама на свету. Име је добио по брду *MomVaticanus*, што у преводу са латинског (*vaticinia*) значи — «место прорицања». Света столица, а не држава Ватикан има статус посматрача у Уједињеним нацијама, при чему је јула 2004. године стекао и право гласа.¹

Према реалистичким концепцијама међународних односа, свака држава тежи да доминира и утиче на друге актере у светским политичким процесима.² То државама задаје домаћи задатак да повећавају војну моћ и стварају различита оружја. Последица је појава држава супер-сила, регионалних сила итд. Јављају се различити блокови и коалиције. У зону конфликта, по правилу, уводе се војне јединице, а све време дипломате преговарају... Од овог правила није изузет ни Ватикан, тачније Римокатоличка црква, која гради специфичан однос са светом, али у коме итекако има жеље за доминацијом и контролом људи и људске делатности.³

¹ Види: Зоран Милошевић, *Друштвена доктрина Римокатоличке цркве*, Институт за политичке студије, Београд, 2001, стр. 100.

² *Мировая политика и международные отношения*: учеб. пособие / под ред. С.А. Ланцова, В. А. Ачкасова –Питер, С. Петербург, 2007, стр. 36.

³ Види: Документи II Ватиканског сабора / пер. А. Коваль. – 3-е изд., перераб, Paoline, Москва, 2004, стр. 485.; Петер Ковачич Першин анализира религију и насиље у друштву и заступа став да религија не би

Што се тиче органиације државе римокатолика – Ватикана, има сва потребна „министарства“, па и она која се баве безбедношћу. До 1970. године постојала су четири „вида“ у оружаним снагама: племићка гарда, дворска гарда, папска жандармерија и швајцарска гарда. После 1970. папа је реформисао оружане снаге, укидајући прва три вида војске, остављајући за чување државе и званичника швајцарску гарду, основану 1506. године. Године 2002. папа Јован Павле II је обновио жандармерију. Познато је, мада се у јавности о томе мало говори, да Ватикан има и одличну обавештајну службу. У литератури се срећу различита имена, мада је део истраживача назива како се звала по оснивању *Sodalitium pianum*.

Проблем са именом ватиканске тајне службе је у томе што је формално обавештајна служба или *Sodalitium pianum*, како се називала ова моћна служба Ватикана, званично престала са радом 1922. године за време папе Бенедикта XV. Међутим, ова обавештајна служба Ватикана која је по некима створена 1566. године⁴ од великог инквизитора Пија V за заштиту хришћанства од раскола и борбу са опозицијом, никада није престала да постоји.⁵ Служба је скупљала информације и формирала досијеа, која су била на располагању папи и папским службама, од дипломатске до мисионарске. Ова нунцијатура била је добро заштићена и одвојена од Свете столице.

На грбу Ватикана налазе се два кључа. Једним да се све отвори и учини доступним људима, а другим да закључа све што није за јавност.⁶ Да би знали шта се планира и шта крију државе у међународној политици, папе су организовале обавештајну, тајну службу.

Обавештајну службу фактички опслужује сва римокатоличка црквена јерархија, уз помоћ више од 500 дипломатских представништава, мноштва бискупа, монсијора монашких редова... који систематски скупљају различите информације, не само о (не)раду потчињених, већ и о политици и амбицијама конкурентских цркава и држава. На крају, обавештајне информације Ватикан добија и од

смела да користи насиље за ширење вере. Види: Peter Kovačič Peršin, *Duh inkvizicije*, Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovi, Društvo 2000, Ljubljana, 2012, str. 45.

⁴ Треба напоменути да има аутора који тврде да је ватиканска обавештајна служба основана 1500. године, са геслом «Мачем за крст».

⁵ Barbara Ciolli, L'intelligence che vigila sul papa, *Lettera43*, 24. 03. 2013

⁶ Владислав Минаев, «*Тайное становится явным*», Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, Москва, 1960, стр. 166.

мноштва различитих римокатоличких организација уједињених у асоцијацију «Католичка акција», али и од политичких партија римокатолика. Важан центар ватиканске обавештајне службе су резиденције папских нунција (амбасадора), интернунција и апостолских легата (представника папе).⁷

Сви шаљу информације на једно место у Ватикан, у «Конгрегацију свете канцеларије». Пристигле информација огроман апарат аналитичара проучава и класификује, тј. прослеђују на даље решавање. Томас Морган, аутор књиге о Ватикану, написао је: «Дан и ноћ пристижу Светом престолу информације, вести (добре и лоше), чак и из најудаљенијих делова планете».

Према Минаеву, Ватикан је октобра 1939. године, само месец дана после отпочињања Другог светског рата, организовао у свом државном секретаријату тзв. «Биро за информације», који је водио један бискуп који је службовао у царској Русији, Јевренов, један од најстаријих шпијуна Ватикана.⁸ Потом је биро организовао низ филијала у свету, а стотине агената је послато да раде у њима. Изговори су увек били хуманитарне природе: «да се брину о заробљеницима и избеглицама», «да помажу гладнима» итд. Маскирајући делатност хуманитарним радом, ватиканска агентура проникла је у многа места, од заробљеничких логора до емигрантских заједница, када би пронашли сараднике, снабдевали би их радио-пријемницима, литературом, музичким инструментима итд, да би прикрили шпијунску делатност. На крају, «Биро информација» Ватикана израстао је у значајнију обавештајну организацију, која је чак снабдевала САД и Енглеску информацијама. Но, «Биро информација» није главни у обавештајној делатности Ватикана, он је само одељење тзв. «Центра информација за Бога» ("Чентро информационе про део").

По окончању Другог светског рата обавештајна служба Ватикана је реорганизована, ујединивши се са обавештајцима из реда језуита. Крајем априла 1948. године у једном румунском листу, објављен је чланак под насловом «Делатност шпијунске службе Ватикана», у којем је означена суштина. Наиме, папа Пио XII је захтевао од свих римокатоличких организација, монашких редова и црквених активиста и политичара да искористе своје могућности и скупе важне информације, те их предају ватиканској обавештајној мрежи, а ако ње нема америчкој или британској, а све ради борбе са комунизмом. Информације од посебног тајног значаја

---

⁷ Зоран Милошевић, *Друштвена доктрина Римокатоличке цркве*, стр. 114-118.

⁸ Barbara Ciolli, L'intelligence che vigila sul papa, *Lettera* 43, 24. 03. 2013

папа је захтевао да се доставе у главни центар ватиканске обавештајне службе.

САД су значајно утицале на ватиканску обавештајну службу управо преко реда Језуита. Од 28 234 члана овог реда, 1946. године, 6 282 налазило се управо у овој држави, у Шпанији 4 973, Енглеској, Канади, Ирској и Белгији 3 154, Немачкој и Холандији 3100, Француској 2 450, Латинској Америци 2 353, Италији и другим државама око 1 356.

Ватиканска тајна служба била је веома активна у Јужној Америци и православним земљама, посебно у Русији, Украјини и српским земљама, за време папе Јована Павла II. Њихова струкура и обавештајна мрежа умногоме је превазилазила званичну и познату жандармерију Ватикана.

Папска обавештајна служба имала је велико искуство, али и традицију скупљања и анализе информација и извођења тајних, специјалних операција. Према речима «ловца на нацисте», Јевреја Симона Визентала, обавештајна служба Ватикана је чак ефикаснија од израелског Мосада. Ватиканска обавештајна служба тренутно у свом саставу има 200 агената, које је одлично обучио бивши официр тајних служби Италије (Sisde), Доминико Ђиани. У службу су инкорпорирани део кардинала (наравно у тајности), мисињора, свештеника и поверљивих световних сарадника. Према традицији њихов рад тајно координира ред Језуита, који у свом саставу има не само религиозни, већ и војни део, а који је основан у XV веку од Игњатија Лојоле.

За време папе Војтале, шеф ватиканске обавештајне службе био је кардинал из Пјаченце, Луиђи Поджи, који је умро у 93-ој години живота, 2010. године. Није случајно, што је још као млад свештеник био именован за чувара тајног архива Ватикана. Сада се претпоставља да је нови шеф тајне службе Хосе Луис Уболди (José Luis Uboldi) из Буенос Ајреса (Аргентина), сива еминенција ватиканске тајне службе у Аргетини и, наравно, одличан друг са папом Фрањом, уз то, поверљив човек Рубена ди Монтеа, бившег архиепископа Мерседес – Лухана (Mercedes Lujan). Можемо, дакле, констатовати да није само први човек Римокатоличке цркве из Аргентине, већ и први човек тајне службе Ватикана.

Ватиканска обавештајна служба постала је јавности више позната после објављивања докумената у оквиру акције познате као *Vatileaks* (асоцијација на Викиликс), али и монографије шпанско-перуанског новинара Ерика Фратинија, „Шпијуни папе“⁹ («Le-

---

⁹ Eric Frattini, «*Le spie del papa*», Dal cinquecento a oggi ventivitedi assassinie sicofantiaI servizi odidio, Ponte alle Grazie, Milano, 2008. (књига се може преузети у пдф варијанти на интернету, бесплатно).

spie del papa») у којој је изнео податке, на основу архивске грађе из Латинске Америке и САД, о неким операцијама ватиканске тајне службе од времена њене обнове па до 2008. године, при чему је аргументовао став да је ова служба увек значајно мења ход људске историје.

Има мишљења да тајна служба Ватикана ништа не заборавља, а са новим временом прихвата и нове методе рада, попут праћења, уклањања и људи и докумената, као и манипулисањем појединцима или социјалним групама. Дobar пример манипулације од стране тајне службе Ватикана је Википедија, где муњевито уклањају сваку нежељену или погрешну информацију о Ватикану.

Према доступним подацима седамдесетих година прошлог века ватиканска обавештајна служба умела је да се носи и са ЦИА и Мосадом, али и да заштити Ватикан од напада Ал Каиде.

ЛИТЕРАТУРА

- *Мировая политика и международные отношения*: учеб. пособие / под ред. С.А. Ланцова, В.А. Ачкасова –Питер, С. Петербург, 2007.
- *Документи II Ватиканского собора* / пер. А. Коваль. – 3-е изд., перераб, Paoline, Москва, 2004.
- Kovačič Peršin, Peter: *Duh inkvizicije*, Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovi, Društvo 2000, Ljubljana, 2012
- Ciolli, Barbara: L'intelligence che vigila sul papa, *Lettera43*, 24. 03. 2013
- Минаев, Владислав: «*Тайное становится явным*», Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, Москва, 1960.
- Милошевић, Зоран: *Друштвена доктрина Римокатоличке цркве*, Институт за политичке студије, Београд, 2001.
- Frattini, Eric: «*Le spie del papa*», Dal cinquecento a oggi venti vite di assassini e sicofanti al servizio di dio, Ponte alle Grazie, Milano, 2008.

Зоран Милошевич

О РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНОЙ СЛУЖБЕ (SODALITIUM PIANUM) СВЯТОГО ПРЕСТОЛА

Резюме

Проблема наименования секретной службы Ватикана состоит в том, что разведывательная служба или Sodalitium pianum, как она называлась, официально прекратила деятельность в 1922 году во время папы Бенедикта XV. Однако, разведывательная служба Ватикана, созданная согласно некоторым исследователям в 1566 году инквизитором Пием V в целях защиты христианства от расколов и борьбы с оппозицией, никогда не прекратила существование. Служба собирала информацию и формировала досье, которыми располагали папа и его службы, от дипломатической вплоть до миссионерской. Эта нунциатура была хорошо защищена и отделена от Святого престола. По окончании Второй мировой войны разведывательная служба Ватикана была реорганизована, объединившись с разведчиками из иезуитского ордена. В апреле 1948 года в одном румынском журнале была опубликована статья «Деятельность шпионской службы Ватикана», где объясняется суть. Папа Пий XII требовал от всех римокатолических организаций, монашеских орденов, церковных активистов и политиков использовать свои возможности в целях собирания важной информации и ее передачи ватиканской разведывательной сети. Разведывательная служба папы имеет богатый опыт сбора и анализа информации и проведения секретных специальных операций. По словам «охотника на нацистов», еврея Симона Визенталя, ватиканская разведывательная служба работает эффективнее израильского Моссада. В составе ватиканской разведывательной службы ныне работает 200 агентов, которых отлично обучил бывший офицер секретных служб Италии (SISDE) Доминико Джиани.

Ключевые слова: Ватикан, Святой престол, разведывательная служба, безопасность, политика, Sodalitium pianum.

II

РУСИЈА, ВАТИКАН И (ГЕО)ПОЛИТИКА

Рустем Ринатович Вахитов*
Башкирски државни универзитет, Уфа
Русија

РУСИЈА И ЛАТИНСТВО: АНТИКАТОЛИЧКИ ЗБОРНИК ЕВРОАЗИЈАЦА

Сажетак

Рад је посвећен зборнику *Русија и латинство*, који су 1923. године издали чланови емигрантске групе евроазијаца (Петар Николајевич Савицки, Николај Сергејевич Трубецки, Георгије Васиљевич Флоровски, Георгије Владимирович Вернадски и др.). У зборнику се католичанство подвргава критици, тачније његов култ, црквена организација, историја и политика с позиција православног погледа на свет.

Кључне речи

Евроазијци, Русија и латинство, бољшевизам, католицизам, православље, црква

„Католичко питање“ улазило је у сферу интересовања скоро свих руских религиозних филозофа. На том пољу изузетак нису били ни руски евроазијци двадесетих и тридесетих година XX века. Њихово поимање односа католичанства и православља најпотпуније је изложено у зборнику радова *Русија и латинство*, издатом 1923. године.

Повод за појављивање таквог зборника били су покушаји Ватикана да склопи својеврсни савез са совјетском влашћу. Предисторија догађаја је оваква. Године 1921. Русију, измучену грађанским ратом и експериментима нове власти, погодила је невиђена суша. Услед тога настала је страшна глад, која је однела животе пет милиона људи на територији 35 губернија бившег царства. Совјетска влада обратила се за помоћ иностраним орга-

---

* Кандидат филозофских наука, доцент на Катедри за филозофију и политикологију Башкирског државног универзитета

низацијама. Поред западних добротворних организација (Америчка администрација за помоћ, Међународна алијанса *Спасимо децу*), помоћ гладнима пружала је и Мисија Ватикана.¹ Јасно је да је помоћ католика пратила очигледна или прикривена пропаганда католицизма. Пристанак бољшевика на то изгледао је зачуђујуће, јер су управо тада покренули капмању која се огледала у масовним прогонима Руске православне цркве, што је укључивало и хапшења свештенослужитеља и конфискацију црквене имовине. С друге стране, од неких лица на виским положајима у Ватикану у том периоду могли су се чути говори, који су схватани као „кокетирање с бољшевицима“. Због тога су се међу руским емигрантима прошириле гласине о тајним преговорима између бољшевика и католичке цркве о пропаганди католицизма у совјетској Русији.

Као православни научници и друштвени радници, евроазијци су у томе видели покушаје покатоличавања Русије, с којима је католичка црква стално иступала у периодима кризе руске државности. Својим зборником евроазијци су хтели да „отворе очи“ руској емиграцији на те инсинуације католика. Евроазијци су затражили благослов за зборник од митрополита Јевлогија (Георгијевског)² и добили су га под условом да за зборник пишу само мирјани.³

Тај антикатолички зборник евроазијаца под насловом *Русија и латинство* изашао је 1923. године у Издавачкој кући Евроазија у Берлину. У њему се користи стари правопис пре револуције (бела емиграција није признавала правописну реформу бољшевика, евроазијци су се до 1925. године такође придржавали тог правила). Новац за зборник дала је сестра барона Александра Владимировича Мелера-Закомелског, бившег Врангеловог гардисте, који је неко време био близак евроазијском покрету, финансирао га из личног капитала и учествовао у стварању Издавачке куће Евроазија (нем. *Eurasia-Verlag*).⁴

---

¹ Мисију помоћи, на чијем челу је био отац Волш, чинило је 12 сарадника. Радила је на Криму, југу Русије, као и у Москви, Краснодару, Ростову на Дону и Оренбургу 1922. и 1923. године. Видети о томе: Ватикан и Россия, доступно на: <http://vaticanstate.ru/vatikan-i-rossiya>

² Митрополит Јевлогије (Василије Семјонович Георгијевски, 1868–1946), тадашњи епископски архијереј Западноевропске епархије Руске православне цркве.

³ Н. С. Трубецкой. *Письма к П. П. Сувчинскому 1921–1928* (составление, подготовка текста, вступительная статья К. Б. Ермишиной). Москва: Библиотека-фонд Русское зарубежье, Русский путь, 2008, стр. 35.

⁴ *Ibid*, стр. 333.

У зборнику је учествовало осам аутора: културолог Петар Михајлович Бицили, историчар Георгије Владимирович Вернадски, богослов и филозоф Владимир Николајевич Иљин, богослов и историчар цркве Антон Владимирович Карташов, географ и економиста Петар Николајевич Савицки, музиколог и публициста Петар Петровић Сувчински, лингвиста и културолог Николај Сергејевич Трубецки и богослов и филозоф Георгије Васиљевић Флоровски. Свако од њих је написао за зборник по један чланак. За двојицу од осморице, Вернадског и Иљина, то је било прво објављивање у евроазијским издањима, а за тројицу, Бицилија, Карташова и Флоровског последње, при чему је Флоровски био један од оснивача евроазијског покрета и његов излазак из покрета изазван је принципијелним разлозима. Касније ће написати чувени чланак *Евроазијска саблазан* с оштром садржајном критиком евроазијства с позиција православног антибољшевијзма. Два учесника, Бицили и Карташов, били су сасвим случајни људи у евроазијском покрету и никада нису изражавали своје слагање с његовим основним поставкама (ако је у случају Бицилија постојало одређено интересовање за културологију евроазијства, радови Карташова уште били су уврштени само због његових личних веза с предводиоцима евроазијства).

Перипетије рада над зборником открива нам преписка оснивача евроазијства, Николаја Трубецког и Петра Сувчинског, која је недавно објављена. Тако у писму од 1. јануара 1923. године Трубецки саопштава Сувчинском да „зборник треба да буде борбен, а не помирљив“ и да „ја нећу учествовати у помирљивом зборнику.“⁵ Трубецки даље истиче да је главна идеја зборника „борба с латинством“, тј. с католицизмом, те изражава бојазан да ће чланак Карташова бити превише мирољубив према католичкој цркви (та бојазан се испоставила као неоправдана). Трубецки истиче да су после завршетка Првог светског рата позиције Римокатоличке цркве ојачале, јер је добила велика права у Италији и Француској, а настале су и две католичке државе – Пољска и Ирска. Трубецки сматра да католици, охрабрени тим успесима, прелазе у напад и нису им потребни савезници. На тај начин Трубецки критикује оне руске емигранте који су покушавали да са католицима склопе савез против бољшевијзма.⁶

Као епиграф за зборник изабране су речи из Јеванђеља по Матеју (глава 4, стихови 8–9): „Опет га узе ђаво и одведе на гору врло високу, и показа му сва царства овога свијета и славу њи-

---

⁵ *Ibid*, стр. 38.

⁶ *Ibid*, стр. 39.

хову. И рече му: све ово даћу теби ако паднеш и поклониш ми се.⁷ То је позната епизода, која показује како ђаво покушава да искуша Исуса Христа пред почетак Његове проповеди. Алузија евроазијца је јасна: као што је ђаво искушавао Спаситеља измученог четрдесетодневним постом, тако и католици покушавају да искушају руски народ-богоносац, измучен револуцијом. Међутим, ако пажљиво прочита зборник, читалац може открити и други смисао тог епиграфа, будући да се у зборнику заступа идеја да је католичка црква, за разлику од православне, поклекла пред искушењем власти и тежи световној и политчкој моћи.

Чланци у зборнику дотичу неколико тема. Чланци Савицког *Русија и латинство* и Сувчинског *Страсти и опасност* садрже расуђивања о идејно-садржинској блискости бољшевизма и католицизма, „Интернационале и Ватикана“. „У извесном смислу бољшевизам и латинство, интернационала и Ватикан на историјском и емпиријском плану су саборци и савезници“ – истиче Савицки.⁸ По његовом мишљењу, и интернационала и Ватикан су непријатељи православља, што значи и Русије, за коју је православље основа постојања. Притом, ако су бољшевици страшни јер носе телесну смрт, али она вероватно отвара души пут према спасењу, онда католици, убеђен је Савицки, носе духовну смрт. Сувчински исказује сличну идеју: „Ко зна, можда је у дрском изазову целом свету, у нечувеном слепом самопотврђивању бољшевизма Ватикан инстинктивно осетио идеологију сродну себи по гордости и близак ослонац по одлучности, те се узнемирио и окренуо према Русији.“⁹

У чланку Петра Бицилија *Католичанство и римска црква* на примеру догмата западне цркве о непогрешивости римског папе открива се православно поимање католичанства. Бицили тврди да католичка црква није само наследница древне апостолске цркве, већ је она и наследница Римске државе. Она је у себи објединила црте цркве и државе, при чему империјалне државе, која представља надградњу у односу на националне државе. „На развој уређења католичке цркве утицало је деловање римске државне идеје. Католичанство није случајно било и јесте вероисповест претежно романских народа, те се може посматрати као израз романске културе и романског стваралачког генија“ – закључу-

---

⁷ Превод је дат према: *Нови завет Господа нашег Исуса Христа: Превод комисије Светог архијерејског синода Српске православне цркве* (треће исправљено издање), 1997. – прим. прев.

⁸ *Россия и латинство*, стр. 11.

⁹ *Ibid*, стр. 30.

чује културолог.¹⁰ За источну цркву, наставља Бицили, Христос је пре свега Спаситељ, а за западну судија. Такво поимање допринело је претварању цркве на Западу у правну институцију, западна црква штити људе од божијег гнева, под условом да се беспоговорно потчињавају владикама те цркве. За католике је црква држава заснована на принуди, то је духовна монархија на чијем је челу Христос, а Његов представник на земљи је папа, док истинско православно поимање цркве, истиче Бицили, види у њој савез заснован на љубави, а не на насиљу.

Историчар Георгије Вернадски у свом чланку *Уједињење цркава у историјској стварности* подробно разматра низ догађаја који су довели до познатих унија – Лионске, Фирентинске и Брестске, као и поступке римских папа, руководилаца западне цркве и грчких патријарха, епископа и царева (а у последњем делу посматра и ситуацију у западним руским земљама које су биле под влашћу Пољске). Историчар долази до закључка да су се „свуда и увек примећивале заједничке црте уније – тежња Латина да искористе тежак положај православаца, као и бојазан од изазивања буре супротстављања превише очигледним и отвореним откривањем свог латинског лица.“¹¹ Вернадски закључује да уније нигде и никада нису биле истинско уједињење цркава, које се одиграло према начелима равноправности, већ су свуда биле само прелазна етапа покатоличавања православног становиштва.

Следећа два чланка, *Саблазан сједињавања* кнеза Николаја Трубецког и *Путеви сједињавања* Антона Карташова посвећена су разматрању питања уједињења цркава с филозофске и богословске тачке гледишта.

Кнез Трубецки с њему својственом логичношћу разматра различите могуће варијанте уједињења цркава и долази до неповољних закључака. Ако јерарси католичке и православне цркве не пристану на компромис по принципијелним догматским питањима, уједињење није могуће. Свака црква сматра себе носиоцем највише истине и слаже се са поновним уједињењем с другом само под условом да се друга страна покаје и одрекне вероучења и у потпуности прихвати другу и супротну доктрину. А ако барем део јерарха с обеју страна прихвати компромис по тим питањима, онда ће тај компромис бити условљен политичким и историјским разлозима. Међутим, за сваког истински верујућег човека покушај стављања земаљских интереса изнад саборне црквене истине

---

¹⁰ *Ibid*, стр. 64.

¹¹ *Ibid*, стр. 120.

представља велики грех. Наравно да ће се и у западној и у источној цркви наћи људи који неће прихватити ту компромисну „уједињену“ цркву, те ће на тај начин присталице екуменизма у тежњи да превазиђу многоцрквеност само повећати број хришћанских цркава, поред већ постојећих настаће још једна. Услед тога ће од истинске Цркве Христове, а за Трубецког је то само православна црква, отпасти одређен број верника, које је занела „саблазан уједињења“, самим тим ће црква бити ослабљена, а то је корисно само непријатељу Бога – сатани. Другим речима, иза спољашње благочестивих покушаја превазилажења раскола између католика и православца крије се њихова антихришћанска природа.

Трубецки закључује: „Истинско уједињење црква не може бити остварено само људским средствима. Оно се може десити само помоћу Божије промисли, само као чудо. И ми верујемо и знамо да ће се чудесно и истинско уједињење свих хришћана у једно стадо с једним Пастиром стварно десити у последњим данима, када ће се испунити сва пророчанства, када ће се открити све што је тајно и неће бити места за сумњу. Ми не знамо и не можемо знати у какве конкретне облике ће се то чудесно и истинско уједињење црква излити.“¹²

Сличне идеје износи и Антон Карташов. Он је такође убеђен да се уније, које су се одиграле у историји, не могу сматрати примерима уједињења цркава: „сва досадашња искуства уједињења и унија била су по природи неправедна, омрачена насиљем и крвљу, те представљају болне странице хришћанске историје, које не треба да се понављају.“¹³ Он се у потпуности слаже с Трубецким да, иако се може и треба молити за уједињење цркава, покушаји да се ради реализације тога заузме ванконфесионална позиција не могу донети плода и зато су опасни.¹⁴

Најоштрији и најнепомирљивији став према том питању заузима Георгије Флоровски. У свом чланку *Два Завета* он истиче да догмати који су прихваћени на васељенским саборима нису теоријски аксиоми, који се могу развијати и различито тумачити, већ симболичко изражавање искуства живе вере. Зато се не може говорити ни о каквом „јединственом мозаичком хришћанству“ које би чинили православље, католицизам и протестантизам. Наведене конфесије представљају различите типове религиозног живота, који се заснивају на различитом религиозном искуству. И само један од тих типова, православље, које се заснива на очуваним

---

¹² *Ibid*, стр. 137.

¹³ *Ibid*, стр. 143.

¹⁴ *Ibid*, стр. 146–147.

старим догматима, представља истинско хришћанство, Цркву Христову, која је видљиви историјски израз, невидљива црква на чијем је челу Христос. Уједињење католичке и православне цркве могуће је само под условом да се католици одрекну од новина (филиокве, примат папа, итд.) и да се врате у крило православља. Флоровски пише: „Ми жудимо и видљивом јединству хришћанског света, васељенском општењу молитве и догматској јединомислености и овде на земљи. Ми се не молимо за спољашње уједињење и усаглашавање, не за ‘коалицију’ засновану на попуштањима и уступцима, већ за дубоко и најискреније сливање у јединству вере, у јединству благодатног искуства и духовног подвига, у јединству вере и познању Сина божијег. Ми се молимо да цео свет постане православни.“¹⁵

Према Флоровском, католицизам је подлегао трећем ђаволском искушењу – искушењу влашћу. Наиме, католицизам тежи да створи савршену хришћанску државу на челу са папом, али ако би се то остварило, онда не би било потребе за другим доласком Исуса Христа. *Легенда о Великом инквизитору* Достојевског, где католички јерарх осуђује на смрт самог Христа, садржи по мишљењу руског богослова сасвим веродостојну оцену католичанства.

Савршено друштво на земљи, тврди Флоровски, биће могуће само после краја света и биће створено старањима Бога, а не људи. Грехован је покушај да се старањима људи створи савршена држава пре тога, на овој земљи која још увек није преображена. Никаква хришћанска политика не може да постоји, могућа је само хришћанска култура. Јеванђељска вест упућена је конкретној људској личности, Бог позива човека на преображење и усавршавање. Али Он то не захтева од друштва, зато што друштво није личност: „Јеванђеље шири благу вест свој твари, наговештава васељенску обнову и преображење, али оно је упућено само личности, личном покајању и личном подвигу. Хришћанство не зна за безлични колектив, не зна за збирне целине“¹⁶ – пише Флоровски и наставља – „Апсолутно се открива само у личности, јер божији лик постоји у човеку, али нема га у држави, друштву или било каквом другом колективу. Јеванђеље се не може раширити у кодекс правних прописа, у устав идеалног, нормалног и праведног друштва. Изградња друштва је световна ствар.“¹⁷

Чланак Флоровског завршава се супротстављањем „двају завета“ – људског, заснованог на принудном и спољашњем „усре-

---

¹⁵ *Ibid*, стр. 164–165.

¹⁶ *Ibid*, стр. 167.

¹⁷ *Ibid*, стр. 171.

ђивању свих“, и Христовог, заснованог на слободи личности и стваралаштву.

На крају, зборник заокружује чланак богослова и филозофа Владимира Иљина *Ка проблему литургије у православљу и католицизму*, који је посвећен проблему култа. Иљин посматра култ као срце религије и с правом указује да свака критика религије, религиозно слободоумље, које се логички завршава атеизмом, почиње од негирања култа. С друге стране, најдоследније атеистичке доктрине такође долазе до потребе за увођењем сопственог култа, попут позитивистичке „религије човечанства“, коју је створио Огист Конт или „религије без Бога“ – будизма. Социјализам не представља изузетак, он несвесно ствара сопствени култ који се заснива на поштовању дела његових утемељивача, Маркса и Енгелса и њихових портрета.

Иљин заступа мишљење да је култ нераскидиво везан за догмат и мит, при чему он не подразумева под митом архаична предања, већ историјску чињеницу повезану с вером: „У миту се постојање историјског ноумена спознаје кроз веру и супротно, сам ноумен подстиче и изазива слободни подвиг вере.“¹⁸ У том смислу мит постоји и у атеистичкој филозофији и чак у биографији сваког конкретног човека. Изобличавање мита и догмата неизбежно доводи до изобличавања култа. То се види на примеру католичке литургије (а литургија је основа хришћанског култа). Није случајно што у католицизму нема призивања Дарова Светог Духа (Епиклезе). По Иљину, то је повезано с догматом о папи као наместнику Христа на земљи. Зато по логици католика следи да папа, као и Христос, претвара хлеб и вино у Тело и Крв Господњу, без помоћи Светог Духа. Нарушавање догматске пуноће, коју су дали стари сабори, води нарушавању култа.

Дакле, основне идеје зборника су следеће:

- 1) Католицизам и бољшевизам су савезници у борби са православљем и уопште носе сличну идеју о преображају света на основу стварања „савршене државе“ (коју бољшевици схватају као диктатуру пролетаријата, а католици као Римокатоличку цркву).
- 2) Католичка црква представља својеврсну псеудодржаву, која није толико наследница Христа и апостолске заједнице колико Римског царства. Њен култ је изобличен и непотпун. Истинска саборна и благодатна црква Христова је једна, а то је православна црква.

---

¹⁸ *Ibid*, стр. 183.

- 3) Сви покушаји уједињења католичке и православне цркве у историјској прошлости заснивали су се на понижавању и превари православља и тежњи католика да православце обрете у своју веру.
- 4) Истинско уједињење цркава у оквиру историје и старањима људи није могуће. То се може догодити само после краја времена, на чудесан начин по вољи Бога.

На први поглед се чини да је садржај овог зборника мало повезан с претходним зборницима евроазијаца (*Излазак ка Истоку* и *На путевима*). И стварно, у њему се не помиње Евроазија, теорија локалних култура и све оно што се обично поистовећује с евроазијством. Међутим, евроазијство је шире од геополитичке доктрине. У првим зборницима евроазијци су истакли православље као основу своје идеологије. У предговору зборника *Излазак ка Истоку* стоји: „Ми не одбијамо да одредимо, барем за нас саме, садржај оне истине, коју Русија по нашем мишљењу открива својом револуцијом. А та истина је негирање социјализма и утврђивање Цркве.“¹⁹ У зборнику *Русија и латинство* евроазијци на себи својствен начин развијају теме разобличавања безбожног социјализма и критике Запада (не његових политичких и економских институција, већ његове традиционалне религиозности) које су започели у првим зборницима. Такво мишљење изнео је и оснивач евроазијства, Петар Николајевич Савицки, у завршном и прегледном чланку *Идеје и путеви евроазијске литературе* из 1933. године: „Већ у *Изласку ка Истоку* приближно половина чланака била је посвећена религиозним питањима. Таква пропорција задржала се и у следећим зборницима. Године 1923. евроазијци су објавили посебну књигу о односима Русије и католичанства. Низ даљих брошура био је усмерен на борбу с антирелигиозном пропагандом.“²⁰

Зборник *Русија и латинство* имао је одјек у круговима руске емиграције. Позитивном рецензијом оценио га је Иван Александрович Иљин,²¹ мислилац далек од евроазијства, који ће касније постати његов непомирљив критичар, док су се истовремено

---

¹⁹ О. С. Широков (ред.). *Исход к Востоку*. Москва: Добросвет, 1997, стр. 49–50.

²⁰ С. Ключников, (сост.) *Русский узел евроазиатства. Восток в русской мысли: сборник трудов евразийцев*. Москва: Беловодье, 1997, стр. 373.

²¹ И. А. Ильин. „Рецензия на книгу: Россия и латинство: сб. ст, Берлин, 1923“ в: *Русская мысль*, 1923, кн. 3–5, стр. 403.

из средине руских симпатизера католицизма, којима је, на пример, припадао Георгије Николајевич Трубецки, чуле речи осуде.

Большевици су 1923. године забранили рад Мисији Ватикана у Совјетском Савезу, те се кратки тактички „савез Интернационале и Ватикана“ распао. Евроазијци су наставили да бране вредности васељенског и руског православља и у својим следећим издањима.

(превод с руског језика: Стефан Милошевић)

ЛИТЕРАТУРА

Група аутора. *Россия и латинство: сборник статей*. Берлин: Eurasia-Verlag, 1923.

Ильин, И. А. „Рецензия на книгу: Россия и латинство: сб. ст, Берлин, 1923“ в: *Русская мысль*, 1923, кн. 3–5.

Ключников С. (сост.) *Русский узел евроазиатства. Восток в русской мысли: сборник трудов евразийцев*. Москва: Беловодье, 1997.

Трубецкой, Н. С. *Письма к П. П. Сувчинскому 1921–1928* (составление, подготовка текста, вступительная статья К. Б. Ермишиной). Москва: Библиотека-фонд Русское зарубежье, Русский путь, 2008.

Широков, О. С. (ред.). *Исход к Востоку*. Москва: Добросвет, 1997.

Ватикан и Россия, доступно на: <http://vaticanstate.ru/vatikan-i-rossiya>

Рустем Р. Вахитов РОССИЯ И ЛАТИНСТВО: АНТИКАТОЛИЧЕСКИЙ СБОРНИК ЕВРАЗИЙЦЕВ

Резюме

Статья посвящена сборнику *Россия и латинство*, выпущенному в 1923 году членами эмигрантской группы евразийцев (Петр Николаевич Савицкий, Николай Сергеевич Трубецкой, Георгий Васильевич Флоровский, Георгий Владимирович Вернадский и др.). В сборнике подвергается критике католичество: его культ, церковная организация, история и политика с позиций православного мировоззрения.

Ключевые слова

Евразийцы, Россия и латинство, большевизм, католицизм, православие, церковь

Артем Соловјов*

Катедра за политикологију, социологију и филозофију Башкирске академије за државну службу и управу при председнику Републике Башкортостан
Руска Федерација

ИМПЕРИЈСКИ АСПЕКТ РУСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ КРИТИКЕ КАТОЛИЦИЗМА У XIX ВЕКУ: СЛУЧАЈ АРХИЕПИСКОПА НИКАНОРА (БРОВКОВИЧА)

Сажетак

У раду се сагледава научна делатност архиепископа Никанора (Бровковича) у оквиру антикатоличких дискусија како у ширем контексту сагледавања политичке суштине католицизма, тако и у ужем контексту антикатоличких полемика у Русији у XIX веку. У полемичким делима архиепископа Никанора (Бровковича) јасно се оцртава положај Руске православне цркве у XIX веку. Архиепископ с једне стране брани православље указујући на погрешност догмата католичке цркве. С друге стране, у публицистичким делима (попут *Апела браћи Словенима*) оцртава се потчињен положај Руске православне цркве, која је била саставни део државног апарата, те је тако постала инструмент Руског царства у формирању његовог империјског облика и супротстављању империјским претензијама католичке цркве. За разлику од империјског облика католицизма, у ком су избрисане особине националне самобитности словенских народа који су ушли у круг *Rex Slavia Latina*, Руско царство се брине о самобитности својих поданика и оних који улазе у његову сферу утицаја.

Кључне речи

Православље, католицизам, критика католицизма, Руска православна црква, империјски облик, архиепископ Никанор (Бровкович)

---

* Кандидат филозофских наука, доцент

1. Суштина католицизма: репрезентација Бога на земљи и њен империјско-правни облик

Питање утицаја католицизма на социјално-политичку сферу савременог света може се учинити као не превише актуелно. Проблеми тероризма, глобализације, унутрашњих противречности потрошачког друштва, борбе за енергетске ресурсе и сфере утицаја у свету померели су то питање у други план. Али ако не будемо обраћали пажњу на циљеве и вредности политичких субјеката, остаће нам нејасни унутрашњи, често несхватљиви узроци појављивања одређених тенденција у политичким процесима. Један од најважнијих аспеката који се не сме изгубити из вида је разлика култура, која се одређује особеностима одређене религије која формира културу. Управо тај разлог и доводи до потребе посматрања католицизма као једног од одређујућих фактора европске и светске политике и у наше време.

У чему је суштина политичког аспекта католицизма? За одговор на то питање можемо се обратити једном од класичних радова из XX века Карла Шмита на ту тему. Шмит је конзервативни немачки мислилац и католик по вероисповести. У свом раду *Римски католицизам и политички облик*¹ он показује особеност политичке суштине католицизма. Треба истаћи да је његово истраживање објављено с црквеним *imprimatur*, тј. званичним одобрењем за објављивање католичке цркве.² Зато ћемо се, ради објективности, обратити прво томе, како сами католици схватају суштину политичког аспекта своје религије.

Као прво, Шмит истиче да се католицизму замера „општост“, као и то да циљ оправдава средства и да католици могу да нађу компромис с онима с којима не би требало чак ни да сарађују. Истраживач пише да ту нема никаквих противречности и објашњава то на следећи начин: „С тачке гледишта (католичког – А. С.) погледа на свет сви политички облици и могућности су само инструменти реализације идеје.“³ То значи да се у католицизму све партије, друштвени, национални и културни покрети, који, на-

---

¹ Carl Schmitt. *Römischer Katholizismus und politische Form*. München: Theatiner-Verlag, 1925. У даљем тексту Шмитов рад цитира се на основу превода А. Ф. Филипова: Карл Шмитт. „Римский католицизм и политическая форма“ в: Карл Шмитт. *Политическая теология*. Москва: КАНОН-пресс-Ц, 2000, стр. 99–154.

² Видети о томе напомене уз К. Шмитт, *Opus citatum*, стр. 322.

³ Карл Шмитт, *Opus citatum*, стр. 104.

равно, имају своје сопствене циљеве, посматрају само као средства за остваривање свог циља.

Циљ католичке цркве је репрезентација Бога на Земљи: „Она репрезентује *civitas humana*, она сваког тренутка представља очовечење и крсну жртву Христа, она представља Христа лично, који је у историјској стварности постао човек Бога.“⁴

Једнак однос према различитим и чак противречним политичким, друштвеним, националним и културним токовима постаје могућ, према Шмиту, захваљујући томе што католичка црква баштини империјски однос према друштвеној разноврсности: „Све стране⁵ се уочљиво слажу да Римокатоличка црква као историјски компелкс и административни апарат наставља универзализам Римског царства. Али сваку светску империју карактерише одређени релативизам према множини могућих погледа, одлучујућа надмоћ у односу на локалну својеврсност, а истовремено и опортунистичка толеранција за све што нема централни значај.“⁶

То признање империјског карактера католицизма упућује на карактеристике те религије, које је дао Фјодор Михајлович Достојевски у роману *Браћа Карамазови*, у његовом малом делу који је добио наслов *Легенда о Великом инквизитору*. Код Достојевског, јунак те „легенде“, Велики инквизитор, тврди да је циљ католичке цркве уређивање живота људи на земљи (а не на небу), помирење људи са својом савешћу (а не њено очишћење) и да католичка црква замењује Бога на Земљи. И ту се на необичан начин Достојевски садржајно слаже са Шмитом, мада је оцена тог садржаја код руског мислиоца негативна, док Шмит позитивно оцењује ту главну функцију католицизма – представљање Бога на Земљи.

Потврда исправности схватања Шмита по питању империјског карактера католичке цркве је и анализа природе католицизма, коју је урадио још један руски мислилац, филозоф и историчар, Алексеј Фјодорович Лосев (1893–1988). Лосев је стручњак за антику и историју културе, православни религиозни филозоф и аутор кључног рада за разумевање мита у XX веку – *Дијалектике мита* (1930).

Управо у додатку том раду, као и његовом раду *Огледи о античком симболизму и митологији* (1930) могу се открити занимљиве карактеристике католичког погледа на свет. Тако Лосев пише: „Латинство није ништа друго до обједињавање источног

---

⁴ Карл Шмитт, *Opus citatum*, стр. 125.

⁵ Тј. како присталице, тако и противници католицизма.

⁶ Карл Шмитт, *Opus citatum*, стр. 104–105.

православља са староримским методама митског мишљења. То је такво хришћанство, где основну улогу играју принципи папе, светског империјализма, правног поимања истинā вере, формализма и морализма, итд.⁷

Лосев притом указује да је догматски извор свих разлика католицизма и православља *Filioque* – католичко учење о исхођењу трећег Лица Пресвете Тројице, Светога Духа, од Бога-Сина, од друге Ипостаси Тројице. Тог догмата нема у савременом православљу, није га било ни за време васељенских сабора, те је католичка црква заправо увела нови догмат. Али управо тај догмат према Лосеву „уводи субординацију у узајамном односу Лица Пресвете Тројице.“⁸ Тако се хијерархија карактеристична за свет твари произвољно преноси на самог Творца. И та тежња да се духовно директно представи кроз телесно, Личност Христа безусловно кроз личност човека доводи до тога да католицизам мора да схвата свет као империју, у којој управо *pontifex maximus* треба да спаја све разнородно уједно и користи сваку разноврсност само као средство. Управо о томе је писао Карл Шмит као о циљу католицизма.

2. Питање католицизма у политичком животу Руског царства у XIX веку

Питање односа према католицизму у Руском царству било је једно од важнијих питања јер је било везано за ширење граница на западу. У првом реду највећи значај имало је „пољско питање“ које је подразумевало неопходност управљања оним делом Пољске који је ушао у састав царства. Пољску су насељавали претежно католици, који су притом били крајње сепаратистички настројени, што се одражавало у борби за независност и повременим устанцима. Пред царством се нашло питање управљања Пољском и ту су значајну улогу играли односи с католичком црквом.

Као друго, проблем односа католичке цркве с Руским царством био је везан за делатност језуита, језуитских школа, за функционисање католичких парохија, епархија и богословија на територији Русије. Ту је занимљиво да је однос католичке цркве и Руског царства, чија је званична државна религија било православље, заправо био однос двају империјски оријентисаних субје-

---

⁷ А. Ф. Лосев, *Диалектика мифа*. Москва: Мысль, 2001, стр. 429.

⁸ *Ibid*, стр. 447.

ката. И ако је католицизам посматрао Русију као средство за остваривање свог циља, руска царска бирократија покушавала је да искористи католицизам како би могла да управља католицима на територији руске државе и контролише их. То је посебно било важно у односу према Пољској, а почетком XIX века и према унијатима, који су настањивали западне губерније, што је подразумевало могућност толерантног односа према католичкој цркви, али само онолико, колико је она доприносила могућности да се контролишу пољски католици и унијати.

И као треће, велики значај имала је појава зависности руског православног богословља од католичког. Чак су у другој половини XIX века предавачи руских православних духовних академија предлагали својим ученицима да проуче апологетику према радовима француских и немачких католичких аутора.⁹ Ту зависност (чије су стварне размере савременици преувеличавали),¹⁰ трудили су се да надоместе како словенофили, тако и Николај Гогољ, тј. мислиоци, који се могу окарактерисати као богослови лаици.

Они су чинили одређену опозицију званичном духовно-академском богословљу, трудећи се да стану на чело (макар у теоријско-идеолошкој сфери) реформисања Руске православне цркве која је у то време била практично потпуно зависна од државе и царске бирократије. То ослобађање од империјског облика словенофили су замишљали као обраћање зајединици с једне стране (отуда спорови око статуса и функција црквене парохије) и као превазилажење зависности од католичког утицаја с друге.

Тако је један од класика словенофилства, Алексеј Степанович Хомјаков (1804–1860) писао о процесу издвајања католицизма од Васељенске цркве: „Хришћанин, који је некада био члан Цркве и одговорни учесник у њеним одлукама, (у католицизму) је постао поданик Цркве.“¹¹ А саму Цркву Хомјаков је дефинисао као „јединство божије благодати, која живи у мноштву разумних твари,

---

⁹ Видети о томе рукописе курса предавања из Основа богословља архиепископа Никанора (Бровковича) за 1870. годину у Државном архиву Одеске области, Украјина, фонд 196, оп. 1, д. 46.

¹⁰ О томе видети више: К. М. Антонов, „Я благодарение Богу, не богослов: становление русской религиозной философии и истоки концепции западного пленения православного богословия“ *Христианское чтение*, 3/2015, стр. 68–92.

¹¹ А. С. Хомяков. *Полное собрание сочинений*. Том 2. Издание 3. Москва: 1886, стр. 52.

које се поковавају благодати“.¹² Та дефиниција допуњава се тиме да је божија благодат исказивање божије љубави, те је циљ цркве тежња људи тој благодати, док се у католицизму открива одређено достављање благодати на земљу.

Најближи сарадник Хомјакова, Јуриј Фјодорович Самарин (1819–1876), аутор је докторске дисертације, посвећене међусобном односу погледа богослова с почетка XVIII века – митрополита Стефана (Јаворског) и митрополита Теофана (Прокоповича),¹³ од којих је први био прокатолички расположен, а други се саосећао с протестантизмом. Самарин покушава да докаже да њихов спор показује да званично православно богословље нема своју самобитну специфику, већ представља само синтезу протестантске и католичке теологије. То је заправо било одређено образлагање потребе поновног стварања самобитне руске православне мисли. Словенофили су замишљали управо себе као лидере формирања самосталног богословља. Тако Самарин скоро директно назива Хомјакова „учитељем Цркве“.¹⁴ А што се тиче Самарина, занимљиво је још и то да је он аутор великог полемичког дела, посвећеног језуитима и њиховом односу према Русији.¹⁵

Са једне стране може јасно видети да се Руско царство у личности католичке цркве сударало с још једним политичким субјектом који је имао империјске претензије. При том је руска управљачка бирократија покушавала да искористи католицизам за утицај на пољске сепаратисте, док је католичка црква видела шансу да искористи могућности Руског царства за остваривање свог циља. У том смислу словенофили, који су критиковали католицизам, били су и критичари империјализма уопште. Само по себи то и не чуди, јер је њихов политички пројекат несумњиво био национални,¹⁶ док су сами словенофили били увек у опозицији, без обзира на монархизам који су декларисали.

---

¹² *Ibid*, стр. 3.

¹³ Ю. Ф. Самарин. *Феофан Прокопович и Стефан Яворский как проповедники*. Санкт-Петербург: 1844.

¹⁴ Ю. Ф. Самарин. „Предисловие“ в: А. С. Хомяков. *Полное собрание сочинений*. Том 2. Издание 3. Москва: 1886.

¹⁵ Ю. Ф. Самарин. „Иезуиты и их отношение к России“ в: *Письма к иезуиту Мартынову*. Издание 4. Москва: Типография Грачева и Ко, 1870.

¹⁶ О супротстављености империјског и националног пројекта у Русији XIX века и словенофилима као теоретичарима националног пројекта у

Руска православна црква била је у потчињеном положају. Како је њоме управљао Синод, тј. својеврсно министарство које се потчињавало непосредно цару, она је била уклопљена у систем царске бирократије. Такав њен положај умногоме је доприносио томе да је становништво Русије губило поверње према цркви паралелно са повећањем неповерења према држави. Ипак, таква ситуација када је доминантна конфесија уклопљена у систем управе, била је корисна за државу. На пример, управо је то дало могућност да се теоријски засновано заустави католицизам у Русији уз његово очување до оне мере, која се чинила властима корисном за њене сопствене циљеве. Тако је православно свештенство било с једне стране у обавези да одржава и повећава ауторитет православља у оним регионима царства, где је католицизам доминирао, а с друге стране да се не противи католицима тамо, где су били корисни за државу. С тачке гледишта националног, антиимперијског пројекта словенофила то је доводило, између осталог, и до тога да је православно свештенство губило ауторитет и рушило ауторитет самог православља у народној средини.

3. Радови архиепископа Никанора (Бровковича) у контексту противкатоличке делатности Руске православне цркве у XIX веку

Као што је већ речено, став православног свештенства према католицима није био једнозначан. То се у потпуности односи на оне који су обично сматрани „ученим монашвом“, тј. на архијереје, који су управљали епархијама и били на челу православних образовних установа – богословија и академија. У дужности оних који су чинили ту категорију од средине XIX века спадала је и антикатоличка полемика као одређени начин теоријског дистанцирања Руског царства од католичког империјализма. Истовремено, тамо где је то било потребно, православни црквени великодостојник могао је да буде обавезан да делује заједно с католичким клиром зарад благостања државе.

Управо се у таквом положају од средине XIX века нашао дипломац и наставник Духовне академије у Санкт-Петербургу, јеромонах (касније и архиепископ) Никанор (Бровкович) након што је 6. јануара 1848. године римски папа Пије IX издао *Окржну посланицу источним хришћанима* у којој их позива да се „врате“ у крило католицизма, признавши учење о исхођењу Светог Духа и

Русији видети: А. А. Тесля. *Первый русский национализм и... другие*. Москва: Европа, 2014.

од Сина, као и старешинство папе. Младом наставнику духовне академије наложено је да напише истраживање у ком би било доказано да у Светом писму и Предању нема никаквих указивања да све хришћанске помесне цркве треба да се потчињавају Римској цркви.

Монах—научник је тај посао изванредно обавио. Његов рад излази у виду посебних чланака у току неколико година у часопису *Христианское чтение* (у бр. II из 1852, у бр. I и II 1853. и бр. I из 1857. године), а затим се објављује као посебно издање у два тома (први том 1856, а други 1858. године). Касније, 1869. године за тај трактат оцу Никанору биће додељена титула доктора наука, а сам рад с малим додатком биће поново издат под завршним насловом *Анализа римског учења о тобожњем (папском) примату, урађена на основу Светог Писма и Предања из првих векова хришћанства до Првог васељенског сабора (укључујући и њега)* (1871). Уопште, треба истаћи да цео тај рад, који је у својој основи написао истраживач у периоду од своје двадесет и пете до тридесете године, носи искључиво формално-теоријски карактер без обзира на капиталност и заснованост.

Што се тиче личности архиепископа Никанора, треба рећи да је он био истакнути мислилац, архипастир и проповедник. После предавања на Духовној академији у Санкт-Петербургу, биће ректор Богословије у Риги (1856—1858) у чину архимандрита, ректор Саратовске богословије (1856—1864), Витепске богословије (1865—1868), и Духовне академије у Казању (1868—1871), а од 1871. године епископ Аксајски (викар Донски), епископ Уфимски и Мензенлински (1875—1883), а затим и епископ и архиепископ Херсонски и Одески (1884—1890). Архиепископ Никанор је и аутор тротомног филозофског трактата *Позитивна филозофија и надо-сећајно постојање* (први том 1875, други том 1876, трећи том 1886. године, више од 1400 страница) у ком покушава да логичко-филозофски заснује постојање Бога и бесмртност душе ослањајући се на хришћански платонизам и немачку класичну филозофију. Он се може назвати аутором једног од првих православних филозофских система у Русији.

Али као богослов он се прославио управо својим радовима у којима истражује католичку догматику. Други велики рад о католичком питању архиепископа Никанора био је везан за прокатоличку позицију, коју је осамдесетих година XIX века заузимао руски религиозни филозоф Владимир Сергејевич Соловјов. То је заиста био необичан случај у историји руске мисли, када филозоф из редова словенофилства долази до идеје о уједињењу целог света под световном влашћу руског монарха и духовном влашћу римског првосвештеника. Томе је посвећен рад Соловјова *Догма-*

тско учење Цркве у вези са питањем о уједињењу цркава, који се појавио 1885. године у дванаестом броју часописа *Православное обозрение*. Тај чланак заједно са још четирма његовим текстовима из 1885. и 1886. године,¹⁷ био је један од основних текстова за књигу Соловјова *Историја и будућност теократије: истраживање светско-историјског пута према истинском животу – први том*, издате у Загребу 1887. године.

Средином осамдесетих година XIX века идејна трагања довела су Соловјова до контакта с хрватским католицима. Његов најближи круг саговорника у Загребу чинили су канониста Франциско (Фрањо) Рачки (1828–1894), председник Југословенске академије наука и уметности у Загребу, и епископ Јосип Јурај Штросмајер (1815–1905). Управо са Штросмајером 1886. године Соловјов налази заједничке додирне тачке по питању уједињења источне и западне цркве. Позив Соловјова на уједињење преко Штросмајера у Риму добија папа Лав XIII, који се крајње позитивно изјашњава о Соловјову.¹⁸

Без обзира што није било фактичког преласка Соловјова у католичанство и што се међу католицима нису сви с њим слагали, у Русији је постоји забринутост да познати филозоф и публициста може прокатолички утицати на јавно мњење. Управо се због тога уводи цензура према Соловјову, а у Синоду Руске православне цркве подиже се питање о потреби разјашњења неприхватљивости његовог става за православље. У својим сећањима на присуство на Синоду владика Никанор пише: „Између осталог, осим обичних текућих послава, К<онстанти>н П<етрович>ч <Победоносцев> и В<ладимир>р К<арлович>ч <Саблер>¹⁹ настављали су да ме претрпавају научним задацима. Нисам хтео, али сам морао да пишем *Апел браћи Словенима*. Владимир Соловјов је предста-

---

¹⁷ „Евангелско осование боговластия“ *Православное обозрение*, No. 1, 1885; „Первоначальные судьбы теократии“ *Православное обозрение*, No. 8, 1885; „Царство Божие и церковь в откровении Нового Завета“ *Православное обозрение*, No 9, 1885; „Теократия праотцов“ *Православное обозрение*, No 5–6, 1886.

¹⁸ С. М. Соловьев. *Владимир Соловьев: жизнь и творческая эволюция*. Москва: Республика, 1997, стр. 234.

¹⁹ Константин Петрович Победносцев био је обер-прокурор Синода Руске православне цркве, тј. онај који је управљао пословима, а Владимир Карлович Саблер његов заменик.

вио бесмислицу о потчињавању Русије папама, те, кажу, молимо те, напиши одговор.²⁰

Архиепископ Никанор заиста пише одговор Соловјову – од јуна 1888. године у неколико бројева *Додатака новинама Црквене ведомости* појављује се *Беседа о томе, има ли нешто јеретичко у Латинској цркви?*²¹ У тој „беседи“ православни архијереј разматра догматику католичке цркве и долази до закључка да су све новине у католицизму – Filioque, учење о непорочном зачећу Богородице, догмат о непогрешивости римског папе, итд. – јерес. То аутор показује већ на основу разматрања тих учења с тачке гледишта васељенских сабора настављајући самим тим свој основни антикатолички трактат и извршавајући задатак јасног позиционирања супротстављања руског царског облика империјским претензијама католицизма.

4. Архиепископ Никанор о „браћи Словенима“ и односу православља према националном питању

Већ је поменуто да осим „одговора“ Соловјову архиепископ Никанор пише *Апел браћи Словенима*, који је објављен 1889. године у часопису *Православное обозрение* (1889, бр. 5, стр. 68–78), а штампан је и као посебна брошура ради ширења на Балкану и у Пољској.

Позив почиње од разјашњења судбине која је задесила оне словенске народе који су примили католичанство: „Примање римског католичанства била је фатална издаја Словена према словенству. Прешавши у римско католичанство, Словени су прихватили и усвојили и латинство, прихватили латински језик као богослужбени, као свети. Православље, заједно с језиком, препородило је словенски дух, разум и народну самосвест. Латинство је, пак, у току векова заменило словенски дух, разум и народну самосвест

---

²⁰ Никанор (Бровкович), архиеп. „Записки присутствующего в Святейшем правительствующем Синоде“ В: *Минувшая жизнь. Из быта белого и монашеского духовенства XIX века*. Том 2. Одесса: 1913, стр. 188.

²¹ Никанор (Бровкович), архиеп. „Беседа о том, есть ли что еретическое в Латинской церкви?“ *Прибавления к Церковным ведомостям*, No. 23, 30, 34, 35, 37, 38, 1888.

прво латинском свешћу, разумом и духом, а касније и западноевропским, пресекавши словенски живот у самом корену.²²

Такав преокрет расуђивања може се учинити зачуђујућим јер православни јерарх заправо говори о потреби и пожељности очувања и развоја националне самобитности и чак националне самосвести. Он пише о томе на молбу представника царске бирократије, која је схватала да говори о националној самосталности (чак и других народа) значи дати одобрење да се о томе говори унутар Руског царства, што је недопустиво јер може довести до сепаратизма. Међутим, управо се ту појављује могућност коришћења националистичког аргумента против католика, будући да је тај аргумент само средство за осуђивање католицизма, који брише националну самобитност.

Та могућност појављује се тако што се католичким империјским претензијама (које се демонизују у *Алелу*) супротстављају империјске особености Русије. Тим особеностима архиепископ Никанор приступа на следећи начин: „У свакој деценији ми Руси све више и више разјашњавамо себи да су нам Словени браћа по оцу, те да смо дужни да их волимо и промишљамо о њима као о својим рођеним...“²³, тј. управо због тога што Руси, као и већина других Словена, исповедају православље, само ће се Русија бринути о сигурности самобитности тих народа. Ту се потпуно јасно и искрено показује да се суштина руског империјског облика за разлику од католичког састоји у томе да Русија не брише националне особености оних који су ушли у круг „бриге“ царевине-спаситељице.

У складу с тим архиепископ Никанор пише да народи, који су добили независност захваљујући ангажовању Русије на Балкану не треба презриво да се односе према њој. Презрив однос према царевини-спаситељици доводи до губитка самобитности. Ту архиепископ Никанор истиче да су највећу агресију према словенским народима вршили управо представници оних народа, који су прелазили у католицизам и ислам. Он пише: „Они (Словени) који су се одрекли светоотачке вере, свакако су непријатељи словенства.“²⁴

Али одмах после тога архиепископ Никанор пише да према самим католицима, тј. оним народима који традиционално исповедају католицизам, православље не може бити негативно настро-

---

²² Никанор (Бровкович), архиеп. „Братњам славянам“ *Православное обозрение*, No. 5, 1889, том 2, стр. 68.

²³ *Ibid*, стр. 72.

²⁴ *Ibid*, стр. 74.

јено. Негативно се оцењује ситуација када се католицизам труди да претендује на оно што је везано за сферу утицаја Руског царства – на православне Словене.

Даље, архиепископ Никанор обраћа пажњу на болно питање за Русију тог времена о односима с Бугарском, с којом су 1886. године прекинути дипломатски односи због антируских расположења и оријентације Бугарске према Аустро-Угарској и Немачкој, које су имале погоршане односе с Русијом.

Осим тога, архиепископ Никанор обраћа пажњу да је то удаљавање Бугара од Русије везано за претходну грчко-бугарску „распру“. Добивши одређену политичку аутономију у Османском царству, Бугари, који су се потчињавали Цариградској патријаршији, још седамдесетих година XIX века самовољно су тежили и црквеној независности, одн. аутокефалности и стварању самосталне бугарске цркве. Притом то чине не само без благослова цариградског патријарха, већ чак и против његове воље и обраћањем унијатству, тј. с учешћем католика у ранијој етапи шездесетих година.

У контексту изградње своје националне државе јасно је да су Бугари морали максимално да се дистанцирају од империјског типа односа. Цариградска патријаршија се у њиховом поимању везује за Османско царство. Зато, упркос непостојању и чак немогућности империјских претензија у православљу, Бугари преносе представу империје и на Цариградску патријаршију због чега и теже да се одвоје од ње.

То раздвајање, „бугарску шизму“, архиепископ Никанор схвата као тенденцију која може довести до тога да се Бугарска удаљи од православља и потпадне под западноевропски утицај. А према мишљењу архиепископа Никанора, Западна Европа је носилац католичког облика империје, који уништава самобитност словенских народа, који су ушли у њену сферу утицаја. Архиепископ Никанор завршава свој апел упозорењем на то.²⁵

На тај начин може се веома јасно видети да се поимање католицизма у Русији у XIX веку одређивало управо тиме што је империјски политички облик католицизма био сличан политичком облику карактеристичном за Руско царство. Међутим, јасно је да су циљеви тих двају „империјализама“ различити. Притом, ако су циљеви католицизма сасвим конкретни – о представљању Бога на земљи већ је било речи, циљеви Руског царства су веома магловити – осим самоочувања тешко је навести нешто конкретно. И то је стављало у крајње двосмислен положај Руску православну цркву која је имала своје сопствене идејне циљеве – наравно, не

---

²⁵ *Ibid*, стр. 78.

да представља Бога на земљи, већ да води човека на небо, а паралелно с тим циљем, због свог потчињеног статуса, она је требало да обезбеди образлагање империјског облика државе. И тај неприродан задатак за Руску православну цркву деформисао је православље у Русији тако што му је приписивао империјски политички облик, који му није сродан. Црквена хијерархија била је свесна те унутрашње противречности, те се на све начине трудила да разликује своје православље од католицизма, с којим је само Руско царство политички приближавало православну цркву.

(превод са руског језика: Стефан Милошевић)

ЛИТЕРАТУРА

- Антонов, К. М. „Я благодарение Богу, не богослов: становление русской религиозной философии и истоки концепции западного пленения православного богословия.“ *Христианское чтение*, 3/2015, стр. 68–92.
- (Бровкович), Никанор, архиеп. „Беседа о том, есть ли что еретическое в Латинской церкви?“ *Прибавления к Церковным ведомостям*. 1888. No. 23, 30, 34, 35, 37, 38.
- (Бровкович), Никанор, архиеп. „Братьям славянам.“ *Православное обозрение*, No. 5, 1889, том 2, стр. 68–78.
- (Бровкович), Никанор, архиеп. „Записки присутствующего в Святейшем правительствующем Синоде.“ в: *Минувшая жизнь. Из быта белого и монашеского духовенства XIX века*. Том 2. Одесса: 1913
- Лосев, А. Ф. *Диалектика мифа*. Москва: Мысль, 2001.
- Самарин, Ю. Ф. *Феофан Прокопович и Стефан Яворский как проповедники*. Санкт-Петербург: 1844.
- Самарин, Ю. Ф. „Иезуиты и их отношение к России“ в: *Письма к иезуиту Мартынову*. Издание 4. Москва: Типография Грачева и Ко, 1870.
- Соловьев, С. М. *Владимир Соловьев: жизнь и творческая эволюция*. Москва: Республика, 1997.
- Тесля, А. А. *Первый русский национализм и... другие*. Москва: Европа, 2014.
- Хомяков, А. С. *Полное собрание сочинений*. Том 2. Издание 3. Москва: 1886.
- Шмитт, К. „Римский католицизм и политическая форма.“ в: Шмитт, Карл. *Политическая теология*. Москва: КАНОН-пресс-Ц, 2000, стр. 99–154. (перевод А. Ф. Филиппова)

Архивски извор

- Државни архив Одеске области, Украјина, фонд 196, оп. 1, д. 46.

Артем Соловьев
ИМПЕРСКИЙ АСПЕКТ РУССКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ КРИТИКИ
КАТОЛИЦИЗМА В XIX ВЕКЕ:
СЛУЧАЙ АРХИЕПИСКОПА НИКАНОРА (БРОВКОВИЧА)
Резюме

В статье рассматривается научная деятельность архиепископа Никанора (Бровковича) в рамках антикатолических дискуссий как в широком контексте рассматривания политической сущности католицизма, так и в более узком контексте антикатолических полемик в России в XIX веке. В полемических произведениях архиепископа Никанора (Бровковича) отчетливо прослеживается положение Русской православной церкви в XIX веке. С одной стороны архиепископ отстаивает позиции православия, указывая на погрешность догматов католической церкви. С другой стороны, в своих публицистических произведениях (например, в *Воззвании братьям славянам*) отражается подчиненное положение Русской православной церкви, которая была составной частью государственного аппарата. Таким образом она стала инструментом Российской империи в формировании ее имперскости и сопротивлении имперским претензиям католической церкви. В отличие от имперской формы католицизма, где стираются особенности национальной самобытности славянских народов, вошедших в круг *Rex Slavia Latina*, Российская империя старается о самобытности ее поданных и всех, входящих в ее сферу интереса.

Ключевые слова: православие, католицизм, критика католицизма, Русская православная церковь, имперскость, архиепископ Никанор (Бровкович)

Михаил Алексеевич Журочкин
Руски државни социјални универзитет
Филијала у Минску
Минск, Белорусија

ФОРМИРАЊЕ ПРАВНОГ СТАТУСА И ПОЛИТИКЕ РУСКЕ ДРЖАВЕ ПРЕМА РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЦРКВИ У СЕВЕРОЗАПАДНОМ КРАЈУ РУСКЕ ИМПЕРИЈЕ ТОКОМ ХVIII И ПОЧЕТКА ХХ ВЕКА

Сажетак

У чланку се анализирају правни и политички аспекти ширења Римокатоличке цркве у Северозападном крају Руске империје и њене улоге у животу друштва и државе.

Кључне речи

Полонизација, римокатолицизам, унијатство, конфесионална политика. Северозападни крај, Руске империја

На територији земаља на којима су живели Белоруси процес ширења римокатоличанства почео је са постојањем Великог Литванског Кнежевства (ВЛК) и Речи Пасполите. До данашњег дана нема јединствених оцена ове појаве, како у белоруској, тако и у пољској историографији.

Етноси и мањине, који су живели на територији Источне Европе, формирали су се на основу хришћанске вере, која се пројавила као најважнији фактор за ове народе и њихове државе, а у коначној тачки постало је и одлучујућа снага руске народности. Међу народом појмови „руски“ и „православни“ су синоними.

Примање од стране западних Словена, посебно пољских племена, римокатолицизма постало је одлучујућим фактором који је утврдио разлике између два народа и практично их поделио на две посебне цивилизације.

Утицај и ширење римокатоличке цркве на земље ВЛК, после пољско-литванке уније, унело је дубок раскол у владајућу елиту Великог Литваног Књажевства, јер у то време већина литванских

феудалаца је била православна и налазила се под руским културним утицајем.

После прихватања уније, римокатолицизам се преобратио у државну, привилеговану конфесију Великог Литванског Књажевства, што је већину становништа поставило у неравноправан и дискриминисан положај. Римокатолицизам је у Књажеводство дошао из Пољске, а и свештеници су били Пољаци. Народи ВЛК римокатолицизам су схватили као „пољску веру“, супротстављену православљу.

Следећи корак који је водио учвршћивању римокатолицизма била је Лублинска унија, 1569. године. После овог политичког корака, православна црква је изгубила свој доминантни положај у Западној Русији (данашњој Белорусији). Од краја XVI и почетка XVII столећа у Речи Пасполити почела су се организоваати братства – национално-религиозне организације православног становништва. Она су имала водећу улогу и ширењу образовања, отварању штампарија и штампању књига. У школама братстава користило се староруски и црквенословенски језик.

Налет римокатоличанства у Белорусији кулминирао је закључивањем 1596. године Бретске црквене уније, која је створила Грко-католичку цркву (унијатску). Овим путем Римокатоличка црква је планирала да победи (потчини) православље и преко уније обезбеди себи водећи положај.

Бретска црквена унија у историји Белорусије заузима савршено посебно место. Римокатоличка црква је овим стекла велике привилегије и преференције. Њој су предате земље и сељаци и Римокатоличка црква је започела процес наметања своје вере овом становништву. Ако се током XV и почетком XVI века на територији ВЛК углавном ширило православље, то почевши од друге половине XVI века на белоруским земљама продиру римокатолички мисионари. Разлог је био државни статус Римокатоличке цркве у Речи Пасполити и помагање мисионара од стране локалних племића, која је пришла Римокатоличкој цркви и тако стекла социјално-економске и политичке привилегије.

Из почетка, Рим је тежио да унију рашири на целу Русију, али схвативши да је то немогуће, одустао је. Пропаст интервенције у Русији приморао је стратега уније да се усредсреде на Западну Русију. Донета је одлука да се ту огњем и мачем учврсти унија, како би на вјеки вјеков поделили братски истичнословенски народ, слично како је урађено у односима западних и источних Словена.

У циљу учвршћивања позиција Римокатоличке цркве донет је низ закона. При томе, најважнији је био закон из 1668. године, према којем се за одбацивање римоактолицизма лице кажњавало

одузимањем све имовине и прогонило из државе. Закон је пош-
трен 1733. године, када је усвојен нови, а који је онемогућавао
православним хришћани и протестантима да буду посланици у
парламенту (сејму).¹

Потом је утицај римокатоличанства на становништва ВЛК
значајно порастао, што је довело до тога да се племство попоља-
чило и примило ову веру. Цементирање новог идентитета завр-
шено је 1669. године наметањем пољског језика као државног за
ВЛК.

Прихватање Бретске уније имало је негативни утицај на др-
жавно устројство Речи Пасполите. На територији државе развила
се грандиозна национално-ослободилачка борба на територији
Западне Русије (данашње Белорусије). Ова борба се показала као
катастрофална за судбину Речи Пасполите и довела је до распа-
да ове историјске химере – чија је суштина била противприродо
уједињавање у један државни организам принципијелно неспоји-
вих етницитета.

Бретска црквена унија је ликвидирана у Белорусији године
1839. путем уједињења унијата са православнима.

Тако се завршила прва етапа ширења римокатолицизма у
земљама ВЛК и Речи Пасполите. Друга је повезана са периодом
уласка ових земаља у састав Руске империје.

РЕГУЛИСАЊЕ ПОЛОЖАЈА РИМОКАТОЛИКА У РУСКОЈ ИМПЕРИЈИ ПОСЛЕ 1772. ГОДИНЕ

У време владавине Екатерине II и прве поделе Речи Пасо-
полите стварано је ново белоруско епископство у империји. Ека-
терина II је објавила указ од 14. децембра 1772. године, према ком
су папске енциклике прво достављане белоруском генерал-
губернатору који садржај представља императорици и тек када она
одобри, могу се извршавати наређења папе.² На тај начин се
дефинисала особеност правног положаја римокатоличанства у
Руској империји: политика према Риму изградила се без његове
сагласности.

Следећа промена у управљању Римокатоличком црквом
било је стварање, указом Александра I од 13. новембра 1801. го-

---

¹ Юхо. Я.А. Каротки нарыс гисторыи и дзяржавы и права Беларусі. –Мн.,
1992. – С. 233

² Григорьева, В.В. Католическая церковь в Белоруссии: историография
проблемы (конец XVIII – начало XX вв.) / В.В. Григорьева, Е.Н.
Филатова // Наш Радавод. – Гродна, 1994. – Кн. 6, ч. 3. – С. 652–661.

дине, римокатоличке духовне академије у Санкт Петербургу. Указом из 1803. године римокатолички бискупи били су у обавези да контакт са Римом одржавају искључиво преко Министарства унутрашњих послова, а на римски двор упућен је од стране владе представник „за усаглашавање свега што се тиче духовних потреба римокатолика у империји.“³ У састав Академије као чланови ушли су бискупи, прелати и каноници у већој или мањој мери зависни од царске власти.⁴ Но, Рим није хтео да призна нови систем управе, већ је тек 1875. године после преговора између папе и владе Руске империје први признао Академију као установу која се бави административно-економским пословима.

У целини политички аспект сарадње римокатоличке жупе давао је руски император. Конкретни кораци у операционализацији политике зависили су од министара.

Средином XIX века започето је доношење закона који су ограничавали насилни прелазак у друге вероисповести. Године 1845. донешен је први кривични закон Русије – Кривични закон и амандмани. Друга глава поменутог закона „О одступању од вере и прописима Цркве“ међу кривична дела из класификације „О ометању и одступању од вере“ наведен је прелазак из православља у друго хришћанско веровање, а у том смислу и у римокатолицизам. Они који изврше ово кривично дело кажњавају се, према члану 195, поменутог закона лишавањем свих права и имовине и прогон „у Тобоску или Томску губернију“ или „бичевањем и предајом на преваспитање у кажњеничке чете цивилних власти на период од једне до две године“. У случају доказа да је прелазак из православља у римокатолицизам извршен под присилом окривљени се лишава свих имовинских права и после шибања послаће се у Сибир.⁵ Године 1857. у Руској империји усваја се први Устав духовних послова страних вероисповедања. Према члану 24, Устава, надбискупе, бискупе и епископе именује император по претходном усаглашавању са папом. Они су били у обавези да се заједно са императору на верност и наследнику престола и могли су бити искључу-

---

³ Полное собрание законов Российской империи. – СПб.: тип. Отд. Его Импер. Высоч. канц., 1830. – Собр. 1-е. – Т. 28. – 1346 с.

⁴ История Римско-Католической Церкви в Российской империи (XVIII–XX вв.) в документах Российского государственного исторического архива / гл. ред. кс. К. Пожарский. – СПб–Варшава: Наука, 1999. – с. 127

⁵ Лиценберг, О.А. Римско-католическая Церковь в России: история и правовое положение / О.А. Лиценберг. – Саратов: Поволжская Акад. гос. службы, 2001. – с. 90-91.

чиво грађани Русије. На територији империје нове римокато-личке жупе (парохије) могле су се организовати само ако дође до великог повећања броја римокатолика, односно ако су постојеће парохије постале мале.

Године 1894. донесен је нови „Устав духовних послова страних вероисповести“, који је утврдио постојање 12 римокатоличких бискупија у Руској империји, осим Магиљевске надбискупије, организована је и Варшавска. Њој су потчинили све римокатоличке бискупије на пољским земљама. Члан 17 је прецизирао да сви хришћани римокатоличке вере (свештенство и верници са подручја Руске државе) имају да комуницирају са Римском куријом само преко Министарства унутрашњих послова.⁶ У овом новом Уставу, који је важио до 1917. године, задржана су сва претходна ограничења поводом слободне комуникације римокатолика Руске империје са Римом. Ове мере биле су предузете због антидржавног (антируског) и антиправославног деловања пољског свештенства и племића за време Устанка 1830. и 1863. године.

Руско законодавство у Северозападном крају после «Пољског устанка» 1863. године допуњено је додатним Упутством (циркуларним писмом) усмереним да се ограниче конфесионална права: забрана да се без сагласности губернатора рукополажу и постављају римокатолички свештеници на високе духовне дужности, као и вероучитељи (1865. године). Забрањено је било да римокатолички свештеници произвољно заказују богослужења и друге хришћанске обреде (1867), такође није било дозвољено постављање у пољима и на путевима крстова, као и постављање икона, без дозволе цивилног начелника (1867), било је забрањено да се користи пољски језик у званичној преписци у државним установама и јавним местима (1864), било је забрањено ширење пољског писма и литературе на пољском језику међу православним становништвом (1864, 1869). Циљ овог Упуства (циркуларног писма) је био ограничавање утицаја Римокатоличке цркве на становништво краја, али и као подршка традиционалној православној цркви у Белорусији.

Почетком XX столећа у Северозападном крају стечено је властито искуство у етно-конфесионалним односима и код локалне администрације. Принципијелно је то био нов приступ, који се најбоље видео у предлозима виљнуског генерала-губернатора Свјатополка Мирског у Извештају од 20. маја 1904. године, где је фактички предложио нови програм управљања крајем.

---

⁶ Свод законов Российской империи. Уставы духовных дел иностранных исповеданий. – СПб.: тип. Отд. Его Импер. Высоч. канц., 1896. – Т. 11, ч. 1. – с. 12, 17.

Значајно место у Извештају заузима анализа етно-конфесионалне и политичке ситуације у крају уз објашњење неопходности промена у овој области. Свјатополк Мирски је, вероватно, био мотивисан улогом Римокатоличке цркве у русификацији Белорусаримокатолика, истичући питање „о распољачивању жупа“.⁷ Политика односа према Пољацима, према мишљењу Свјатополка Мирског, треба да се гради на основу «темељног уједињавања пољског и руског друштва» [7, л. 22-22об.]. У етно-конфесионалним односима и у односима према Римокатоличкој цркви он је формирао нове методологију у крају. Међутим, помирителска политика Свјатополка Мирског према Римокатоличкој цркви претрпела је пораз. После доношења, од стране императора Николаја II Указа о верској трпељивости, 17. априла 1905. године Римокатоличка црква је прешла у офанзиву насрћући на православље у Северозападном крају Русије, умноживши прозелитистичку делатност међу православним становништвом у Белорусији, што је поново довело до међукофесионалне нетрпељивости у белоруским губернијама Руске империје.

Сложена национална структура становништва пет западних губернија определила је значај националног питања, која се пројављивала на различите начине. Посебно је жестоко било пољско питање и питање Римокатоличке цркве, што је све представљало велику опасност за становништво Белорусије и руску доминацију у Северозападном крају.

Суштински, Римокатоличка црква је на белоруским земљама играла улогу полонизатора Белоруса. Политика власти Руске империје усмерена на ограничавање Римокатоличке цркве и учрвљивању традиционалног православља, помагала је очувању националног идентитета народа Белорусије, који је због власти пољских племића и Римокатоличке цркве био осуђен на национални нестанак.

Са руског превео Зоран Милошевић

ЛИТЕРАТУРА

1. Юхо. Я.А. Каротки нарыс гисторыи и дзяржавы и права Беларусі. –Мн., 1992. – С. 233

---

⁷ РГИА, ф. 1284, оп. 194, д. 136. Отчет генерал-губернатора П.Д. Святополк-Мирского. 20 мая 1904 г. л. 20-21.

2. Григорьева, В.В. Католическая церковь в Белоруссии: историография проблемы (конец XVIII – начало XX вв.) / В.В. Григорьева, Е.Н. Филатова // Наш Радавод. – Гродна, 1994. – Кн. 6, ч. 3. – С. 652–661.

3. Полное собрание законов Российской империи. – СПб.: тип. Отд. Его Импер. Высоч. канц., 1830. – Собр. 1-е. – Т. 28. – 1346 с.

4. История Римско-Католической Церкви в Российской империи (XVIII–XX вв.) в документах Российского государственного исторического архива / гл. ред. кс. К. Пожарский. – СПб–Варшава: Наука, 1999. – 250 с.

5. Лиценберг, О.А. Римско-католическая Церковь в России: история и правовое положение / О.А. Лиценберг. – Саратов: Поволжская Акад. гос. службы, 2001. – 384 с.

6. Свод законов Российской империи. Уставы духовных дел иностранных исповеданий. – СПб.: тип. Отд. Его Импер. Высоч. канц., 1896. – Т. 11, ч. 1. – 413 с.

7. РГИА, ф. 1284, оп. 194, д. 136. Отчет генерал-губернатора П.Д. Святополк-Мирского. 20 мая 1904 г.

Юрочкин Михаил Алексеевич
Формирование правового положения и политики Русского государства к католической церкви в Северо-Западном крае Российской империи в XVIII - начале XX вв.

Резюме: *В статье анализируются правовые и политические аспекты распространения католической церкви в Северо-Западном крае Российской империи и ее роль в жизни общества и государства.*

Ключевые слова: *полонизация, католицизм, униатство, конфессиональная политика, Северо-Западный край, Российская империя*

УДК 271:272:327:911.3(437)(=161)“193”

Кирил Шевченко

Филијала Руског државног социјалног универзитета у Минску
Минск, Белорусија

РУСИНИ КАО ОБЈЕКАТ ЕТНОКОНФЕСИОНАЛНОГ ИНЖЕЊЕРИНГА

**Препород православља у Подкарпатској Русији и политика
Прага двадесетих и тридесетих година XX века**

Сажетак

Распад Аустроугарске и улазак Подкарпатске Русије (бивше Угарске Русије) у састав Чехословачке 1919. године довели су до масовног одрицања карпатских Русина од гркокатолицизма и повратка у православље. Дати процес диктирала је пре свега тежња Русина да обнове веру предака. У току православног покрета међу Русинима чехословачке власти покушале су да ставе под своју контролу православну цркву у Подкарпатској Русији, која се тада налазила под јурисдикцијом Српске православне цркве. Међутим, ти планови нису наишли на подршку русинских друштвених прегалаца, који су били незадовољни проукрајинском политиком Прага у Подкарпатској Русији двадесетих година. Русини су се плашили да ће Праг претворити православну цркву у инструмент своје политике, која је била под утицајем чешких католичких кругова тесно повезаних с Римом. У току масовног протестног покрета Русини су уз помоћ Српске православне цркве успели да заштите назависност православне цркве у Подкарпатској Русији и избегну потчињавање чехословачким властима.

Кључне речи: Русини, гркокатолицизам, обнављање православља, Чехословачка, конфесионална политика

После распада Аустроугарске и уласка карпатских Русина у састав Чехословачке у њиховој средини родио се масовни покрет за напуштање гркокатолици-

зма и повратак православљу, што је довело до наглог пораста броја православаца у Подкарпатској Русији²⁰ почетком двадесетих година XX века. На челу православног покрета у Подкарпатској Русији био је познати карпатскорусински политичар и друштвени прегалац Алексеј Геровски, унук русинског будитеља Адолфа Добрјанског, као и православни свештеник Алексеје Кобаљук.

Иако је у етничком и религиозном погледу становништво Подкарпатске Русије било веома хетерогено, доминантну етничку групу чинили су Русини који су на конфесионалном плану били углавном гркокатолици и православци. Према подацима чехословачког пописа из 1921. године на територији Подкарпатске Русије тада је живело 372.500 лица која су себе сматрала припадницима „руске“ националности, 103.690 Мађара, 79.715 Јевреја, 19.775 „Чехословака“ и 22.051 представник других националности, међу којима су најмногбројнији били Румуни (10.810) и Немци (10.326).²¹ Међу главним конфесијама тада су најмногбројнији били гркокатолици (329.319), Јевреји (93.008), православци (60.986), римокатолици (54.985) и протестанти-евангелисти (61.953).²²

Најважнија одлика конфесионалне ситуације у Подкарпатској Русији био је нагли пораст броја православаца. Ако је 1910. године међу капратским Русинима било само 577 православаца, до 1921. године њихов број се повећао на 60.986, а до 1930. године на 112.034.²³ Православни покрет међу угарским Русинима настао је још крајем XIX и почетком XX века у саставу Мађарске, чије су власти спречавале ширење православља отвореним репресијама. Центар православља у Угарској Русији постало је село Иза недалеко од града Хуст. У тежњи да спрече ширење православља мађарске власти организовале су од 29. децембра 1913. до 3. марта 1914. године судски процес у граду Мараморш-Сигот у коме су 94 русинска сељака, која су прешла из гркокатолицизма у православље, окривљена за антидржавну делатност. Тридесет

---

²⁰ *Подкарпатская Русь* (рус.) историјски је назив за данашње територије Закарпатја на западу Украјине, које су од 1920. до 1946. године улазиле у састав Чехословачке – прим. прев.

²¹ *Statistický lexicon obcí v Podkarpatské Rusi: vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921.* Praha: 1928, str. 35.

²² *Ibid.*

²³ Paul Robert Magocsi. *The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus' 1848–1948.* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979, p. 179.

троје окривљених осуђено је на различите затворске и новчане казне. Најстрожа казна изречена је лидеру православног покрета у Угарској Русији, Алексију Кобаљуку, који је осуђен на четири године затвора и високу новчану казну. Русини су добили могућност слободног избора вере тек после пада мађарског режима и уласка у састав Чехословачке.

Масовни прелазак русинских гркокатолика у православље објашњавао се како националним и религиозним мотивима, будући да су с ликвидацијом мађарског режима многи Русини одлучили да се врате истинској руској вери својих предака, али и чисто економским разлозима. Ако су према гркокатоличком свештенику русински сељаци морали да испуњавају обавезе у природи или у виду рада, православни свештеници то нису захтевали. Прелазак у православље пратили су оштри имовински спорови између православних и гркокатоличких заједница око цркава и црквене имовине који су често били насилног карактера.

Изасланик чехословачких власти и представник чешке православне заједнице у Прагу, адвокат М. Червинка, који је био у посети Подкарпатској Русији од 5. до 12. новембра 1922. године ради проучавања тамошњег све јачег православног покрета, писао је у свом извештају канцеларији чехословачког председника: „Православни покрет у оним областима Карпатске Русије које сам посетио није настао из политичких разлога јер велики део тамошњег народа о политици чак и не мисли. Тај покрет настао је на основу очуване традиције у народу, као и због тога што су својевремено свештеници преварили свој народ и из православља, његове исконске вере, превели га у унију. После стицања слободе вероисповести, народ жели да се врати својој исконској вери како због тога што су унијатски свештеници били углавном помоћници његових непријатеља и тлачитеља, тако и због тога што су превише оптеретили народ својим материјалним захтевима за извршавање црквених обреда. Народ је мрзео своје свештенике и у свом погрешном поимању слободе сматрао да је наступило време освете за угњетавање.“²⁴

Главни циљ Червинкиног путовања у Подкарпатску Русију састојао се у решавању питања организације православног покрета „у интересу чехословачке државе“. За случајеве насиља у Подкарпатској Русији, које је изазвала борба православца и унијата, Червинка је кривио како „недовољну образованост народа“ кога су „самозване вође окренуле против државе“, тако и локалне чехословачке власти које, према Червинкиним речима,

---

²⁴ Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1922, 22b, krabice 403, Církev pravoslavná na Podkarpatské Rusi

„нису проучиле карактер православног покрета или га нису правилно оцениле, или су га прецениле, или су, пак, посматрале цео покрет као политичку агитацију.“²⁵

Чехословачке власти су се од самог почетка опрезно односиле према масовном преласку Русина у православље, повезујући то с јачањем великоруске пропаганде у Подкарпатској Русији, коју је Праг тежио да заустави. У тајном документу упућеном чехословачкој влади 8. октобра 1919. године, председник Масарик истицао је потребу заустављања „не само великоруске, већ и украјинске агитације“ у Подкарпатској Русији. Масарик је писао у документу да је „православна пропаганда повезана с великоруском пропагандом.“²⁶

Како се масовни прелазак Русина у православље ширио, што је било најизразитије у Подкарпатској Русији, чехословачко руководство покушало је да тај процес стави под своју контролу стварањем православне цркве у Чехословачкој на челу са архиепископом Чехом, чије је седиште требало да се налази у Прагу. Планирано је да православно русинско становништво источне Словачке и Подкарпатске Русије, које се тада налазило под јурисдикцијом Српске православне цркве, постане део те православне чехословачке цркве, и да се карпатскорусински православни свештеници школују на богословији у Прагу.

У пролеће 1923. године чехословачка влада приступила је остваривању тог плана. На иницијативу чехословачких власти цариградском патријарху Мелетију послат је православни Чех Саватије Врабец из Прага, који је пре Првог светског рата завршио богословију у Русији и имао чин архимандрита. Излазећи у сусрет жељама Прага, цариградски патријарх посветио је Саватија у чин архиепископа и издао декрет о стварању чехословачке архиепископије на челу са Саватијем. У састав те архиепископије требало је да уђе Подкарпатска Русија. Тај корак припремљен је већ у новембру 1922. године у току Червинкиног путовања у Подкарпатску Русију. Тако је за време сусрета са представницима 24 православне заједнице²⁷ у Бедевлу у источном делу Подкарпатске Русије 9.

---

²⁵ *Ibid.*

²⁶ AÚTGM, fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1919, krabice 400. Naprosto důvěrné. Rusínsko. Dne 8. října 1919.

²⁷ Према Червинкином саопштењу, на сусрету са њим присуствовали су делегати православних заједница из следећих насеља Подкарпатске Русије: Вулховце, Пудплеша, Буштина, Копашново, Бедевља, Чумалово, Секерница, Ујбарово, Дулгово, Теревља, Салдобош, Ујгово, Урмезијев, Грушово, Ганичи, Дубовоје, Данилов, Тернова, Нересница,

ноембра 1922. године Червинка добио пристанак под условом да чешка православна заједница у Прагу узме њихове заједнице „под своју заштиту и спроведе реорганизацију“. Према Червинкином саопштењу представници 24 православне заједнице једногласно су прихватили његов предлог да „епископ буде поглавар чешке православне заједнице, и то архимандрит, отац Саватије“ и опуномоћили су га да пренесе „господину председнику републике да су православни карпатски Русини били, јесу и увек ће бити одани грађани Чехословачке Републике.“²⁸ У истом том документу Червинка је указивао канцеларији председника републике на важност што бржег увођења архимандрита Саватија у чин архиепископа. По Червинкиним речима после реализације тог корака „може се очекивати да ће се и друге православне заједнице Подкарпатске Русије прикључити нама и организација целе православне цркве у Подкарпатској Русији може се истоветно извршити и тако окончати нереди који тамо трају.“²⁹

Дотичући питање Српске православне цркве, под чијом се јурисдикцијом налазило православно становништво Подкарпатске Русије, Червинка пише да „посете нишког епископа Подкарпатској Русији нису донеле никакве позитивне резултате у организационом смислу, већ су само биле узрок трвења између одређених група православаца.“³⁰ У закључку Червинка саопштава да је извештај о резултатима свог путовања предао вицегубернатору Подкарпатске Русије, П. Еренфелду, када се уверио у „потпуну сличност погледа на дати проблем. Све организационе иницијативе потицаће из наше заједнице – указује Червинка – Прво ће бити организоване парохије. После завршетка тог задатка биће спроведена коначна реорганизација православне цркве као јединствене структуре за целу републику, укључујући и Подкарпатску Русију.“³¹

На тај начин су Саватијев пут у Константинопољ и његово посвећење у чин архиепископа били прва тачка плана који су разрадили Червинка и чехословачке власти. После Саватијевог по-

---

Терешва, Калина, Терешул, Дулово и Луг Широки. Видети о томе: AÚTGM, fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1922, 22b, krabice 403, Církev pravoslavná na Podkarpatské Rusi

²⁸ AÚTGM, fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1922, 22b, krabice 403, Církev pravoslavná na Podkarpatské Rusi

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

вратка из Константинопоља чехословачка влада известила је све православне заједнице у Подкарпатској Русији да треба да се потчине прашком архиепископу Саватију у складу са одлуком цариградског патријарха. Међутим, покушаји Прага да успостави контролу над православном црквом у Подкарпатској Русији изазвали су активно супротстављање лидера православног покрета у Подкарпатској Русији и Српске православне цркве. Русофилски настројени руководиоци православних заједница у Подкарпатској Русији били су незадовољни проукрајинском политиком чешких власти, која је почела да се испољава од почетка двадесетих година, те су се из тих разлога опрезно односили према плановима Прага, јер су у покушају потчињавања православне цркве видели жељу да се она претвори у оруђе чехизације и украјинизације локалних Русина. „Настављају да стижу протести из свих крајева Подкарпатске Русије против епископа чешког Саватија, који тежи да потчини православну цркву у Подкарпатској Русији. Против Саватија иступиле су све општине Воловског округа, од којих је пре две недеље измамљено признање Саватија – саопштава 3. маја 1923. године ужгородски недељник *Руска земља* – Саватијеви агенти у мантијама постижу мало успеха јер им народ не верује. Труде се да утичу на народ или обећавањем материјалних блага или претњом да ће жандарми приморати тврдоглаве да се потчине Саватију.“³²

Треба истаћи да је Праг, трудећи се да стави под своју контролу православни покрет међу карпатским Русинима, истовремено тежио да освоји поверење гркокатоличког свештенства, које је у значајној мери било промађарски распложено. Како је масовни прелазак становништва у православље лишио значајан део гркокатоличких свештеника прихода и будући да је Праг, узимајући у обзир расположење становништва, званично укинуо обавезе у корист унијатске цркве законом бр. 290/20 из маја 1920. године, чехословачке власти пружале су гркокатоличком свештенству значајну материјалну помоћ из државног буџета.³³ Тако се у току разговора у канцеларији председника републике 25. јануара 1923. године вицегубернатор Подкарпатске Русије, П. Еренфелд, заузимао да грађанска управа Подкарпатске Русије што пре уплати гркокатоличким свештеницима по шест хиљада круна „за њихову

---

³² *Русская земля*, 3 мая 1923 г. No. 16.

³³ I. Ванат. *Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини I (1918–1938)*. Братислава, Пряшев: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеви, 1990, стр. 156.

службу“. Еренфелд је истицао да што брже решавање тог питања диктирају „политички разлози“. ³⁴ Према његовим речима, у локалном буџету предвиђен је посебан део расхода за материјалну подршку гркокатоличком свештенству у Подкарпатској Русији у износу од 2.410.000 круна. ³⁵

Тадашњи председник владе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Никола Пашић, русофил по убеђењима, енергично је иступао за заштиту традиционалних права Српске православне цркве у Подкарпатској Русији. Централни извршни комитет православних заједница у Подкарпатској Русији на челу с председником Алексејем Геровским изразио је протест чехословачкој влади. У току своје посете Београду Геровски је тражио подршку од српског патријарха и Пашића. За време боравка у Константинопољу Геровски је саопштио цариградском патријарху да карпатскорусинска православна црква не признаје Саватија за свог архиепископа. Јавност у Подкарпатској Русији била је убеђена да је „спор о јурисдикцији српског или цариградског патријарха у Подкарпатској Русији“ започео вицегубернатор Еренфелд. ³⁶ Међутим, Еренфелд је заправо био само један од техничких извршилаца датог пројекта, чији се стварни иницијатори нису налазили у Ужгороду, већ у Прагу. Противљење православне јавности у Подкарпатској Русији и подршка Срба натерали су чехословачко руководство да призна да се православно становништво Подкарпатске Русије и даље налази под заштитом и управом Српске православне цркве.

Упркос томе, Праг је наставио с покушајима да стави православу цркву у Подкарпатској Русији под своју контролу. Чехословачке власти су на све начине ометале делатност представника Српске православне цркве у Подкарпатској Русији, епископа нишког Доситеја, кога је једанпут на основу измишљеног повода чехословачка полиција чак и ухапсила на железничкој станици у граду Хусту и задржала га неколико сати у полицијској станици упркос његовом дипломатском статусу. У марту 1927. године председник Централног извршног комитета православних заједница Алексеј Геровски, који је активно иступао против планова Прага и борио се за аутономију Подкарпатске Русије, лишен је чехословачког држављанства и касније је приморан да напусти Подкарпатску Русију. Геровски се прво преселио у Југославију, где је наставио да критикује политику чехословачких власти у Подкарпатској Руси-

---

³⁴ АЉТГМ, фонд Т. Г. Masaryk. Podkarpatská Rus 1923/1, krabice 402, Záznam ze dne 25. ledna 1923.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Русская земля*, 6 декабря 1923 г. No. 47.

ји. Чехословачка влада захтевала је да се Геровски прогна из Југославије, али је Београд одбио да изађе у сусрет Прагу по том питању.

У борби против Чехословачке Геровски је користио Лигу нација. Конкретно, 20. септембра 1929. године објавио је у Швајцарској документ, који је критиковао чехословачке власти за неизвршавање обавеза према Русинима, окривљујући Праг да третира Подкарпатску Русију као „прекоморску колонију“. Документ је такође сведочио о великим финансијским злоупотребама чехословачког министра спољних послова Едварда Бенеша. Тај документ је послат делегацијама земаља-чланица Лиге нација и касније је објављен у једним југословенским новинама. Ипак, као одговор на предлог Геровског да одговара пред судом, Бенеш је сматрао да је боље да „не примети“ тако озбиљне оптужбе, те да ствар не дође до судске истраге. У јануару 1930. године Геровски се преселио у Сједињене Америчке Државе, где је ускоро на његову иницијативу створен Карпатскорусински савез који се као представник америчких Русина православне и гркокатоличке вероисповести активно борио за пружање аутономије Подкарпатској Русији у оквиру Чехословачке.

После неуспеха са Саватијем Праг је рачунао на епископа Горазда, који је рукоположен у Београду 1921. године за Чехе из Моравске који су прешли из католичанства у православље. Касније је уз сагласност српског Синода Горазд постао поглавар православних Чеха у Чешкој, Моравској и Шлеској. Сменивши Саватија, Горазд је у жељи да постане поглавар православне цркве у Чехословачкој почео је да предузима покушаје да стави православне заједнице у Подкарпатској Русији под своју контролу. Чиниоци председничке канцеларије, а судећи по свему и сам Масарик, подржавали су и усмеравали Гораздове амбиције. 21. априла 1923. године у поверљивом писму Ј. Нечасу, који се бавио питањима Подкарпатске Русије у канцеларији председника Масарика, епископ Горазд пише: „Био бих вам веома захвалан ако бисте ми послали кратку поруку о томе како господин председник замишља могућност нове независне црквене организације и има ли наде да ће убрзо бити одобрен статут који ће бити састављен кроз две-три недеље. Наравно, ја ћу то сматрати за потпуно поверљиву информацију. У свом писму чак и не треба да помињете господина председника, можете представити његов поглед као свој. Схватићу то. Позиција господина председника за мене би била директива у преговорима с доктором Червинком.“³⁷ Садржај писма

---

³⁷ AÚTGM, fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1923/1, krabice 402, Dopis biskupa Pavlíka ing. Nečasovi

говори о томе да је Масарик, иако није желео да то претерано истиче, играо много важнију улогу у плановима реорганизације православне цркве у Подкарпатској Русији и Чехословачкој уопште, него што се обично сматра. Заправо, правац делатности чехословачких власти по питању стварања јединствене православне цркве у Чехословачкој под контролом Прага с укључивањем у њен састав православних заједница Подкарпатске Русије одредио је Масарик, који је у поверљивом документу, упућеном влади још 8. октобра 1919. године директно указивао да ће „црквена организација захтевати јединство“.³⁸

Гораздова активност изазвала је противљење Србије. Одлуком Архијерејског сабора Српска православна црква забранила је епископу Горазду било какво мешање у послове православне цркве у Подкарпатској Русији. Међутим, покушаји Прага да успостави контролу над православном црквом у Подкарпатској Русији су настављени. У фебруару 1930. године чехословачка влада је без сагласности Српске православне цркве и карпатскорусинских православних заједница објавила Организациони статут за православну цркву у Подкарпатској Русији који је предвиђао стварање аутокефалне чехословачке православне цркве с укључивањем у састав и Подкарпатске Русије и који је православну цркву у том крају стављао у потпуну зависност од чехословачких чиновника и полиције. Тако је парохију могао да добије само онај свештеник који је имао полицијску потврду о лојалности. Осим тога, статут је предвиђао стварање посебне православне цркве у Прешовској Русији³⁹ на територији источне Словачке (такозвана Словачка епархија).

Нови статут изазвао је револт православаца у Подкарпатској Русији и карпатскорусинске емиграције у Америци. Југословенски политички и црквени кругови крајње негативно су примили нови статут. Архијерејски сабор Српске православне цркве, који се састао у октобру 1930. године у Сремским Карловцима, одбио је да прихвати статут који је објавила чехословачка влада. Сабор је иступио за очување мађарског статута из 1868. године, који је донет за Српску православну цркву у Мађарској. Српски епископи су сматрали да мађарски статут из 1868. године даје православној цркви у Подкарпатској Русији више права и слобода од новог че-

---

³⁸ AÚTGM, Fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1919, krabice 400. Naprosto důvěrné. Rusínsko. Dne 8. října 1919.

³⁹ Регион на североистоку Словачке, чији је главни административни центар град Прешов. Раније су Русини чинили значајан део становништва те области – прим. прев.

хословачког статута. Чехословачке власти су биле принуђене на крају да прихвате независност православних заједница Подкарпатске Русије од Прага. Године 1931. створена је православна Мукачевско-прјашевска епархија под јурисдикцијом Српске православне цркве.

У својим сећањима Алексеј Геровски наводи чињенице о отвореној чехословачкој подршци унијатској цркви у Подкарпатској Русији. Чехословачке власти пружале су значајну материјалну помоћ унијатима, док је материјална помоћ за православну цркву била знатно мања. Позивајући се на Милана Хоџу, истакнутог чехословачког политичара, који је обављао функцију премијера Чехословачке у другој половини тридесетих година, Геровски истиче да су Масарик и Бенеш подржавали унијате и ометали развој православља у Подкарпатској Русији, јер су били заинтересовани за политичку подршку чешких католичких кругова које је представљала утицајна народна странка на челу са монсињором Шрамек, а који је био блиско повезан с Римом. Занимљиво је да је Шрамек био министар у свакој чехословачкој влади. Према сећањима Геровског, бивши премијер Чехословачке, Хоџа, који се после Минхенског споразума налазио у емиграцији у Њујорку и био противник Бенеша, тврдио је да је једна од главних сметњи по питању пружања аутономије Подкарпатској Русији био управо Шрамек, који је сарађивао с Масариком и Бенешом под условом да подржавају унијатску цркву и одбију да пруже аутономију Подкарпатској Русији.⁴⁰ Чешки католици на челу са Шрамек плашили су се да би пружање аутономије Подкарпатској Русији још више ојачало позиције православне цркве и ослабило утицај гркокатолика у карпатском региону.

На тај начин се политика званичног Прага усмерена на потчињавање православне цркве у Подкарпатској Русији и неизвршававање обавеза о пружању широке аутономије тој области у значајној мери може објаснити утицајем чешких католичких кругова, који су били блиско повезани с Ватиканом.

(превод с руског језика: Стефан Милошевић)

---

⁴⁰ Видети: О. А. Грабарь (ред.). *Путями истории. Общерусское национальное, духовное и культурное единство на основании данных науки и жизни*. Нью Йорк: Издательство Свободного слова Карпатской Руси, 1977.

Литература

А. Гирилица

Ванат, І. *Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини I (1918–1938)*. Братислава, Пряшев: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1990.

Грабарь, О. А. (ред.). *Путиями истории. Общерусское национальное, духовное и культурное единство на основании данных науки и жизни*. Нью Йорк: Издательство Свободного слова Карпатской Руси, 1977.

Б. Латинца

Magocsi, Paul Robert. *The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus' 1848–1948*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979.

Statistický lexikon obcí v Podkarpatské Rusi: vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha: 1928.

Архивски извори

Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM):

Fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1919, krabice 400. Naprosto důvěrné. Rusínsko. Dne 8. října 1919.

Fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1923/1, krabice 402, Záznam ze dne 25. ledna 1923.

Fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1923/1, krabice 402, Dopis biskupa Pavlíka ing. Nečasovi

Fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1922, 22b, krabice 403, Církev pravoslavná na Podkarpatské Rusi

Публицистички извори

Русская земля, 3 мая 1923 г. No. 16.

Русская земля, 6 декабря 1923 г. No. 47.

Кирилл Шевченко
РУСИНЫ КАК ОБЪЕКТ ЭТНОКОНФЕССИОНАЛЬНОЙ
ИНЖЕНЕРИИ
Возрождение православия в Подкарпатской Руси и политика
Праги в 1920-1930-ые годы

Резюме

Распад Австро-Венгрии и вхождение Подкарпатской Руси (бывшей Угорской Руси) в состав Чехословакии в 1919 г. привели к массовому отказу карпатских русинов от греко-католицизма и к их возвращению в православие. Данный процесс в первую очередь диктовался стремлением русинов восстановить веру предков. В ходе православного движения среди русинов чехословацкие власти предприняли попытку поставить под свой контроль православную церковь в Подкарпатской Руси, которая в то время находилась под юрисдикцией Сербской Православной церкви. Однако данные планы не нашли поддержки русинских общественных деятелей, которые были недовольны проукраинской политикой Праги в Подкарпатской Руси в 1920-ые годы. Русины опасались, что Прага превратит православную церковь в инструмент своей политики, которая испытывала влияние чешских католических кругов, тесно связанных с Римом. В ходе массового движения протеста русинам при поддержке Сербской Православной церкви удалось защитить независимость православной церкви в Подкарпатской Руси и избежать подчинения чехословацким властям.

Ключевые слова: русины, греко-католицизм, возрождение православия, Чехословакия, конфессиональная политика.

III

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Зоран Милошевић*
Институт за политичке студије
Београд

ПАПА И ВЕЛИКА ГЕОПОЛИТИЧКА ИГРА**

Сажетак

Постоје одређене сличности између папе Фрање и америчког председника Барака Обаме. Други је «унапред» добио Нобелову награду за мир, коју није оправдао, а папу Фрању британски недељник *Time* унапред је прогласио за «човека године», назвавши га „папом за људе“, чиме је у најмању руку увредио његовог претходника Бенедикта XVI, смењеног на веома чудан начин.

Проучавање изјава и дипломатске активности Ватикана дозвољава да се устврди да је после замене папе Бенедикта XVI папом Фрањом, у марту 2013. године, Ватикан постао место где се одвија, вољно и невољно, расправа о многим питањима, па чак и о Трећем светском рату. Папа Фрањо је интензивирао преговоре са бројним лидерима и институцијама, а анализа говора и поступака, како папе, тако и његових сарадника говоре да је дошло и до смене приоритета: папска дипломатија је извршила „нову глобализацију папске дипломатије“, при чему су старе аристократске породице из Западне Европе постепено изједначене са онима са Блиског истока.

Кључне речи

Ватикан, Света столица, Римокатоличка црква, дипломатија, геополитика, међународни односи, папа Фрањо

Половином септембра, тачније 13. 2015. године, напунила се година од када је папа Фрањо током суботње мисе на једном од највећих војних гробаља у Италији веома опрезно изнео тврдње да се већ одвија Трећи светски рат. Папа је имао у виду рат који

---

* Научни саветник, редовни професор теоријске социологије

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

се води фрагментарно, а повезан је са интересима играча иза кулиса, који планирају терористичке нападе, жедни власти и новца, у том смислу и од продаје оружја. Управо после ове годишњице папа Фрањо се упутио на Кубу, па у САД, где је имао сусрете са председником САД и члановима Конгреса, а потом на Генералној скупштини Уједињених нација добио прилику да изнесе ставове Ватикана по бројним питањима. Крис Патерн за амерички *Project Syndicate* истакао је да посета папе Фрање Америци (25. септембра 2015.), представља један од најважнијих догађаја у овој години, чији ће се ефекти још дуго после посете анализирати и пратити.

Серхио Муњојс Бата за амерички *El Nuevo Herald* сматра да посета папе Америци има два циља: проповед Јеванђеља и борба за смањење неравноправности и сиромаштва путем афирмације социјалне правде, односно праведније расподеле друштвеног богатства. Заправо, борба за социјалну правду је мисонарски подвиг, који се мора учинити у САД, главном центру друштвених неправди, што најбоље осећају Јужноамериканци. Управо неосетљивост светских центара моћи за проблеме сиромашних резултирало да од 1960. године, када је било 90 одсто римокатолика, започне конверзија у протестантизам на овом континету као одговор сиромашних на ћутање Римокатоличке цркве о њиховом сиромаштву и обесправљености. Изгубивши наду започелу су прелазак у протестантизам, надајући се бољем. У моменту доласка папе Фрање у Америку, 2015. године, Јужни део континента, забележили су статистичари, има «мањак» од 21 одсто римокатолика у односу на 1960. годину, што је невероватан одлив верника. Највише напуштају римокатолицизам у Парагвају, затим Еквадору и Боловији. Зато је папина посета Вашингтону (и) мисионарска посета, тј. посета која треба да умекша срца америчких моћника и богаташа не би л исе сачували верници. Пођимо редом.

На «америчком путу» папе Фрање прво се нашла Куба, где је, како наглашава Роса Мириам Елисалде за кубански лист «*Cuba Debate*», римски поглавар први пут за 17 последњих година блокаду Кубе од стране САД назвао правим именом. Други аналитичар, Клаудија Пејро, опет за аргентински портал *Infobae* пише да је уочљиво постојање координације поступака председника САД, Барака Обаме и папе Фрање, током посете римског поглавара Куби, јер је са слетањем ватиканског авиона у Хавану, папа објавио „умекшавање санкција према Куби“. Председник САД не може да укида санкције јер су у надлежности Конгреса, али може да помогне да оне буду блаже. Другим речима, о даљој судбини блокаде одлучиће се у преговорима, главни „мени“ био би амерички захтев да се Куба дистанцира од Русије, коју ова користи за

одмор и попуну своје ратне флоте, која плови око Америке и плаши Американце. Да ли је то могуће, остаје да се види. Иначе, са овим папом током последњих 17 година Кубу су посетила тројица папа, што је рекорд за једну атеистичку државу.

Директор Римокатоличког медијског центра у Кијеву, фра Диего Саез Мартин посету папе Фрање САД назива – историјским моментом, јер демонстрира симболички мост јединства кубанаца и анрода САД. Није случајно прво посетио Кубу, па САД. Овим кораком папа Фрањо демонстрира отпочињање нове епохе, која је започета благодарећи дипломатији папе Фрање. Боравак папе у САД сведочи да је потребна нова борба за мир и то је кључна порука ове посете, што је папа демонстрирао и својим говором у Генералној скупштини Уједињених нација, 25. септембра 2015. године.

ЧИЈИ ЈЕ ПАПА ФРАЊО?

Посета папе Фрање САД, 23. септембра 2015. године, изазвала је велики интерес медија, па су неки експерти, попут Тараса Бурноса (за «Глас Америке») проговорили о улози Ватикана у обнови односа између Кубе и САД, при чему тврди, да је главну улогу у отопљавању односа две државе имао папа Фрањо. Осим тога, папа Фрањо и амерички председник Барак Обама разматрали су током разговора односе Римокатоличке са Руском православном црквом, питање Украјине и Сирије. Све сама најважнија питања данашњице. Но, чини се да медији нису дотакли суштину њихових разговора, већ су скренули пажњу на страдање неправославних у Украјини, за шта су окривили Русији и Руску православну цркву.

Неколико америчких медија је указивало на да су два лидера сагласна да постоји неопходност регулисања конфликта у религиозној сфери у Украјини, јер су они међу онима који распирију страсти и рат. Но, како извештава *Глас Америке*, Обама је инсистирао на страдању протестаната износећи цифру од седам убијених пастора, док их је 40 заробљено. Обаму, према извештају «Гласа» нису занимала страдања православних. Папа је, опет, инсистирао на страдање свештеника и имовине Украјинске гркокатоличке и Римокатоличке цркве. Из извештаја «Гласа Америке» стиче се утисак да једино не страда Руска православна црква, тј. Украјинска православна црква – Московски патријархат, иако је она највише прогоњена у Украјини. Ару Панде, такође за „Глас Америке“ анализирао је разговор америчког председника Обаме и врховног поглавара Римокатоличке цркве, папе Фрање и истако да су разматрали глоблане проблеме, али не толико кроз призму

политике, колико кроз оптику заједничких вредности. У том смислу папина посета САД је драгоценa и веома успешна.

Папа Фрањo 25 септембра 2015. године посетио је седиште Уједињених нација и први пут у историји римских папа то учинио за време генералне скупштине ове институције, што, како оцењују аналитичари, има историјски значај. Иначе, ово је пети пут да неки папа посећује Уједињене нације, посматрајући ову организацију као «правни и политички одговор за коју је карактеристично да превладава дистанце и границе». Овај одговор је неопходан, јер бројне могућности у рукама «националиста и лажно-универзалних идеологија могу произвести невероватне несреће». Папа Фрањo је подсетио и на успехе Уједињених нација током 70-годишег постојања, као што су, израда међународних правних норми и права, развој међународних норми по питању права човека и хуманитарног права, решавање бројних конфликта у свету итд. Ови успеси су светло у контрасту са мраком беспортка, који је потекао из неконтролисаних амбиција и колективног егоизма.

Најважнији задаци Уједињених нација, према виђењу папе Фрање, треба да буде «развој и промоција првенства права» у реализацији универзалног братства, што подразумева «ограничавање власти», «заштиту држава у развоју» и ослобађање из окова «кредитног система». Неконтролисана експлоатација животне средине, према папи, повезана је са искључивањем из одлучивања слабих и оних са ограниченим могућностима, као и због ограничених техничких могућности при доношењу политичких одлука. Економски и социјални егоизам је негирање братства и тежак нартај на права људи и животну средину. Планета очекује праведне одлуке и конкретне и брзе кораке у решавању свих ових питања. За папу социјалне и економске искључености људи припадају области заштите човекове средине, јер ако се то не учини јављају се последице у облику трговина људима и људским оргнаима, сексуална експлоатација деце, робовски рад и проституција, трговина наркотицима, трговина оружјем, тероризам и организовани међународни криминал.

По питању рата папа је нагласио да он представља «негирање свих права и трагични напад на средину живљења». У овој области треба да доминира међународно право и преговори. У сваком рату, на пример у Украјини, Сирији, Ираку, Либији, Судану испред интереса налазе се конкретни људи. Рат и конфликти доносе страдање невиних људи, па је папа мишљења да преко закона и механизма међународног права треба учинити све за престанак насиља, наводи портал *hs-pr.ru*.

Шта, дакле, рећи о политици папе Фрање?

Фрањо је четврти папа у историји који је посетио САД. Доста је популарнији од свог претходника Бенедикта XVI. Према подацима New York Times-а и телевизијске компаније CBS 63% одсто западног света се према папи Фрањи односи позитивно у односу на 43 одсто његовог претходника. Нај-популарнији папа био је Јован Павле II, јер га је 69 одсто испитаника сматрало прихватљивим. Према поменутиим подацима популарности папе Фрање доприносе, што је невероватно, либерни медији, чији читаоци и гледаоци нису баш религиозни, али симпатишу папине погледе по питању сексуалних мањина, улоге жене у цркви, миграција, смртне казне, климатских промена, неједнакости и изазова слободног тржишта. Истовремено, на маргинама папине посете САД развила се полемика у медијима и блогovima – чији је папа Фрањо? Римокатолички или папа неверника? Наиме, традиционални римокатолици не прихватају папине ставове и новотарије, посебно одобравање абортуса и развод брака, што је прилично надреална ситуација. Наиме, неверници воле папу, а верници не воле, што отвара питање чији је он папа и где је ту смисао? Зато није чудо да неки, попут Пољака Гжегож Гурни за портал *wSieci* оцењују да је папа Фрања за вернике и свет непознаница, чак «велика загоњетка». Слично мисли и Бернар Леконт, који за француски *Atlantico* наглашава да када је у питању папа Фрања постоји парадокс који се огледа у популарности у свету и непопуларности у Римокатоличкој цркви.

Чињеница је да изабрани папа Фрањо, 2013. године, својим поступцима раздражује вернике као и оне који су забринути за судбину Западне Европе и човечанства укупно. На пример, либерализује процедуре опраштања греха абортуса и развода брака, благосиља међународну заједницу за примену силе против терориста из Исламске државе, а само неколико дана после тога позива римокатолике да примају избеглице... Заиста, пуно контроверзи.

КО ЈЕ ТО ПРЕКО ПАПЕ ФРАЊЕ ОБЈАВИО ПОЧЕТАК ТРЕЋЕГ СВЕТСКОГ РАТА?

Зато Алексеј Мадвецки за портал *zavtra.ru* скреће пажњу на једну чињеницу, помало заборављену. Наиме, на годишњицу свог избора 13. септембра 2014. године, Поглавар Римокатоличке цркве папа Фрања осудио је оне који профитирају од „ратног лудила“ и позвао свет да не буде равнодушан према опасности „Трећег светског рата“ за који се, како је рекао, може рећи да је делимично

почео. Папа је пред око 10.000 верника на аустроугарском војном гробљу Редипуља у североисточној италијанској провинцији Горица, на граници са Словенијом, где учествује у обележавању стогодишњице почетка Првог светског рата, рекао да се „Трећи рат“ води „парцијално, уз злочине, масакре, уништавања“.

Мадвецки је из ове чињенице извео следеће закључке: за место за објаве Трећег светског рата изабран је Ватикан, Изјава је дата после пола године од оставке претходног папе Бенедикта XVI, нови рат није сличан претходним светским, јер је „фрагментаран“ и одликује се употребом тероризма и интересима трговаца оружјем, Трећи светски рат траје већ најмање годину дана. Мадвецки због тога пита ко је то преко папе Фрање објавио почетак Трећег светског рата?

Но, одговор Мадвецки не даје, али то чини Олга Четверикова, професорица са угледног руског универзитета Ломоносов. Она наводи да је и смена папа произашла услед спољних захтева, а «скандалозне речи папе Фрање о почетку Трећег светског рата» додатно сведоче да се Ватикан налази под притиском неког субјекта (могуће финансијског центра), који настоји да ову државицу претвори «систем глобалне власти, али и да стави под контролу његове тајне структуре». При томе, спољашњи притисак на Ватикан има дугу историју и запажен је од Првог ватиканског концила 1869 – 1870. године, када је папа био лишен власти над римокатоличким државама. Управо је то (потчињавање Ватикана) и био разлог смене папе Бенедикта XVI 2013. године, те је јасно да мотив није много наглашавана тзв. конкуренција и свађа кардинала око престола, колико пљачкашко освајање позиција, наравно уз подршку симатизера унитар Ватикана. Удар је изведен на три правца: по папи као шефу Ватикана (преко публикувања његове личне архиве и података), по Ватикану као врху црквене хијерахије (преко објављивања података о сумњивим трансакцијама Ватиканске банке) и по целокупној Римокатоличкој цркви и систему римокатоличког васпитања (преко објављивања великих педофилских скандала свештеника, бискупа и кардинала). Тако широк фронт говори о томе да је напад дошао споља, јер је нападнут многовековни ауторитет Ватикана. Ко је, дакле, тај тајни нападач на Ватикан?

Јавни трагови нису остављени, те је тешко тачно уакзати на нападача. Према свему судећи, ради се о добро скривеном религиозно-финансијском центру, односно групи. Но, оно што је јасно јесте улога Ватикана у новој, «ратној» ситуацији, а која се може наслутити из званичних и незваничних контаката папа Бенедикта XVI и Фрање. Наиме, ауденције папе се објављују у билтену Светог престола *Acta Apostolicae Sedis* у одељку *Diarium Romanae*

Curiae, а допуњују преко Информативне службе Ватикана. Уколико се обрати пажња на пријеме представника страних држава, међународних организација и представника аристократије може се доћи договора на питање ко то потчињава Ватикан.

КОГА ТО (НЕ)ПРИМА ПАПА ФРАЊО?

Прво што се примећује јесте пораст дипломатских активности Ватикана: папа Бенедикт XVI имао је просечно 40 ауденција годишње, а папа Фрањо 54. Заправо, папа Фања је почео дипломатску активност после пет дана од ступања на престо, док је било уобичајено у пракси Ватикана да се направи пауза од месец дана после избора за папу. Папа Бенедикт XVI је прво примио председника Италије Карла Чампија, затим председника Јужноафричке Републике Табоа Мбекија, председника Бугарске Гергија Парванова и Македоније Владу Бучковског. Приједи папе Фрање имали су друго географско кретање. Први пријем је био председника Аргентине Кристине Фернандес де Киршнер, затим председника Бразила Дилму Русеф, премијера Танзаније Мизенго Пинда, генералног секретара Уједињених нација, премијера Мозамбика и изасланика краља Судијске Арабије Абудилија. Од Европљана у првом месецу папства Фрањо се сусрео само са премијером Шпаније. Из написаног, може се рећи да постоји дефицит европских контаката папе. Број сусрета са представницима Немачке скратио се у односу на сусрете Бенедикта XVI за два пута (са 14 на шест), док је Ирска испала из круга оних са којима папа комуницира. Што је време одмицало папа је све мање комуницирао са представницима европских држава, тачније свео их је на једну до две аудијенције.

Друга особеност „епохе Фрање“ је увећани интерес Ватикана за аристократију. Наиме, папа је већ имао 17 пријема чланова краљевских породица (Бенедикт је има 11 таквих сусрета). Посебни интерес ка папи исказао је краљ Јордана Абдала II (имао је два пријема) и јордански принц Хасан. Од немачке аристократије Фрањо се срео само са маркгрофом Мајсенским, принцом Александром Саксонским, али је зато водио преговоре са принчевима Гане, Лесота и Тонга.

Папа Фрањо је Ватикан отворио за скоро све државе Латинске Америке: Аргентину, Бразил, Еквадор, Панаму и Боливију, посебно. Само са председником Аргентине Кристином де Киршнер, папа се срео већ пет пута (претходни папа није ни једном током првих 30 месеци папства). Само је непромењен број пријема остао када је у питању руководство Сувереног војног реда малтешких витезова са великим магистром (сваке године у јуну).

Гледајући глобално, папа Фрањо није само појачао активност ватиканске дипломатије, већ је проширио и сусрете са представницима држава из целог света. За 30 анализираних месеци папства Фрањо се сусрео са 95 представника различитих држава (Бенедикт XVI – 70), при чему је примат дат државама Латинске Америке (број сусрета је повећан за четири пута) и Африке, при чему су многе државе Западне Европе изгубиле досадашњи статус. То је најочигледније на примеру Велике Британије. Наиме, Бенедикт XVI се два пута срео са премијерима ове државе, док је папа Фрањо примио само краљицу Елизабету II.

Можемо, дакле, закључити следеће: прво, папа Фрањо је повећао активност ватиканске дипломатије, што указује на раст значаја Светог престола у међународној политици, посебно после изјаве о почетку Трећег светског рата. Друго, папа Фрањо је европску аристократију сврстао у раван са аристократијом Блиског истока и политичарима Латинске Америке и Африке, што до сада није био случај. Треће, ван зоне папске дипломатије остала је Скандинавија, чији представници се врло ретко срећу са папом, што може навести на закључак да се управо на овој «канонској територији» крије «пљачкашки субјекат» који је стајао иза смене папе Бенедикта. Можда је управо слутња верника и свештенства да папа Фрањо није на престо дошао вољом Бога, него финасијских центара моћи и разлог резервисаности према њему! Тачан одговор, мораће, ипак, дати историчари.

СРАСТАЊЕ ЦРКВЕ И ДРЖАВЕ У НЕМАЧКОЈ

Секуларизација је још увек обавезна за православне државе, иако у 12 држава «демократске» Европе: Великој Британији, Шпанији, Шведској, Данској, Норвешкој, Холандији, Белгији, Ватикану, Луксембургу, Монаку и Андори то није тако.

Ипак, Немачка која се сматра секуларном то, ако се боље погледају закони, јасно је да није, јер Римокатоличка црква има статус «државе у држави». Наиме, Немачка држава прикупља порезе за Римокатоличку цркву, која је власник дечјих вртића, школа, болница, а у њеним фабрикама ради више од милион људи. Римокатоличка црква у Немачкој је, што је занимљиво, други послодавац (прва је држава).

Мало ко зна да према немачком Уставу Римокатоличка црква није баш одвојена од државе, као и да је држава лишена права да се меша у црквене послове. До сада нису забележени случајеви заштитника људских права, аналитичара, невладиног сектора или неког петог да се Немачка секуларизује по образцима какви се намећу са Запада Србији или Русији. Римокатоличка цр-

ква је у многим областима поштеђена поштовања немачких закона, а мисионарска делатност ове цркве је нешто чему се по немачким законима нико не може противити. У пракси то значи да ће дете из црквеног вртића бити избачено, уколико му се родитељи разведу, јер у овим установама јесте забрањено чувати децу рођену изван брака или децу разведених родитеља као и децу хомосексуалаца.

Да би жена извршила киретажу, обавезно мора да прибави потврду да је била на консултацијама по том питању, а потврде издаје организација која је у саставу Римокатоличке цркве, на пример — *Donum vitae* или «Црвени крст», наводи портал *alexej-schmidt.de*.

Зоран Милошевич

ПАПА И БОЛЬШАЯ ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ ИГРА

Резюме

Существуют определенные схожести между папой Франциском и американским президентом Бараком Обамой. Второй из них «заранее» получил Нобелевскую премию за мир, которую в итоге он не оправдал, а британский еженедельник *Time* «заранее» провозгласил папу Франциска «человеком года», назвав его «папой для людей». Тем самым он обидел его предшественника Бенедикта XVI, который покинул свой пост весьма странным образом. Изучение заявлений и дипломатической активности Ватикана позволяет утверждать, что после ухода Бенедикта XVI и прихода на его пост Франциска в марте 2013 года Ватикан стал местом, где волей-неволей развивается дискуссия о многих вопросах, включая даже Третью мировую войну. Папа Франциск активизировал переговоры с многочисленными лидерами и институтами, а анализ речи и поступков папы и его сотрудников свидетельствуют об изменении приоритетов — реализована «новая глобализация папской дипломатии», при чем старые аристократические семьи из Западной Европы постепенно отождествлены с такими же семьями с Ближнего востока.

Ключевые слова: Ватикан, Святой престол, Римокатолическая церковь, дипломатия, геополитика, международные отношения, папа Франциск.

НАША ИЗДАЊА

- Зоран Милошевић, *Нова логика империје*
- Раде Божовић, *Стваралачка снага Енглеза*
- Зоран Милошевић, *Терористи или жртве Запада, муслиманско питање у Европској унији*
- *Украјинско питање данас*, зборник радова
- *Унија*, политика Римокатоличке цркве према православним Словенима, зборник радова
- *Где ти је држава, Каине?*, зборник радова
- Милан Дамјанац, *Самомрзећи Срби*, Српски идентитет у 21. веку
- Хасан Ребац, *Срби исламске вере*

www.carsa.rs

Телефон

064 224 33 49

e-mail: zoran.milosevic@yandex.ru

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

327(456.31)"19/20"(082)
911.3::327(456.31)"19/20"(082)
323.1(=163.41)(4)"19/20"(082)
327(470)"19/20"(082)
322(470)"19/20"(082)

НЕБЕСКА геополитика : Ватикан и међународни односи / приредио Зоран Милошевић ; [преводиоци Стефан Милошевић, Татјана Вучинић-Маљевић, Зоран Милошевић]. - Шабац : Центар академске речи ; Москва : Међународна словенска академија наука, образовања, уметности и културе, 2016 (Бања Лука : Маркос). - 178 стр. ; 25 см. - (Едиција Геополитичке расправе ; књ. 3)

Тираж 500. - Стр. 7-10: Предговор / Приређивач. - Стр. 11-12: Реч представника српског одељења Међународне словенске академије / Владимир Кршљанин. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на више језика.

ISBN 978-86-80142-07-4

а) Међународни односи - Ватикан - 20в-21в - Зборници б) Геополитика - Ватикан - 20в-21в - Зборници с) Српско питање - Европа - 20в-21в d) Русија - Спољна политика - 20в-21в - Зборници
COBISS.SR-ID 222733836

ISBN 978-86-80142-07-4

